© UKAM YAYINLARI MART 2014

UKAM RAPOR

Uluslararası Kültürel Araştırmalar Merkezi • International Cultural Research Center • Navende Lêkolîna Çandeyîya Navneteweyî

Akil İnsanlar Raporları

DERLEYEN: İlhan Kaya

www.ukam.org

© UKAM YAYINLARI MART 2014

Akil İnsanlar
Raporları

Derleyen: İlhan Kaya

UKAM YAYINLARI

www.ukam.org

/UKAMIstanbul /Uluslararası Kültürel Araştırmalar Merkezi

Akil İnsanlar
Raporları

DERLEYEN: İlhan Kaya

ISBN: 978-605-86341-6-9

UKAM YAYINLARI

YAYIN NO: 07, RAPOR NO: 04

KAPAK TASARIMI ve MİZANPAJ: Hamdi Alanay

BASIM YERİ: Ayhan Matbaa

UKAM
ULUSLARARASI KÜLTÜREL
ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

19 Mayıs Mah. Büyükdere Cad. Balçıktarlası Sok. Tanlı Han No:1, D:6 Şişli, İstanbul TÜRKİYE
Telefon: +90 212 247 06 82 Faks: +90 212 247 06 81
E-Posta: info@ukam.org

Copyright © Mart 2014 UKAM
Bu raporda yer alan görüşler bir kurum olarak UKAM'ın görüşleri ile birebir örtüşmeyebilir.

www.ukam.org

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ **7**

YÖNETİCİ ÖZETİ **9**

YÖNTEM 9

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ RAPORU 10

DOĞU ANADOLU BÖLGESİ RAPORU 10

AKDENİZ BÖLGESİ RAPORU 11

KARADENİZ BÖLGESİ RAPORU 11

İÇ ANADOLU BÖLGESİ RAPORU 12

MARMARA BÖLGESİ RAPORU 12

EGE BÖLGESİ RAPORU 13

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ RAPORU **14**

HEYET ÜYELERİ 14

ÖZET 14

ÇALIŞMA YÖNTEMİ 15

GÖRÜŞME YAPILAN KİŞİ VE KURUMLAR 15

BULGULAR 16

Heyetin Gözlem ve Saptamaları 16

Gözlemler 18

Akil İnsanlar Heyetine İletilen Talepler 21

Çözüm Sürecine Yönelik Öneriler 24

Yasal Değişiklik ve Yeni Yasa Önerileri 25

Uygulamaya Yönelik Öneriler 27

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 30

DOĞU ANADOLU BÖLGESİ RAPORU **31**

HEYET ÜYELERİ 31

ÖZET 31

ÇALIŞMA YÖNTEMİ 32

BULGULAR 32

Katılımcıların Talepleri 32

Sürece İlişkin Endişeler 35

HEYETİN YAKLAŞIMLARI 37
Değerlendirme Sistematiği 37
Taleplerin Öncelik Sıralaması Konusunda Değerlendirme 37
Mesajlar 38
İZLENİMLER VE TESPİTLER 39
ÖNERİLER VE TALEPLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ 40
Hukuk Reformu 40
Toplumsal Barış İçin Yapılması Gerekenler 41
Yürütme Faaliyetleri 42
Yargısal Faaliyetler 42
Sivil Toplum Düzleminde 43
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 43
AKDENİZ BÖLGESİ RAPORU 45
HEYET ÜYELERİ 45
ÖZET 45
ÇALIŞMA YÖNTEMİ 46
GÖRÜŞME YAPILAN KİŞİ VE KURUMLAR 46
BULGULAR 46
Çözüm Sürecine Destek Durumuna Göre Toplumsal Kesimler 47
Çözüme İlişkin Talep ve Öneriler 48
Akdeniz Bölgesinin Hayali: Sorun Çözüldüğünde Türkiye Nasıl Olur? 50
Akdeniz Bölgesinin Anahtar Kelimeleri 51
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 51
KARADENİZ BÖLGESİ RAPORU 53
HEYET ÜYELERİ 53
ÖZET 53
GİRİŞ 54
ÇALIŞMA YÖNTEMİ 55
GÖRÜŞME YAPILAN KİŞİ VE KURUMLAR 55

BULGULAR 56
Bölge İnsanının Çözüm Sürecine Yaklaşımı ve Tespitler 56
İletilen Endişeler ve Eleştiriler 58
Çalışmanın Sürece Katkısı 61
Anayasa Beklentisi 62
Tepkiler ve Protestolar 63
Medyanın Tutumu 64
Şehit Aileleri ve Gaziler 64
Kadınlar 66
Gençler 66
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 67
İÇ ANADOLU BÖLGESİ RAPORU 69
HEYET ÜYELERİ 69
ÖZET 69
ÇALIŞMA YÖNTEMİ 70
GÖRÜŞME YAPILAN KİŞİ VE KURUMLAR 70
Görüşülen Kişilerin Pozisyonlara Göre Sınıflandırılması 71
BULGULAR 71
Heyetin Gözlem ve Saptamaları 71
ÖNERİLER 73
Kürtlerin Önerileri 73
Kürt Olmayanların Önerileri 73
Kürt ve Kürt Olmayanların Ortak Önerileri 73
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 74
MARMARA BÖLGESİ RAPORU 75
HEYET ÜYELERİ 75
ÖZET 75
ÇALIŞMA YÖNTEMİ 76
GÖRÜŞME YAPILAN KİŞİ VE KURUMLAR 76
BULGULAR 76

Heyetin Gözlemleri 76
Heyetin Önerileri 77
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 80
EGE BÖLGESİ RAPORU 81
HEYET ÜYELERİ 81
ÖZET 81
ÇALIŞMA YÖNTEMİ 82
GÖRÜŞME YAPILAN KİŞİ VE KURUMLAR 82
BULGULAR 82
Görüşler/Pozisyonlar 82
İzlenimler 83
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 84
SONUÇ 86
KAYNAKÇA 88

Kürt sorunu, Türkiye'nin en büyük ve en eski sorunlarının başında gelmektedir. Sorunun tarihi Cumhuriyet tarihi kadar eski. Büyüklüğü ise milyonları ilgilendirecek çapta ve derinlikte. Bu sorun, binlerce insanın ölmesine, milyonların yerinden edilmesine ve dışlanmasına, toplumsal çatışmalara, büyük ekonomik kayıplara neden olmuş, binlerce gencin hayallerini karartmış kadim ve büyük bir sorun. Sanırım Türkiye'de üzerinde en fazla rapor yazılan sorunların başında Kürt sorunu geliyor. Devlet yetkililerinden, akademisyenlere; düşünce kuruluşlarından, sivil toplum teşkilatlarına; meclis araştırma komisyonlarından, istihbarat ve güvenlik birimlerine kadar çok farklı kişi ve kurum Kürt sorunu hakkında raporlar hazırlamış ve çözüme dair öneriler sunmuştur. Bu raporların hazırlanma tarihleri de cumhuriyet tarihi kadar eskidir. Celal Bayar'ın, İsmet İnönü'nün, Fevzi Çakmak'ın, Adnan Kahveci'nin ve daha nice politikacının hazırladığı raporlar var. CHP'nin, SHP'nin, ANAP'ın, DSP'nin, RP'nin ve diğer siyasi partilerin hazırladığı raporlar var. Aynı şekilde TOBB, TÜSİAD, MÜSİAD ve GÜNSİAD gibi iş dünyası örgütlerinin hazırladığı ve hükümetlere sunduğu çok sayıda rapor var. TESEV, SETAV, Abant Platformu, DİSA, USAK ve BİLGESAM gibi nice kuruluşun hazırladığı raporlar var. Kürt sorunu hakkında hazırlanan raporlara bakıldığında, gök kubbe altında neredeyse söylenmemiş sözün kalmadığını söylemek mümkün. Sorunu bir asayiş sorununa indirgeyenlerden, bir ekonomik geri kalmışlık ve eğitim sorunu olarak görenlere; dış güçlerin ürettiği bir sorun olarak değerlendirenlerden, bir demokrasi ve özgürlükler sorunu olarak ele alanlara kadar çok farklı yaklaşımlar sergilenmiştir.

Geçtiğimiz yıl içerisinde başlayan çözüm süreci ile birlikte Türkiye, tarihinde birçok ilki yaşadı. Kürt sorunu ilk kez bu kadar açık bir şekilde ve geniş kitleler tarafından konuşulur ve tartışılır oldu.

Geçtiğimiz yıl içerisinde başlayan çözüm süreci ile birlikte Türkiye, tarihinde birçok ilki yaşadı. Kürt sorunu ilk kez bu kadar açık bir şekilde ve geniş kitleler tarafından konuşulur ve tartışılır oldu. Siyaset ve sivil toplum, sorunun çözümünde inisiyatif aldı. Tüm toplumsal kesimler, sorun ve çözüm hakkındaki görüşlerini kamuoyu ile paylaşma olanağı buldu. Bunun önemli aracı ise kurulan akil insan heyetleri idi. Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığının koordinatörlüğünde, hükümetin ve Kürt siyasi hareketinin katkıları ile oluşturulan heyetler, sürece geniş kitlelerin katkılarını sağlamak üzere devlet ile halk arasında arabuluculuk görevini üstlendi. Toplam 63 kişiden oluşan Akil İnsanlar Heyeti, yedi bölgede küçük heyetler oluşturdu ve çalışmalarına başladı. Kurulan bu heyetler, sorunun farklı toplumsal kesimlerle konuşulmasına, onların bilgilendirilmesine ve görüşlerinin kamuoyu ile paylaşılmasına aracılık ettiler. Daha sonra Akil İnsan Heyetleri buluşmalarını, farklı toplumsal kesimlerle olan temaslarını ve bu süreçteki izlenimlerini bir araya getirerek raporlar oluşturdular.

Akil İnsan Heyetlerinin raporları birçok bakımdan daha önce hazırlanan raporlardan farklıydı. Raporları hazırlayanların kimliği, sayısı, fonksiyonları ve çalışma usulleri diğer raporlara benzemiyordu. Öncelikle heyetlerdekilerin büyük bölümü medyatikti ve yaptıkları her çalışma medyanın ilgisini çekti. Saha çalışmaları sırasında yapılan görüşmeler, etkileşimler ve izlenimler sürekli olarak kamuoyu ile paylaşıldı. Oldukça farklı siyasi ve kültürel arkaplanlardan gelen gazeteci, akademisyen, sanatçı ve kanaat önderi konumundaki kişilerden oluşan heyetler, haftalarca toplumun farklı kesimleri ile buluşarak, hem çözüm sürecini anlattılar hem de toplumun kaygı ve taleplerini dinleyerek bunları raporlaştırdılar. Heyetler daha sonra çalışmalarının sonuçlarını Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile paylaştılar ve raporlarını Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığına ilettiler. Ayrıca birçok yerel ve ulusal basın kuruluşuna demeçler vererek, kamuoyu algısı hakkındaki izlenimlerini geniş kitleler ile paylaştılar.

Akil İnsanlar Heyetlerinin çalışma biçimleri, kimlikleri, siyasi görüşleri ve popülaritesi çıkacak sonuçları her bakımdan ilginç kılıyordu. Siyaset yelpazesinin sağından ve solundan sanatçı, yazar, gazeteci, sivil toplum temsilcisi ve kanaat önderlerinden oluşan heyetlere ilgi oldukça yük-

sek oldu. Toplumun farklı kesimleri düzenlenen toplantılarda görüşlerini belirtmek, toplumun destek veya karşıtlıklarını öğrenmek üzere bir araya geldiler. Heyetler, bazı bölgelerde (örneğin Doğu ve Güneydoğu Anadolu gibi) çok rahat çalışırken, bazı bölgelerde (örneğin Ege ve Akdeniz gibi) protestolarla karşılaştılar. Ancak bu buluşmaların, ziyaretlerin ve etkileşimlerin en önemli özelliği, binlerce toplantı, ziyaret ve buluşma ile toplumun çok farklı kesimlerinin nabzının tutulması, kaygı ve beklentilerinin dinlenmesiydi. Bu denli geniş bir heyetin, bu denli geniş bir coğrafyada farklı ve geniş kitlelere ulaşarak, düşüncelerini dinlemesi ve süreci onlara anlatması bir ilkti. Devletin değil, sivillerin toplumu dinlemesi, anlamaya çalışması, düşünce ve duygularını devlete iletmesi oldukça farklı bir yöntemdi.

Bu görüşme, buluşma ve etkileşimlerden muazzam bir veri ortaya çıktı. Her ne kadar bu veriler parçalar halinde medya mülakatları aracılığıyla kamuoyu ile paylaşılsa da sistematik bir şekilde bir araya getirilmedi ve bu hâliyle kamuoyu ile paylaşılmadı. Farklı bölgelerden elde edilen verilerin, izlenimlerin ve değerlendirmelerin karşılaştırmalı bir şekilde sunulmaması büyük bir eksiklikti. Biz de UKAM olarak hazırlanan akil insan heyetleri raporlarını bir araya getirerek, karar vericilerin, siyaset yapıcıların, medya temsilcilerinin ve toplumun dikkatine sunmak istedik. Umarım elinizdeki bu çalışma Kürt sorunun çözümünde yeni ufuklar açar ve yıllardır arzuladığımız toplumsal barışa katkı sağlar.

UKAM Başkanı
Doç. Dr. İlhan KAYA

Yönetici Özeti

YÖNTEM

Elinizdeki bu çalışmayı oluştururken birçok zorlukla karşılaştık. Öncelikle Akil İnsan Heyetlerinin hazırladığı raporlara ulaşmak hiç kolay olmadı. Bazılarının tam metnine çeşitli internet sitelerinden ulaşmak mümkün olsa da bazılarına ulaşmak neredeyse imkânsızdı. Bu nedenle, heyet üyeleri ve medya kuruluşları ile irtibata geçerek, birçok kez arayarak ve yazışarak raporların tam metinlerini temin etmeye çalıştık. Birçoğundan cevap alamadık. Cevap verenlerin birçoğu ise ellerinde herhangi bir rapor olmadığını söyledi. En sonunda büyük zorluklarla heyetlerin hazırladığı raporların tamamına ulaşabildik. Raporlar elimize geçtikten sonra bambaşka bir sorun ile karşı karşıyaydık. Her heyet, kendince farklı bir çalışma ve raporlama yöntemi benimsemişti. Bazı raporlar çok kısa, bazıları ise çok uzundu. Bazı heyet raporlarında bireysel raporlar veya şerhler vardı, bazılarında ise yoktu. Bazı heyetler, çalışma yöntemlerini açık bir biçimde yazarken, bazıları bundan söz etmemişti. Bazı heyetler, çok fazla kişi ve kurum ile görüşürken, bazıları daha sınırlı sayıda kişi ve kurum ile görüşmüştü. Bazı heyetler, elde ettikleri verileri kaygı, talep ve değerlendirmeler şeklinde sınıflandırırken, bazıları görüştükleri kişilerin eğilimlerine, kimliğine veya sürece yaklaşım biçimine göre kategorize etmişti. Dolayısıyla, elimizde oldukça önemli veriler vardı; ancak bu veriler format ve yaklaşım olarak oldukça farklıydı ve karşılaştırma yapmayı sağlayacak yalınlıkta değildi. Bu nedenle bütün raporlar; heyet üyeleri, çalışma yöntemi, görüşülen kurum ve kişiler, bulgular, sonuç ve değerlendirme başlıkları altında sistematik hâle getirildi. Böylece raporların, karşılaştırmalı bir biçimde okunmasını sağlayacak bir format oluşturulmaya çalışıldı. Mümkün olduğunca raporların orijinal ifadelerine dokunulmadı; ancak raporun tamamında dil birliğinin sağlanması için bazılarında küçük değişiklikler yapıldı. Ayrıca sistematik olmayan raporlar, yeniden düzenlenerek genel rapor formatına uydurulmaya çalışıldı. Bunlar yapılırken, raporların genel temalarının ve özgünlüklerinin korunmasına özen gösterildi.

Raporların başındaki özet kısımları ve bazı raporların sonuç ve değerlendirme kısımları, bu raporu derleyen ve yayına hazırlayanlar tarafından yazıldı. Buradaki amaç, raporları ayrıntılı bir şekilde okumak istemeyenlere, özet bilgiler ve değerlendirmeler sunmaktı. Akil İnsanlar Heye-

ti raporlarının özgünlüğü, Türkiye'nin her tarafından ve çok farklı toplumsal kesimlerle yapılan görüşmelerden elde edilen verilerden oluşmuş olmasıdır. Bu nedenle, format, dil ve içerik dizilişi konusunda raporların aslına sadık kalındı, okunmasını kolaylaştıracak düzeltmeler yapıldı.

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ RAPORU

Güneydoğu Anadolu Bölgesi Akil İnsanlar Heyeti, yaklaşık altı haftalık saha araştırmasından sonra çalışmasını bir rapor haline getirdi. Heyet, hem bölge halkını çözüm süreci hakkında bilgilendirdi hem de onların talep ve beklentilerini başta hükümet yetkilileri olmak üzere ilgili kurumlarla paylaştı. Heyet, çözüm sürecinin bölgede sürpriz ile karşılandığını; ancak hangi toplumsal ve kimliksel arkaplandan gelirse gelsin herkes tarafından desteklendiğini belirtmiştir. Süreç, aynı zamanda yeni endişeleri de beraberinde getirmiştir. Bu endişeler bir kırılma şeklinde değil bir konuşma ve paylaşma şeklinde ortaya çıkmıştır. Rapora göre, bölge halkı süreci coşku ile karşılamakta, ayrılma ve bölünme gibi kaygıları yadırgamaktadır. Heyetin tespitlerine göre otuz yıllık savaş ve çatışma, bölgede kamusal alanın daralmasına, daralan kamusal alanda PKK'nın hâkim olmasına, PKK dışı siyasi unsurların kenara çekilmesine ve kimi örgütlenmelerin model PKK'yı model almasına neden olmuştur. Rapora göre devlet, sadece PKK için değil herkes için sistematik kötü niyet ve zulüm aktörü olarak tecessüm etmiştir.

Heyete göre, Kürt sorunu söz konusu olduğunda, farklı ideolojik kimlikler benzer bir dil ile konuşmaktadır. Bu kimliklerin hak talepleri de örtüşmektedir. Ayrıca ayrılma ve bölünme bir risk olarak görülmemekte, eşit ve özgür vatandaşlık vurgusu öne çıkmaktadır. Hükümetin samimiyeti sorgulanmakla birlikte, küçük jestlerin olumlu izler bıraktığı ifade edilmektedir. Bu anlamda, Roboski (Uludere) ziyaretlerinin bu güvensizlikleri gidermede önemli rol oynayabileceği belirtilmiştir. Koruculuğun kaldırılması konusunda bölgede bir mutabakat bulunmasına karşın, bu noktada düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir. Alevilere dönük bir kısım düzenlemelerin yapılması, Türkiye'nin çoğulcu bir yapıya kavuşması bakımından önemli görülmektedir. Bölgede, anadilde eğitim hakkı, anayasal vatandaşlık anlayışının benimsenmesi, din ve inanç özgürlüğü önündeki engellerin kaldırılması, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, Kürtlerin kültürel kimlik haklarının güvence altına alınması, Kürtlere statü tanınması temel talepler olarak ortaya çıkmaktadır.

DOĞU ANADOLU BÖLGESİ RAPORU

Doğu Anadolu Bölgesi Akil İnsanlar Heyetinin, yaptığı binlerce görüşme, ziyaret ve buluşmalar sonucunda edindiği en önemli izlenim, süreç hakkındaki olumlu tablodur. Bölge insanı, genel olarak süreçten mutluluk duyduğunu ifade etmiştir. Heyet, toplumun sürecin tıkanması veya akamete uğramasından da büyük bir endişe duyduğu tespitinde bulunmuştur. Hükümetin çabaları desteklenmekle beraber, bir güven sorununun yaşandığı, bunun da sadece hükümete güven ile ilgili bir sorun olmadığı, genel olarak devlete duyulan bir güvensizlik olduğu ifade edilmiştir. Bazı kesimlerin Türkiye'nin bölünmesinden endişe ettiği, Öcalan'ın ve PKK'nın muhatap alınmasını kabullenmediği tespit edilmiştir. Ayrıca Türkiye'de iç barışı istemeyen bazı odakların ve dış güçlerin unutulmaması ve bu konuda gerekli tedbirlerin alınması gerektiği dile getirilmiştir.

Doğu Anadolu Bölgesi'nde Kürt sorununun çözümü için önerilen düzenleme, yaklaşım ve uygulamaların oldukça çeşitli olduğu görülmektedir. Yeni bir anayasadan, siyasi partiler kanunundaki değişikliklere; anadilde eğitimin önünün açılmasından, terörle mücadele kanununun kaldırılmasına; Öcalan'ı da içeren genel bir aftan, eyalet sistemine geçilmesine; cemevlerine ibadethane statüsü tanınmasından, diyanetin yeniden yapılandırılmasına veya kaldırılmasına

kadar çok farklı öneriler getirilmiştir. Yine seçim barajlarının kaldırılması, yayla yasaklarının kalkması, Roboski olayının aydınlatılması ve yer isimlerinin iade edilmesi gibi farklı konularda da talepler dile getirilmiştir.

AKDENİZ BÖLGESİ RAPORU

Akdeniz Bölgesi'nde 13 günlük bir saha çalışması yapan Akdeniz Bölgesi Akil İnsanlar Heyeti, yaptığı 63 etkinlik ile yaklaşık 4200 kişi ile doğrudan temaslar gerçekleştirmiştir. Heyet, görüşme yaptığı kişileri üç grupta sınıflandırmıştır: a) Koşulsuz destek verenler, b) destek veren ama kafasında soru işareti olanlar (en kalabalık grup), endişeleri giderildiği takdirde destek vermeye hazır olanlar ve c) destek vermeyenler. Destek verenler, hükümetin önemli bir adım attığını ve desteklenmesi gerektiği görüşünü dile getirmiştir. Kafasında soru işareti olanlar ise hem sürecin yürütülme biçimi, hem zamanlaması hem de aktörleri konusunda bir kısım kuşkular taşımaktadır. Bu kuşkular giderildiği takdirde, bu kategoridekilerin sürece destek vereceği düşünülmektedir. Sürece kategorik olarak karşı olanlar ise bunun bir bölünme projesi olduğunu savunmakta ve karşı çıkmaktadır. Genel af, özerklik ve anadilde eğitim konuları en fazla kaygı oluşturan olgular olarak dikkat çekmektedir.

Heyet, sürecin bir demokratikleşme süreci olarak ele alınması ve yürütülmesi gerektiğini savunmaktadır. Dolayısıyla, başörtüsü sorunu, Alevilerin sorunları ve diğer birçok sorunun demokratikleşme ile çözülmesi ve çoğulcu bir anlayışın geliştirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu anlamda yeni bir anayasa ile toplumda adalet duygusunu yeniden tesis edecek bir hukuk sisteminin inşa edilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca sürecin meclis çatısı altında yürütülmesinin ve muhalefet partilerinin de sürece dâhil edilmesinin önemine vurgu yapılmaktadır. Siyaset dilinin uzlaştırıcı olması gerektiği belirtilmekte ve devletin konuşması/süreci anlatması ve sürece hâkim olduğunu göstermesi gerektiği vurgulanmaktadır. Koruculuk sisteminin gözden geçirilmesi, din ortak paydasının birleştiriciliğinden faydalanılması ve ekonomik yatırımların artırılması diğer çözüm önerileri arasında yer almaktadır.

KARADENİZ BÖLGESİ RAPORU

Karadeniz Bölgesi Akil İnsanlar Heyeti, yoğun bir saha çalışmasından sonra bölgede çözüm sürecini destekleyenlerin sürece karşı çıkanlardan fazla olduğu kanaatine varmıştır. Bölge halkı, Kürt sorununun barışçıl yollarla çözülebileceği yönünde büyük bir beklenti taşımaktadır. Ancak destek, süreç ve sonuçları konusunda endişelerin olmadığı anlamına gelmemektedir. Özellikle Türkiye'nin bütünlüğünün zedelenmesi, eyalet sisteminin getirilmesi, süreçle PKK'ya meşruiyet kazandırılması, Abdullah Öcalan'ın serbest bırakılması ve terör eylemlerine karışmış olanların affedilmesi konuları, Karadeniz Bölgesi'nde en yoğun biçimde dile getirilen endişeler olarak dikkat çekmektedir. Heyet, bazı illerde protestolara maruz kalsa da bölgenin genel anlamda çözüm sürecine destek verdiği izlenimini edinmiştir.

Heyet, bölgede yeni bir anayasa için büyük bir beklenti oluştuğunu, eşitlik kavramının sorgulandığını belirtmiştir. Örneğin birçok Karadenizlinin, kaçak elektrik kullanımı, vergilerin tahsili ve devlet kaynaklarından yararlanma konularında eleştiriler getirdiği belirtilmiştir. Heyet, toplumda empati ihtiyacının büyük olduğunu, medya sunumlarının ayrıştırıcı değil birleştirici olması gerektiğini, savaşın kazananının, barışın ise kaybedeninin olmadığını vurgulayarak bölge halkının tepkilerini almamaya çalışmıştır. Heyet raporunda, bu vurguların toplumdan destek bulduğu ifade edilmiştir. Heyete göre yeni süreç, Türkiye'de şiddeti her gün haberlerde alt yazı olarak sunulan, hayatın olağan bir parçası olmaktan çıkartıp herkese onurlu ve özgür insanlar

olarak bir arada yaşama fırsatı sunmaktadır. Heyet, çözümün ana hedefinin demokrasi içinde şiddetin sonlandırılması, etnik ayrışmaların ortadan kaldırılması ve sivil-demokratik bir anayasanın yapılmasının artık bir zorunluluk olduğunu belirtmektedir. Bu yaklaşıma göre, şiddetin sonlandırılması duygusal ayrışmayı da sona erdirecektir. Yapılacak yeni anayasa çokkültürlü toplumsal yapıyı bir arada tutacak mutabakat metni niteliğinde olmalıdır.

İÇ ANADOLU BÖLGESİ RAPORU

İç Anadolu Bölgesi Akil İnsanlar Heyeti, 55 günlük saha çalışması sonucunda raporunu oluşturmuştur. Heyet, eleştiri ve sorulara cevaplar vermiş ve bunları bir metne dönüştürmüştür. Heyet, görüştüğü kesimleri sürece destek durumuna göre dört grupta sınıflandırmıştır: Koşulsuz destekçiler (kardeşlik, hak ve özgürlüklere vurgu yaparak), koşulsuz itirazcılar (sürecin Türkiye'yi böleceğine ve Öcalan'ın serbest kalacağına inanan, özgürlük taleplerini önemsemeyen kesimler), endişeli destekçiler-1 (daha çok Alevilerden ve sol eğilimlilerden oluşan ve yeni anayasa konusunda kuşkuları olan; ancak hak ve özgürlükleri önemseyen kesimler) ve endişeli destekçiler-2 (Kürt olmayanlar, dindar muhafazakârlar, CHP tabanı sayılabilecek kesimlerden oluşmaktadır. Öcalan'ın serbest kalacağını, bölünmenin olabileceğini, 'Boşuna mı savaştık, savaşı mı kaybettik?' diyen ve sürece destek veren; fakat endişe taşıyan kesimleri içermektedir).

Heyet, geçmişle yüzleşmenin önemine vurgu yapmış ve karşılıklı güven oluşturmanın önemine değinmiş, genel bir affın ilan edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca raporda, terörle mücadele yasasının değiştirilmesi, seçim ve siyasi partiler yasalarının daha demokratik hâle getirilmesi, demokratik bir anayasanın yapılması, yer isimlerinin iade edilmesi, köye dönüşün sağlanması ve KCK'lıların serbest bırakılması gerektiği gibi noktalar vurgulanmıştır. Bunun yanında PKK'nın da eleştirilmesi, muhalefetin de sürecin parçası hâline getirilmesi, din adamlarının katkılarının sağlanması, STK'ların süreçte daha etkin kılınması ve barış sürecinin bir demokratikleşme sürecine dönüştürülmesi gerektiği yönünde görüşler belirtilmiştir.

MARMARA BÖLGESİ RAPORU

Çeşitli toplumsal kesimlerle görüşen Marmara Bölgesi Akil İnsanlar Heyeti, sürece yönelik kaygıları, beklentileri ve önerileri kısa bir rapor hâlinde bir araya getirmiştir. Rapor, endişe ve umutların beraber yaşandığı bir toplumsal algıya işaret etmektedir. Öcalan'ın affı, ülkenin bölünmesi, bayrak, millî marş ve vatan kavramlarının değişebileceği algısı, sürecin sabote edilebileceği ihtimali, devletin çözüm konusunda sonuna kadar kararlı bir duruş sergilememesi, yeni anayasanın hak ve özgürlükler konusunda beklentileri karşılamaması bölgenin en önemli kaygılarını oluşturmaktadır. Sürece karşı olanlar, bu endişeleri büyük ölçüde taşımakta ve Abdullah Öcalan'ın bir siyasi aktör olmasından rahatsızlık duymaktadır. Ayrıca sürecin dış güçlerin etkisi ile yürütüldüğü kanaati, sürece güven/güvensizlik konusunda önemli ipuçları sunmaktadır. Sürecin hükümetin işine yarayacağı fikri, karşıtlığın önemli gerekçelerinden birini oluşturmaktadır.

Heyete göre endişelerin abartılmasından kaynaklanan kuşkuların giderilmesine yönelik bilgilendirmeler yapılmalıdır. Devletin ve sivil toplumun dinamikleri , toplumun süreçle ilgili kaygılarını gidermelidir. Köy koruculuğu sisteminin dönüştürülmesi, sembolik değeri açısından yer isimlerinin iade edilmesi, siyaset ve medyanın yapıcı ve bütünleştirici bir dil kullanması, terörle mücadele ve ceza kanunlarında değişiklikler yapılması ve bu kanunların daha özgürlükçü hâle getirilmesi, yerel özerkliklerin artırılması, ayrımcılık ve nefret suçlarına yönelik yasaların çıkartılması, çoğulcu ve demokratik bir anayasanın yapılması en önemli çözüm önerileri olarak dikkat çekmektedir.

EGE BÖLGESİ RAPORU

Ege Bölgesi Akil İnsanlar Heyeti, yaklaşık 2000 kişinin katıldığı görüşme ve etkinliklerin neticesinde, toplumsal pozisyonları dört ana kategoriye ayırmıştır: Kategorik karşıtlar, Kürt kökenlilerin görüşleri, demokrat kesimlerin görüşleri ve diğer görüşler. Kategorik karşıtlar, barış sürecinin dış güçlerin bir projesi olduğunu, Türkiye'nin bölünmesi ile sonuçlanacağını, PKK ne derse onun olduğunu söyleyen ve Öcalan ve PKK'nın muhatap alınmasından rahatsızlık duyan kesimlerden oluşmaktadır. Rapora göre, bu kesimlerin süreç karşıtlığının önemli sebeplerinden biri de sürecin AK Parti tarafından yürütülüyor olmasıdır. AK Parti'ye karşıtlık, sürece karşıtlığı tetiklemektedir. Demokrat kesimler sürece destek vermekle birlikte bir kısım kaygılar taşımaktadır. Bu kategoridekiler, Türkiye'nin üniter yapısının değiştirileceğini, bunun yerine başkanlık sistemine geçileceğini ve Öcalan'ın serbest bırakılacağını iddia ederek endişelerini dile getirmektedir. Kürt kökenliler ise sürece büyük destek vermekte, Türkiye'nin demokratikleşmesini arzulamaktadır. Çatışmasızlıkla beraber yapılacak hukuki reformların, hem Kürtler hem de Türkler için bir rehabilitasyon ile sonuçlanacağını ifade etmektedir. Diğer kesimler ise Türkiye'nin bir demokratikleşme sürecine girmesi ve herkesi kucaklayan bir sisteme kavuşması gerektiğini savunmaktadır.

Heyet, iktidar partisinin daha barışçıl bir dil kullanması gerektiği yönünde taleplerin yoğun olduğunu ifade ederek, demokratikleşme adımları atılarak ve daha içermeci bir dil kullanılarak, kitlelerin kaygılarının giderilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu bağlamda, bölgedeki bir kısım AK Parti yetkililerinin çözüm süreciyle ilintili olmaktan kaçındığının gözlemlendiği ifade edilmektedir. Heyetin çözüm önerileri, demokratikleşmenin ve yapıcı bir siyaset dilinin geliştirilmesi şeklinde özetlenebilir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi Raporu

HEYET ÜYELERİ

1. Yılmaz Ensaroğlu (Başkan)
2. Kezban Hatemi (Başkan Vekili)
3. Mehmet Emin Ekmen (Sekreter)
4. Ahmet Faruk Ünsal
5. Etyen Mahçupyan
6. Fazıl Hüsnü Erdem
7. Lami Özgen
8. Murat Belge
9. Yılmaz Erdoğan
10. Murat Çiçek (Raportör)

ÖZET

Güneydoğu Anadolu Bölgesi Akil İnsanlar Heyeti, yaklaşık altı haftalık saha araştırmasından sonra çalışmasını bir rapor haline getirdi. Heyet, hem çözüm sürecini bölge halkına anlatarak halkı süreç hakkında bilgilendirdi hem de onların talep ve beklentilerini başta hükümet olmak üzere ilgili kurumlarla paylaştı. Heyet, çözüm sürecinin bölgede sürpriz ile karşılandığını; ancak hangi toplumsal ve kimliksel arkaplandan gelirse gelsin herkes tarafından desteklendiğini belirtmiştir. Süreç, aynı zamanda yeni endişeleri de beraberinde getirmiştir. Bu endişeler bir kırılma şeklinde değil bir konuşma ve paylaşma şeklinde ortaya çıkmıştır. Rapora göre, bölge halkı süreci coşku ile karşılamakta, ayrılma ve bölünme gibi kaygıları yadırgamaktadır. Heyetin tespitlerine göre otuz yıllık savaş ve çatışma, bölgede kamusal alanın daralmasına, daralan kamusal alanda PKK'nın hâkim olmasına, PKK dışı siyasi unsurların kenara çekilmesine ve kimi örgütlenmelerin PKK'yı model almasına neden

olmuştur. Rapora göre devlet, sadece PKK için değil herkes için sistematik kötü niyet ve zulüm aktörü olarak tecessüm etmiştir.

Heyete göre, Kürt sorunu söz konusu olduğunda, farklı ideolojik kimlikler benzer bir dil ile konuşmaktadır. Bu kimliklerin hak talepleri de örtüşmektedir. Ayrıca ayrılma ve bölünme bir risk olarak görülmemekte, eşit ve özgür vatandaşlık vurgusu öne çıkmaktadır. Hükümetin samimiyeti sorgulanmakla birlikte, küçük jestlerin olumlu izler bıraktığı ifade edilmektedir. Bu anlamda, Roboski ziyaretlerinin bu güvensizlikleri gidermede önemli rol oynayabileceği belirtilmiştir. Koruculuğun kaldırılmasına yönelik bölgede bir mutabakat bulunmasına karşın bu konuda düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir. Alevilere dönük bir kısım düzenlemelerin yapılması, Türkiye'nin çoğulcu bir yapıya kavuşması bakımından önemli görülmektedir. Bölgede, anadilde eğitim hakkı, anayasal vatandaşlık anlayışının benimsenmesi, din ve inanç özgürlüğü önündeki engellerin kaldırılması, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, Kürtlerin kültürel kimlik haklarının güvence altına alınması, Kürtlere statü tanınması temel talepler olarak ortaya çıkmaktadır.

> ***Rapora göre, bölge halkı süreci coşku ile karşılamakta, ayrılma ve bölünme gibi kaygıları yadırgamaktadır.***

ÇALIŞMA YÖNTEMİ

İlk toplantısını 4 Nisan 2013 günü yapan Akil İnsanlar Heyeti, zaman kaybetmeden çalışmalarına başlamış ve yoğun bir tempoyla yaklaşık iki ay gibi kısa bir zaman içinde, tüm Türkiye'yi dolaşarak, farklı kesimlerle görüşmeler yapmıştır. Bu vesileyle, bir yandan toplumun bütün kesimlerinin çözüm sürecine ilişkin görüş, öneri, beklenti ve kaygılarını tespit edebilme imkânı bulmuş, diğer yandan da farklı toplumsal çevrelerin birbirleriyle temas etmesine ve yüzleşmesine aracılık etmiştir.

Akil İnsanlar Heyeti Güneydoğu Grubu da, 10 Nisan'da başladığı ziyaret ve görüşmelerini 31 Mayıs'ta bitirmiş, iç değerlendirme ve tartışmalarını 14 Haziran'da tamamlamış ve gözlem, tespit, analiz ve önerilerini bir rapor haline getirmiştir. Grup, 10 Nisan 2013 tarihinde Diyarbakır'da ilk toplantısını yaparak, belirlediği misyon ve hedeflerini, çalışma programı ve takvimini, faaliyet tarzını 11 Nisan günü Diyarbakır'da düzenlediği bir basın toplantısıyla kamuoyuna duyurmuştur. Bu çerçevede heyet, bölgede yaşayan insanların taleplerini derleyip hükümete ve diğer komisyonlara iletmeyi, aynı şekilde, diğer bölgelerin talep ve beklentilerini, kaygılarını da Güneydoğu'ya taşımayı; böylece bölge halkının taleplerinin karar alıcılara ve kamuoyuna iletilmesine aracılık etmeyi kendisine temel misyon edinmiştir. Bununla aynı zamanda, bölgenin hem kendi içinde hem de Türkiye ile konuşmasına ve doğru anlaşılmasına katkı sağlamak hedeflenmiştir.

Heyet, mümkün olduğu kadar görüşmeleri toplu hâlde yapmayı tercih etmiştir. Zaman darlığı dolayısıyla, ziyaret ve toplantılar, ağırlıklı olarak il merkezleriyle sınırlandırılmıştır. İlk günden itibaren, tüm görüşmelerde, Batman Barosu avukatlarından Murat Çiçek, raportör olarak heyete eşlik ederek toplantı tutanaklarını tutmuş, yazılı görüş ve talepleri dosyalamıştır. Yine başından itibaren özel bir e-mail adresi (akilguneydogu@gmail.com) oluşturulmuş, bu adrese gelen görüş ve öneriler de tasnif edilerek raporda değerlendirilmiştir. Tüm görüşme ve toplantılar, medya haberdar edilerek yapılmış ve istenildiğinde kendilerine açıklamalar yapılmıştır. Araç tahsisi, konaklama ve toplantı mekânı dışında valiliklerden herhangi bir talepte bulunulmamış, davetliler doğrudan heyet tarafından belirlenmiştir. Bu faaliyetler sürdürülürken, her şehrin sosyal, siyasal, ideolojik, etnik, dinî ve ekonomik haritası çıkarılmış, toplumun bütün kesimleriyle buluşmaya azami gayret sarf edilmiştir.

GÖRÜŞME YAPILAN KİŞİ VE KURUMLAR

10-13 Nisan 2013 tarihleri arasında Diyarbakır , 17-18 Nisan'da Mardin (Kızıltepe ve Nu-

saybin ilçeleriyle birlikte), 19-20 Nisan'da Şırnak (Cizre ve Uludere/Roboski ile birlikte), 24-25 Nisan'da Batman, 26-27 Nisan'da Siirt, 15Mayıs'ta Kilis, 16-17 Mayıs'ta Gaziantep ve Adıyaman, 18-19 Mayıs'ta da Şanlıurfa ziyaret edilmiştir. 3 Mayıs günü Diyarbakır Cezaevinde bazı tutuklu ve hükümlü siyasetçilerle görüşülmüş; 30-31 Mayıs'ta Diyarbakır'da, bölgeden bazı aydınlar ve kanaat önderleriyle birlikte değerlendirme toplantısı yapılmıştır. Bu arada, aslen Güneydoğulu olup hâlen Ankara'da ikamet eden ve uzun yıllardan beri Kürt siyasi hayatının içinde olan bazı isimlerle de görüşülmüştür.

Heyet, farklı kesimlerle görüşerek ve sembolik değeri olan mekânları ziyaret ederek raporunu hazırlamıştır:

1. Gerek devlet gerekse PKK eylemleri sonucunda mağdur olmuş kişi ve aileler
2. Kürt sorununda sembolik değeri yüksek mekânların (Uludere ve Bilge Köyü gibi) ziyareti
3. Kanaat önderleri, din adamları ve medrese hocaları
4. Siyasi partiler (AK Parti, BDP, CHP, Hak-Par, DTK ve Hüda-Par)
5. STK temsilcileri, dinî cemaat temsilcileri, etnik grup dernekleri, gayrimüslim cemaat temsilcileri, aydınlar
6. Halk buluşmaları, gençlik ve sanat çevreleri ile buluşmalar, esnaf ve kahvehane toplantıları gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR

Heyetin Gözlem ve Saptamaları

Çözüm sürecinin Güneydoğu'da en yaygın ve bariz etkisinin, yarattığı sürpriz olduğu söylenebilir. PKK tabanı başta olmak üzere, İslami ve etnik grupların, Oslo sürecinin çökmesinin ve hükümetin dilinin yeniden sertleşmesinin ardından böyle bir açılımı öngöremedikleri anlaşılmaktadır. Ancak daha da derinde yatan asıl mesele, bölgenin otuz yıl boyunca savaş atmosferine muhatap olması ve giderek bu atmosferi kalıcı varsayan bir siyasi algı ve analize saplanmasıdır. Öyle ki, durumun esasta değişmeyeceği varsayımı, herkesin zihninde güçlü bir yer edinmiştir. Yaşanmakta olan süreç, bir anda yeni bir dünyanın kurulacağını ima ederken, tüm kesimleri de bu dünyanın paydaşları olmada yetersiz bırakmaktadır. Şu hususlar, Güneydoğu Anadolu Akil İnsanlar Heyetinin temel tespitleri olarak ortaya konabilir;

1. Güneydoğu'da hangi kimlikten veya ideolojiden olursa olsun, herkes barış sürecinden yanadır ve bunu zihniyet olarak desteklemektedir. Ancak yine hemen herkes, barışın getireceği yeni düzene nasıl adapte olacağı ve diğer aktörlerin nasıl davranacağı konusunda endişe ve tereddütlere sahiptir. Öte yandan, bu endişeler kırılmalara değil yeni bir konuşma/paylaşma kültürüne gönderme yapmaktadır.

Güneydoğu'da hangi kimlikten veya ideolojiden olursa olsun, herkes barış sürecinden yanadır ve bunu zihniyet olarak desteklemektedir.

2. Güneydoğu için "barış", günlük hayatı yeni baştan kurgulayacak reel ve radikal bir dönüşüm anlamına gelmekte ve büyük bir umut ve coşku ile karşılanmaktadır.
3. Kürtler, ülkenin batısında yaşanan "ayrılma" ve "bölünme" tartışmalarını yadırgamaktadırlar. Nitekim uzun toplantılarda konuşulmayan belki de tek şey bayrak, sınır, bölünme ve benzeri konular olmuştur.
4. Savaş atmosferinin hâkim olduğu otuz yıllık süreçte Güneydoğu'nun yoğun çatışmalı bölgelerinin siyasi yapısını en azından dört eğilimle özetlemek mümkündür:
   a. Kamusal alanın daralması

b. Daralan kamusal alanın neredeyse tümüyle PKK hâkimiyetinde olması

c. PKK dışı siyasi unsurların kendi köşelerine çekilmesi ve sosyal alanda faaliyet göstererek ayakta kalmaları

d. Kimi örgütlenmelerde PKK'nın örnek alınması

5. Bu son madde, dar ve homojen grupların hiyerarşik temelde kurumsallaştığını söylemektedir. Bir başka anlatımla, varlığını koruma güdüsü, PKK dışındaki alanda kendiliğinden bir parçalanma ile sonuçlanmıştır. Örneğin, bugün Urfa'da İslami kimliği öne çıkaran yaklaşık yüz elli civarında sivil toplum örgütü bulunmaktadır ve her biri, çok spesifik bir sosyo-kültürel işlev üstlenmekle birlikte, aslında siyasi nitelikte yapılanmalardır.

6. Söz konusu savaş atmosferinin ürettiği en önemli sonuçlardan biri ise istisnasız bütün toplumsal grupların devlet referansı ile düşünmeye alışmış olmalarıdır. Devlet sadece PKK için değil herkes için bir sistematik kötü niyet ve zulüm aktörü olarak cisimleşmiştir. Asker ve polis bir "toplumsal düşman", en iyi hâliyle "güvenilmez bir yabancı" olarak zihinlere yerleşmiştir.

7. Son dönemlerde olumlu örnekler görülmekle birlikte özellikle bölgedeki mülki amirler de doğrudan "devlet"in insan suretinde tecelli etmiş hâli olarak algılanmaktadırlar. Bu durumun çözüm süreci açısından önemli bir handikabı bulunmaktadır. İnsanlar çözüme ilişkin analizlerinde referanslarını devletten hükümete ve siyasete dönüştürmekte zorlanmakta ve devlete olan yoğun güvensizlik, Bugün hükümete ve sürece olan güvensizlik olarak şekillenebilmektedir.

8. Diğer taraftan aynı otuz yıllık süreçte, dışarıdan fark edilmeyen ve şimdi barış açısından çok büyük katkı sağlayacak bir dinamik de söz konusudur. Parçalı yapıda olan İslami oluşumlarda kendini bir tür "azınlık" olarak görme ve dolayısıyla kamusal alanda başkalarıyla birlikte yaşama kültürüne hazır olma hâli yeşermiştir. Bunun AK Parti'nin iktidarındaki son on yılda ortaya çıkan ve pekişen bir eğilim olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü yapılan reformlar ve atılan demokratikleşme adımları, bölgede siyasi normları ve referansları yükseltmiştir. Nitekim bugün Kürt siyasetinin aktörleri, daha ziyade eşitlik ve özgürlük taleplerini seslendirirlerken, diğer bütün aktörler katılımcılığı öne çıkarmaktadırlar.

9. Dolayısıyla asıl soru, bir süreden beri kamusal hâkimiyetini sürdürmüş olan BDP/PKK siyasetinin, şimdi gerçek bir katılımcı modele ne denli hazır olduğu noktasında kilitlenmektedir. Son dönemlerde Dicle Üniversitesi öğrencileri arasında yaşanan olaylar, bunun reel bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır.

10. Bu bağlamda, barış sürecinin Kürt siyaseti içinde de bir adaptasyon dinamiğini ifade ettiğini ve özellikle genç kuşakların buna pek hazır olmadıklarını vurgulamak gerekmektedir.

11. Göründüğü kadarıyla, bugün o cenahta en sağduyulu odak BDP merkezi olup, il/ilçe teşkilatlarına gidildikçe radikalizm artmaktadır. BDP/PKK siyasetini bir bütün olarak bir arada tutan ise tartışmasız şekilde Öcalan'dır.

12. Barışla beraber gelecek yeni düzenin, daha önce zikredilen dört tespiti şimdiden tersine çevirmek üzere olduğu söylenebilir. Kamusal alan genişlemekte, PKK hâkimiyeti azalmakta, diğer aktörler büyük bir enerjiyle sahaya çıkmakta ve siyasetin referansları hızla demokratik normlara doğru kaymaktadır.

13. Bu süreçte, BDP/PKK çizgisindeki Kürt siyaseti ile diğer aktörler arasında, kaygılar açısından bir farklılaşma oluşmuş durumdadır. Örneğin BDP/PKK siyaseti için iki önemli kaygı öne çıkmaktadır: "Acaba devlet bizi kandırıyor mu? Ve silah bırakıldığında hâlâ bir siyasi güç olabilecek miyiz?" Birinci kaygıyı işlevsiz bırakan Öcalan'ın net tutumudur. Ancak ikincisi, ucu açık bir duruma işaret etmektedir. Bu çerçevede, uzun zaman çatışma siyaseti içinde normatif/ideolojik söylemi yücelterek çıta yükseltmiş bir örgütün, yeni durumda gerçek anlamda eşitlikçi bir yerel siyasi ortamda tatminsizlikler yaşayacağı, bunun kamusal alana yansıyabileceği hesap edilmelidir. Nitekim BDP/PKK dışındaki grupların da temel endişesi bu noktada yoğunlaşmak-

tadır. Öyle ki, onlar için "siyaset", Kürtlerin haklarının elde edilmesi kadar, aynı zamanda, PKK'nın nasıl demokratikleşeceği meselesidir.

14. Nihayet herkesi kuşatan bir diğer endişe ise barış sürecinin bir biçimde kesintiye uğrama ihtimalidir. Hatta bunun son kertede en önemli endişe olduğu söylenebilir. Çünkü bölge insanı, kendi içinde eninde sonunda demokratik nizamı kuracağına büyük bir inanç beslerken dışarıdan gelebilecek baltalamalar karşısında aciz kalacağını düşünmektedir. Bu bağlamda, özellikle Suriye meselesi ön planda yer almakta ve başlı başına bir tehdit olarak algılanmaktadır.

15. Aynı şekilde hemen herkes, Alevilerin haklarının verilmesini de Kürt meselesinde barışın sağlanmasının koşullarından biri olarak görmektedir. Aksi halde, bunun hem bir tutarsızlık olacağı hem de sürecin önüne hakiki bir siyasi engel olarak dikileceği vurgulanmaktadır.

Güneydoğu, demokrasiden uzak kalmanın bedelini gündelik hayatta ağır bir biçimde ödediği için barışa psikolojik olarak fazlasıyla hazır durumdadır.

16. Oluşacak yeni kamusal alanın, çok aktörlü olacağı ve karmaşık ilişkiler ve koalisyonlar üretmeye eğilim göstereceği söylenebilir. Çatışma kültürünün, yerini hızla diyalog mekanizmalarına terk etmesi şaşırtıcı olmayacaktır. Güneydoğu, demokrasiden uzak kalmanın bedelini gündelik hayatta ağır bir biçimde ödediği için barışa psikolojik olarak fazlasıyla hazır durumdadır. Ancak PKK ile Mustazaflar Hareketi (Hizbullah) arasında kritik bir gerilim ihtimali de söz konusudur.

17. Öte yandan, bölgede sosyolojik karşılıkları küçük olsa da entelektüel kapasiteleri açısından bunlar kadar hatta belki bunlardan da önemli unsurlar bulunmakta ve bunların aktörleşmesi önem arz etmektedir. Örneğin, aralarında federasyonu savunanların da bulunduğu liberal/demokratlar, PKK dışındaki sosyalistler, Hizbullah dışındaki radikal İslami gruplar, ciddi toplumsal tabanı olan geleneksel dinî cemaatler bu meyanda sayılabilir. Ne var ki, her iki örgütte de geçerli olan iç insicam, mobilizasyon gücü ve şiddete eğilim, Mustazaflar hareketi ile PKK arasındaki gerilimi ön plana çıkarmaktadır. Bu iki örgüt arasında üst kademelerde görüşme kanalları açık olmakla birlikte bunun her iki tarafta da alt kadrolara yansıtılmasında sorunlar olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca barış süreci PKK ile hükümet arasında bir iletişim kanalı açarken, Mustazafların halen devlet tarafından dışlanması, bu grupta hem öfke birikimine neden olmakta hem de muhtemel bir yerel barış için risk oluşturmaktadır.

18. Diğer taraftan, İslami kesimin kendi içinde barışık olduğunu varsaymak da çok gerçekçi değildir. Hizbullah hareketinin bir yandan kolayca yeniden şiddete eğilim gösterme ihtimalinden ürküldüğü gibi o yönden gelecek bir baskı ortamının da diğer İslami gruplarda endişeye neden olduğunun altını çizmek gerekmektedir.

Gözlemler

Genel Gözlemler

1. Farklı ideolojik kimlikler çok benzer bir dille konuşmakta ve haklar konusunda aynı değerlendirmeleri yaparak aynı talepleri öne sürmektedirler. Bu, bölge için yeni bir durumdur.

2. Bölgedeki Kürtlerde, eşit ve özgür vatandaşlar olarak Türkiye ortak vatanında barış içerisinde birlikte yaşamadan yana çok güçlü bir irade mevcuttur. Bu eğilim, kalıcı barışın temini için önemli bir veri oluşturmaktadır.

3. Sürece toplumsal destek yüzde yüze yakın olup, dile getirilen endişeler, sürecin varlığından ziyade sürecin durma ihtimalinden kaynaklanmaktadır.

4. Ortak hissiyatlardan biri sabırsızlıktır. Sürecin hızlı ilerlemesi konusunda ortak bir heyecan ve acelecilik her yerde gözlenmektedir.

5. Devletin bir aktör olarak abartılması epeyce yaygın olup, bu durum, hükümetin iradesi ve gücü hakkında soru işaretleri yaratmaktadır.

6. Hükümetin iyileştirici adımlarının bürokratik dirençle saptırıldığı ve engellendiği inancı çok yaygın olup, bu alanda herkesin anlatacağı örnekler bulunmaktadır. Yıllar boyu süren sürgün atamalar, bölge halkı ile devlet arasındaki bozuk ilişkiyi son derece derinleştirmiş durumdadır.

7. Hükümetin "samimiyeti" sorgulanan bir konu ve bunun ölçüsü de küçük jestlerdir. Örneğin, cezaevlerindeki hasta tutuklu ve hükümlülerle çocukların serbest bırakılması, köye dönüşe devlet desteği, sabahın beşinde eğitim uçuşu yapılmasına son verilmesi, Uludere/Roboski'ye şimdi gidilmesi gibi küçük jestlerle, bu sorgulama ve güvensizlik önemli ölçüde giderilebilir.

8. Bölgedeki üniversitelerin çok büyük bir kısmının, çözüm sürecinin taşıyıcısı olmaktan uzak oldukları, gerek akademik kadro ve gerekse yönetim tarzları bakımından da katılımcılığı, çoğulculuğu ve kentin sosyo-kültürel birikimini yansıtmadıkları yolunda her kesimden çok yaygın bir şikâyet olduğu gözlenmiştir.

9. İslami kimlik ve Kürt kimliği üzerinden siyaset yapan gruplar arasında bir dayanışma kültürü ve geleneği yok ise buna yönelik yeni arayışlar olduğu gözlenmektedir.

10. Koruculuğun kaldırılması konusunda bölgede geniş bir toplumsal mutabakat bulunmaktadır. Bu insanların koruculuk sonrası hayatları ile ilgili sosyo-ekonomik bir düzenleme yapılması zorunlu görünmektedir.

11. Uyuşturucu madde bağımlılığı, bölgenin en temel sosyal sorunlarından biri olup, çatışmayı besleyen bir unsur olarak kullanılabildiği için de yapısal hale gelmiştir.

12. Andımızın kalkması, anadilde eğitim hakkının tanınması, anayasal vatandaşlığın kabul edilmesi, faili meçhul cinayetlerin ve kayıpların araştırılması, köye dönüş koşullarının sağlanması ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, çok geniş bir mutabakat içinde talep edilmektedir.

13. Aleviler, Türkiye'nin Suriye politikasını ve üçüncü köprüye Yavuz Sultan Selim adının verilmesi gibi uygulamaları kendilerine yönelik bir tehdit olarak algılamaktadırlar.

Kürt Siyasetine İlişkin Gözlemler

1. BDP'ye oy veren ve PKK'ya sempati duyan kesim içinde de silahlı mücadeleye karşı olan çok sayıda insan bulunmaktadır.

2. Kürt siyasetinde AK Parti ile BDP'nin psikolojik olarak simetrik alınması alışkanlığı var ve bu, bir "onur dengesi" olarak görülmektedir. Bu duygu, siyasi analizleri gerçeklikten uzaklaştırsa da Hükümetin daha katılımcı olmasına yönelik bir davet anlamını taşımaktadır.

BDP'ye oy veren ve PKK'ya sempati duyan kesim içinde de silahlı mücadeleye karşı olan çok sayıda insan bulunmaktadır.

3. Uzun süre "zafer" beklentisi ile beslenen BDP/PKK tabanı başta olmak üzere Kürt gençleri arasında, barışı hâlen bir taviz gibi algılayanlar bulunmaktadır.

4. BDP/PKK çizgisindeki siyasi aktörler tarafından ilk kez, hükümete yönelik iyi niyetli beklentiler seslendirmekte ve bu durum, siyasetin rehabilitasyonu açısından önemli bir işlev görmektedir.

5. Her politik Kürt'ün kafasında Orta Doğu'yu kuşatan bir genel Kürtlük mefhumu varsa da bu tahayyülün pratik karşılığı zayıf olup, somut bir birlikteliğe henüz çok uzaklar.

6. Kürt siyasi çevrelerinde "fedakârlığı yine biz yapıyoruz" anlayışı yaygın ve psikolojik olarak Kürtler için de bir şeyler yapıldığını görmeye ihtiyaç duyulmaktadır.

7. BDP tabanında PKK unsurlarını sisteme katma yönünde bir istek ve eğilim bulunmaktadır. Bu eğilimin desteklenmesi hâlinde olası sorunların enterne edilebileceğine işaret edilmektedir.

8. Temel hak ve özgürlükler ile demokratikleşmenin gecikmesi hâlinde, Kürt siyasetinde ideolojik muhalefetin devam edeceği ve bunun BDP'yi zayıflatırken radikalleri güçlendireceği ön görülmektedir.

9. KCK operasyonları sembolik bir anlam taşımaktadır ve bu operasyonların olumsuz sonuçlarının tümüyle giderilmesi, çözümün temel bir parçası olarak görülmektedir.

10. Günümüzde Kürt gençleri bölgede yetişmekte ve "Türklerle" temas etmedikleri gibi bazıları temas etme ihtiyacı da duymamaktadır. Bu durumu değiştirmek üzere çok yönlü politikalar geliştirmek gerekmektedir.

11. Diaspora Kürtlerinin entelektüel desteği, bölgede giderek daha önemli ve etkin bir hale gelmektedir. Dolayısıyla çözüm sürecinde bu yükselen fikrî ortamın dikkate alınması lazımdır.

12. Bölge ile Irak Kürdistanı arasındaki ilişkilerin giderek derinleşmesine karşın Irak Kürdistanı ve liderleri bölgedeki aktörlerin siyasi söyleminde ve tahlillerinde yer almamaktadır.

İslami Kesime İlişkin

1. PKK'ya karşı olmak, PKK ile barış yapmaya da karşı olmak anlamını taşımamaktadır. Ancak İslami gruplar, çözüm sürecinin reform veya yeniden yapılanma konularının sadece BDP ve PKK ile konuşulmasına karşıdırlar.

2. İslami gruplarda Kürtlerin talepleri çok daha radikal bir içerikle seslendirilmektedir.

3. BDP/PKK çizgisini benimsemeyenler ya da PKK'yı desteklemeyenler bile onlara yapılanları, Kürtlere yapılmış muameleler olarak değerlendirmektedirler.

4. Türkiye içinde kalmak; ama Kürtlerin kendi kendilerini yönetmeleri talebi, İslami kesimde de çok yaygın olarak dile getirilmektedir.

Çözüme İlişkin

1. Süreçte hükümetin muhataplarını tedrici bir biçimde çoğaltması, yereldeki demokratik pratiği de besleyecektir.

2. PKK'nın çekilmesi, sorunların çözümü açısından toplumsal dokuda bir boşluk yaratma ihtimali taşımaktadır ve bunun yerelde çeteleşmelere neden olabileceğinden kaygı duyulmaktadır.

3. Kısa vadede haklar konusunda atılacak adımlar ve iç mevzuat alanında yapılacak demokratikleşme reformları gerekli olmakla birlikte uzun vadeli nihai çözüm açısından Orta Doğu'daki konjonktürün muhtemel olumsuz etkisinin de dikkate alınması gerektiğine işaret edilmektedir.

4. Anadilde atılacak adımların diğer konularda esnekliği büyük oranda arttıracağı ve talepleri uygulanabilir bir düzeyde tutabileceği öngörülmektedir.

5. Anadil konusunda hükümetin gecikmesi hâlinde, Kürtlerin yerel hizmetlerde de facto adımlar atmasına hazır olunması gerekmektedir.

6. Sürecin bölgede destek bulmasını baltalayacak en önemli hata, hükümetin oyalama taktiği şeklinde anlaşılacak bir tutuma başvurması olacaktır.

7. Süreç içerisinde egemenlik meselesinin (kendini yönetme için öngörülen modelin)bir noktada aydınlığa kavuşturulması uzun vadeli çözüm açısından kritik olabilir.

8. Barış sürecinin aktörleri arasında güven ortamının sağlanması, eski yaşanmışlıkların yeni düzenlemeler sayesinde unutturulması; ama suçluların tespit ve ifşasına yönelik kamusal bir çabanın da başlatılması güçlü olarak istenmektedir.

9. Kürtlere yapılanların Türkler tarafından anlaşılması ve hazmedilmesi, barış sürecinin hayati parçalarından biri olarak görülmektedir.

10. Sürecin nereye ve nasıl gideceği büyük çapta Suriye'de ve Orta Doğu'da ne tür gelişmelerin ve imkânların ortaya çıkacağına bağlı olabilir.

11. Alevilerin talepleri dikkate alınmadığı takdirde, kalıcı barışın sağlanması açısından hükümete duyulan güvenin hızla azalma ihtimali yüksek görülmektedir.

12. Belirsizlik, alışılmamış ve nasıl başa çıkılacağı bilinmeyen bir durum olarak algılanmaktadır. Olacak olanları bilgilendirmeye dayanan bir rehberlik sisteminin olması arzulanmaktadır.

Akil İnsanlar Heyetine İletilen Talepler

Anayasal Talepler

1. Anadilde eğitim hakkının anayasal güvenceye kavuşturulması,
2. Anayasal vatandaşlık anlayışının benimsenmesi,
3. Eşitlik ilkesine vurgu yapılması ve özgürlüklerin alanının genişletilmesi,
4. Kürtlere statü tanınması,
5. Kürtlerin kültürel kimlik haklarının güvence altına alınması,
6. Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, valilerin seçimle işbaşına gelmesi,
7. Din ve inanç hürriyetinin önündeki engellerin kaldırılması,
8. Zorunlu askerliğin kaldırılması, vicdani reddin bir hak olarak tanınması,
9. Tüm ötekilerin haklarının anayasal güvence altına alınması.

Uluslararası Sözleşmelere İlişkin Talepler

1. Avrupa Konseyi Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'na konulan çekincelerin kaldırılması,
2. Kültürel kimlik haklarına ilişkin uluslararası anlaşmaların imzalanması ve onaylanması.

Yasal Düzenleme Gerektiren Talepler

1. Ana okulundan üniversiteye kadar her aşamada Kürtçe eğitimin yapılması,
2. Kürtçenin kamu hizmetlerinde kullanılması,
3. Kürtçede kullanılan ve yasak olan harflerin kullanımının serbest bırakılması,
4. Koruculuğun kaldırılması; suça bulaşan korucuların tespiti ve yargılanması, korucuların yönelik emeklilik veya iş/istihdam tedbirlerinin alınması,
5. Yerleşim yerlerinin eski adlarının iadesi,
6. Çözüm sürecinin yasal güvencelerle ve şeffaf bir biçimde yürütülmesi,
7. Hakikatleri Araştırma Komisyonu kurulması ve bu çerçevede devlet arşivlerinin açılması
8. Faili meçhul cinayetler ve kayıp olaylarının aydınlatılması
9. Genel bir siyasi af çıkarılması,
10. Terörle Mücadele Kanunu'nun kaldırılması,
11. Yargı reformu yapılması ve yargının ideolojik unsurlardan arındırılması,
12. Irkçılık ve ayırımcılığa karşı yasaların çıkarılması,
13. Abdullah Öcalan'ın ailesi ve avukatlarıyla görüşebilmesinin sağlanması, cezaevi koşullarının düzeltilmesi ve serbest bırakılması,
14. Seçim barajının düşürülmesi,
15. Eğitim sisteminin tekçi ve ideolojik unsurlardan arındırılması ve reformdan geçirilmesi,

16. Diyanet İşleri Başkanlığının kaldırılması,

17. Aleviler üzerindeki baskıların kaldırılması ve cem evlerinin ibadethane olarak kabul edilmesi,

18. Kalkınma ajanslarının demokratikleştirilmesi ve atanmışların hâkimiyetine son verilmesi,

19. Sıkıyönetim, DGM ve 28 Şubat benzeri dönemlerin zulüm içeren idare ve yargı kararlarının iptal edilmesi,

20. Toprak reformu yapılması.

İdari Yapıya ve Uygulamaya İlişkin Talepler

1. Andımız metninin kaldırılması,

2. "Ne Mutlu Türküm diyene" ve benzeri yazıların silinmesi,

3. Siyasi ve askerî operasyonların durdurulması,

4. Uludere/Roboski olayının aydınlatılması; Başbakanın Roboski'yi ziyaret etmesi ve Roboski katliamı için özür dilemesi,

5. KCK tutuklularının ve Kürt siyasetçilerinin serbest bırakılması,

6. PKK mensuplarının evlerine dönmeleri sonrasında sosyal hayata adaptasyonlarına ilişkin sosyal ve ekonomik tedbirlerin alınması,

7. Boşaltılan köylerin imar edilmesi, köye dönüşlerin sağlanması ve bu konuda projeler geliştirilmesi; boşaltılan köylerin imarının TSK'nın da katkılarıyla yapılarak toplumsal barışın güçlendirilmesi,

8. Siyasetçilerin, medyanın ve tüm kesimlerin barışa uygun bir dil kullanması,

9. Akil insanların, KCK yetkilileri ve Öcalan ile görüşmeler yapmalarının sağlanması,

10. Ağır hasta tutuklu ve hükümlülerin tedavilerinin sağlanması ve serbest bırakılması,

11. Kürt diasporasının ülkeye dönüşünün sağlanması,

12. Silahların susması için PKK'nın, Kürt sorununun nihai çözümü için ise bütün Kürtlerin muhatap alınması,

13. Bölgeye, sürece uygun mülki amirlerin ve bürokratların atanması; bölgeye deneyimli görevlilerin gönderilmesi ve sürgün atamaların yapılmaması,

14. Bölgedeki üniversite yönetimlerinin sürece uygun kişilerden belirlenmesi,

15. Bölgede yaygınlaşan madde bağımlılığı ve fuhuş olaylarına yönelik tedbirler alınması,

16. Kadınlara yönelik sosyal ve kültürel tedbirlerin alınması ve projelerin geliştirilmesi,

17. Çocuk evliliklerine son verilmesi için gerekli tedbirlerin alınması,

18. Ekonomik Olağanüstü Hal ilan edilmesi; bölgeye ekonomik açıdan pozitif ayrımcılık yapılması, bölgeye yönelik özel istihdam arttırıcı politikaların geliştirilmesi,

19. GAP Projesinin bir an önce tamamlanması,

20. Bölgedeki ve batıdaki belediyeler arasında ortak projelerin gerçekleştirilmesi ve sürece ilişkin işbirliği yapılması,

21. Göç ile gelen kent varoşlarındaki yerleşimcilerin barınma koşullarının düzeltilmesi ve yaşam kalitesinin arttırılması,

22. Süryanilerin ana dilde eğitim yapmalarının ve din adamı yetiştirmelerinin önündeki engellerin kaldırılması,

23. Camiye çevrilen Süryani kiliselerinin iadesi,

24. 1990'lı yıllarda 40'a yakın Süryani'ye karşı işlenen faili meçhul cinayetlerin aydınlatılması,

25. Diasporadaki Süryanilerin dönüş koşullarının sağlanması,

26. Süryani dili ve kültürü üzerindeki yasakların kaldırılması,

27. TRT'de Süryanice yayın yapılması,

28. Süryanilerin dinsel ve kültürel gün ve bayramlarının resmî olarak tanınması,

29. Geleneksel Süryanice isim ve soyadlarını kullanma hakkının tanınması ve kültürel etkinliklerinin serbest bırakılması,

30. Ezidilerin işgal edilen topraklarının kendilerine iadesinin sağlanması,

31. Ezidilere karşı kullanılan ayrımcı dilin terk edilmesi,

32. Ezidilerin kimliklerinde boş bırakılan din hanesine kendi dinlerinin yazılması,

33. Yurt dışındaki Ezidilerin yurda dönmelerine imkân sağlanması ve el konulan topraklarının sahiplerine geri verilmesi,

34. PKK'nın Araplara karşı baskı uygulayacağına dair endişelerin giderilmesi, bununla ilgili gerekli tedbirlerin alınması,

35. Özellikle gençlerin dinî ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla medrese eğitimine olanak sağlanması ve bölgedeki medrese eğitiminin yeniden canlandırılması,

36. Askerî amaçlı güvenlik barajlarının ve yeni karakolların yapımının durdurulması,

37. Mayınlı arazilerin temizlenip topraksız ailelere dağıtılması ve bu şekilde söz konusu toprakların ekonomiye kazandırılması,

38. Arazilerin ve dağların, mayınlardan, silah ve bomba gibi mühimmatlardan temizlenmesi,

39. Tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi,

40. Şefkat Tepe, Sakarya Fırat, Kurtlar Vadisi ve Tek Türkiye benzeri TV dizilerinin yayından kaldırılması ve medyanın sürece ayak uydurmasının sağlanması,

41. Mahmur Kampı başta olmak üzere BM kamplarında yaşayan Türkiye vatandaşlarının evlerine dönüşlerinin önündeki engellerin kaldırılması ve eve dönüşlerinin teşvik edilmesi,

42. Lisans ve yüksek lisans düzeyinde Kürtçe eğitim veren bölgedeki üniversitelerin ilgili bölüm ve enstitülerinin teşvik edilmesi, desteklenmesi ve serbest çalışma ortamının sağlanması,

43. Resmî tarihin bir tarafa bırakılması ve tarihin doğru bir biçimde yeniden yazılması, resmî tarihte karalanan şahsiyetlerin itibarlarının iadesi,

44. Bölgedeki aşırı yol kontrollerinin kaldırılması,

45. Şüpheli asker intiharlarının yeniden soruşturulması, varsa cinayetlerin aydınlatılarak faillerinin yargılanması,

46. Hukuka aykırı bir şekilde gerçekleştirilen fiziksel polis takiplerine son verilmesi ve hukuka aykırı bir şekilde iletişimin dinlenmesinin önüne geçilmesi,

47. CHP ve MHP'nin de sürece katılımı için çaba sarf edilmesi,

48. Siirt ve Mardin Üniversitelerinde Arapça eğitim verilmesi,

49. Türkiye'deki araç plaka sisteminin, araçların hangi ile ait olduğu belli olmayacak şekilde değiştirilmesi ve bu suretle bölge illerine ait araçların batı illerinde güvenli seyahatlerinin sağlanması,

50. Toplu mezarlar ile ölüm kuyularının açılması ve incelenmesi sırasında bugüne kadar

uygulanan ve delillerin karartılmasına yol açan yöntemlerin terk edilerek, bilimsel esaslara uygun delil toplanması amacıyla gerekli eğitimin ve ekipmanın sağlanması; "Yasa Dışı Yargısız İnfazlarla İlgili Birleşmiş Milletler Minnesota Otopsi Protokolü"ne uygun bir şekilde mezarların açılarak otopsi yapılması ve otopsilerin bağımsız antropologlar ile adli tıp uzmanları denetiminde gerçekleştirilmesi,

51. Hasankeyf'in ve Dicle Vadisi'nin kurtarılması, tarihî ve kültürel alanları sular altında bırakacak projelerin durdurulması veya revize edilmesi;

52. Tutuklu olup, uzun süredir davası açılmayan üniversite öğrencilerinin yargılama süreçlerinin hızlandırılması, öğrencilerin tutuksuz yargılanmalarının sağlanması ve üniversite yönetimlerinin de disiplin hukuku açısından daha esnek davranması için gerekli tedbirlerin alınması,

53. Yayla ve mera ile askerî bölge yasaklarının tamamen kaldırılması,

54. Çözüm sürecinin provoke edilmesine yönelik girişimlerin engellenmesi.

Çözüm Sürecine Yönelik Öneriler

Ulusalararası İnsan Hakları Hukukuna Dair Öneriler

1. Türkiye, bugüne kadar taraf olmaktan kaçındığı aşağıda adı geçen insan haklarına ilişkin uluslararası belgeleri bir an önce imzalamalı ve/veya onaylamalıdır.

- Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü,
- Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunmasına Dair Çerçeve Sözleşme,
- Avrupa Konseyi Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı,
- Yerel Yönetimlerin Faaliyetlerine Katılım Hakkına Dair Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı Ek Protokolü,
- Avrupa Konseyi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 12 No'lu Ek Protokol, (onaylanmamış),
- Avrupa Konseyi Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi.

2. Aşağıdaki insan haklarına ilişkin uluslararası belgelere konulan çekinceler bir an önce kaldırılmalıdır:

- BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (m.27),
- BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (m.13),
- BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (m.17, 29 ve 30),
- Avrupa Konseyi Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı (m.1, 4/6, 6/1, 7/3, 8/3, 9/4, 6, 7, 10/2, 3 ve 11),
- Avrupa Konseyi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 1 No'lu Ek Protokol (m. 2).

Anayasal Öneriler

1. Mevcut siyasi konjonktür uzlaşma ile yeni bir anayasa yapmayı güçleştirdiğinden dolayı "tedrici/aşamalı" anayasa yapma yöntemi denenmelidir. Buna göre, mutabakata varılamayan hususları dışarıda tutan, bunlarla ilgili düzenlemeleri zaman içerisinde oluşabilecek uzlaşmalara bırakan ve genel olarak hak ve özgürlükler temelli bir anayasal düzen üzerinde ortak mutabakatı sağlayan bir anayasa yapımı yoluna gidilmelidir.

2. Türkiye gibi kimlikler alanında kırılgan bir yapının var olduğu ve siyasetin de belli ölçüde bu kırılgan zemin üzerinden yürütüldüğü toplumlarda, bir yandan kalıcı anayasa yapımı için gerekli olan güven esasına dayalı toplumsal ve siyasal iklimi oluşturabilmek, diğer yandan da çatışmalı ortamı soğutmak ve barış sürecini pekiştirebilmek amacıyla, "yol temizliği" ya da "güven

artırıcı tedbirler" olarak değerlendirilebilecek köklü yasal reformlar ile buna eşlik edecek idari pratik ve düzenlemelere yer verilmelidir.

3. Anayasada herhangi bir etnik, dinî ya da ideolojik referansa ve tanımlamaya yer verilmemelidir. Bu çerçevede, anayasanın başlangıç kısmı kaldırılmalıdır.

4. Vatandaşlığa ilişkin düzenlemede iki seçenekten biri tercih edilebilir:

- Vatandaşlık tanımına hiç yer vermemek,
- Vatandaşlığı herhangi bir etnik, dinî ya da kültürel kimliğe referansla değil toplumdaki bütün farklılıkları kapsayacak ve kuşatacak bir kavramla tanımlamak.

5. Kültürel kimlik haklarına ilişkin olarak azami düzeyden asgari düzeye doğru sıralanan aşağıdaki seçeneklerden biri kabul edilebilir:

- Kültürel kimliklerin kendilerini ifade, koruma, geliştirme ve yayma hakkını genel bir koruyucu düzenlemeyle güvence altına almak ve buna ilave olarak, kültürel kimlik haklarının önemli bir parçasını teşkil eden "dil haklarını" bütün unsurlarıyla (başta anadilde eğitim hakkı olmak üzere) birlikte düzenlemek,
- Kültürel kimlik haklarına ilişkin genel koruyucu düzenleme ile dil haklarını güvence altına alan hükümden yalnızca birine yer vermek,
- Kültürel kimlik haklarının kullanımını yasaklayan bir hükme (Anayasa m.42/10'da olduğu gibi) anayasada yer vermemek.

6. Ademimerkeziyetçi yönetim tarzına ilişkin aşağıda belirtilen minimal talebin kısa veya orta vadede, maksimal talebin ise uzun vadede gerçekleştirilmesi yoluna gidilebilir:

- Minimal talep: Mevcut yerel yönetimlerin özerkliğini güçlendirecek, idari vesayeti hukuka uygunluk denetimiyle sınırlayacak, ilerleyen dönem içerisinde daha güçlü bir yerel yönetim reformunun yapılmasını kanuni düzenlemelerle mümkün kılacak ucu açık bir düzenleme yapmak,
- Maksimal talep: Üniter devlet yapısına bağlı kalarak "bölgesel yönetim" modelini kabul etmek ve bölgesel yönetimleri idari ve siyasi özerklikle donatmak.

7. Çoğulcu demokratik siyasetin vazgeçilmez unsurları olan siyasi partiler, anayasal güvenceye kavuşturulmalı; siyasi partilerin kapatılması müeyyidesi iptal edilmeli; siyasi partilerin kapatılması rejimine yer verilmesi halinde ise, kapatma kararında, AİHM ile Venedik Komisyonunun geliştirdiği kriterler esas alınmalıdır. Öte yandan, ayrılıkçılık dâhil her türlü düşüncenin siyasi parti şeklinde örgütlenebilmesinin önü açık tutulmalıdır. Ayrıca siyasi partilere, genel seçimlerde aldıkları oy oranında hazine yardımı yapılması esası benimsenmelidir.

Yasal Değişiklik ve Yeni Yasa Önerileri

1. 2923 sayılı Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanunu'nun 2. maddesinin (a) bendinin 1. cümlesinde yer alan, "Eğitim ve öğretim kurumlarında, Türk vatandaşlarına Türkçeden başka hiçbir dil, ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez" ifadesi, madde metninden çıkarılmalı; resmî dil olan Türkçenin yanı sıra yerel dillerden biriyle de anadilde eğitim yapılabilmesine (çift dilli eğitime) imkân tanıyan bir düzenleme yapılmalıdır.

2. 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda değişiklik yapılarak, anadili Türkçe olmayan çocukların anadillerinde eğitim görecekleri okul öncesi eğitim kurumlarının açılabilmesi mümkün kılınmalıdır.

3. Türkçe dışında farklı yerel dilleri konuşan vatandaşların anadillerinde kamu hizmetlerinden faydalanmalarına imkân sağlayacak bir kanuni düzenleme yapılmalıdır.

4. Türkiye genelinde binlerce köy isminin değiştirilmesine yasal dayanak teşkil eden 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nun 2. maddesinin (d) bendinin 2. alt bendi kaldırılmalı; bu Kanu-

na eklenecek geçici bir maddeyle, isimleri değiştirilen yerleşim birimleri ile coğrafi yerlerin eski isimlerinin iadesi sağlanmalıdır.

5. Türkçe dışındaki soyadların alınmasında engelleyici yoruma açık olan 2525 sayılı Soyadı Kanunu'nun 3. maddesi ile bu konuda idareyi yetkili kılan 6. maddesi kaldırılmalıdır.

6. 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu'na eklenecek geçici bir maddeyle, bir defaya mahsus olmak ve bir yıl içerisinde müracaat edilmesi kaydıyla, vatandaşların, nüfus cüzdanlarında kayıtlı olan ad ve/veya soyadlarını diledikleri bir ad ve/veya soyadıyla değiştirebilecekleri öngörülmelidir.

7. Alfabede yer almayan bazı harflerin kullanımını yasaklayan 1353 sayılı Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun'un 2. ve 4. maddeleri yürürlükten kaldırılmalıdır.

8. Türk tabiiyetindeki şirket ve kurumların her türlü işlem, sözleşme ve yazışmalarını Türkçe yapma zorunluluğunu getiren İktisadi Müesseselerde Mecburi Türkçe Kullanılması Hakkında Kanun'un 1. maddesi değiştirilerek, Türkçenin yanı sıra diğer dillerin de kullanılabileceği ifade edilmelidir.

9. 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun; aday adaylarının Türkçeden başka dil ve yazı kullanmalarını yasaklayan 43. maddesindeki ibare, madde metninden çıkarılmalı; Türkiye'de azınlıkların var olduğunu ileri sürmeyi, Türk dili ve kültüründen başka dil ve kültürleri koruyup geliştirme amacını gütmeyi, siyasi iletişim aracı olarak Türkçeden başka bir dil kullanmayı yasaklayan 81. maddesi ile çoğulcu demokratik siyasetin aleyhine kullanılmaya açık olan 78 ve 80. maddesi yürürlükten kaldırılmalıdır. Esas itibariyle, bu Kanun ilga edilip, özgürlükçü ve çoğulcu demokrasinin gereklerine uygun yeni bir Siyasi Partiler Kanunu hazırlanmalıdır.

10. 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun 33. maddesinin 1. fıkrasında yer alan ve temsilde adalet ilkesi ile yarışmacı demokrasi anlayışıyla bağdaşmayan %10'luk seçim barajı kaldırılmalı ya da makul bir düzeye çekilmelidir.

11. Olağanüstü Hal koşullarında hazırlanmış olan 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu yürürlükten kaldırılmalı; kaldırılmaması halinde ise, Kanunun ilk maddesindeki "terör tanımı" değiştirilerek, uluslararası normlara uygun bir terör tanımı geliştirilmelidir. Bu tanım değiştirilmeden TMK'da ve TCK'da yapılacak değişikliklerin çok fazla önem ve anlamı olmayacaktır.

12. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun; 220. maddesinin 6. ve 7. fıkrası ile 301. ve 318. maddesi yürürlükten kaldırılmalıdır.

13. Nefret söylemiyle mücadele amacıyla, münhasıran nefret suçlarına ilişkin bir kanuni düzenleme gerçekleştirilmelidir. Bu kanun yapılıncaya kadar, nefret suçlarının önlenmesi amacıyla, Türk Ceza Kanunu'nun ilgili maddelerinde düzenlenen suç tiplerine, suçun nitelikli hâli olarak "nefret saiki" eklenmelidir.

14. Cezaevlerinde tutuklu veya hükümlü olup ağır bir hastalığa yakalananlara ilişkin olarak, subjektif değerlendirmelere ve tutuklu ve hükümlülerin aleyhlerine kullanılmaya açık olan 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 16. maddesinin 2. fıkrasının ikinci cümlesinde yer alan "kesin" sözcüğü ile aynı maddenin 6. fıkrasında yer alan "ve toplum güvenliği bakımından tehlike oluşturmayacağı değerlendirilen" ibaresi madde metninden çıkarılmalıdır. Öte yandan, aynı Kanunun 107. maddesinin 4. fıkrası, infaz eşitsizliği yarattığından dolayı kaldırılmalıdır.

15. 2009 "açılım süreci"nde hazırlatılan ve dört yıldan beri Başbakanlıkta bekletilen "Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kurulu Kanun Tasarısı Taslağı", gözden geçirilip yenilenerek kanunlaştırılmalıdır.

16. Geçici köy koruculuğu sisteminin kanuni dayanağını oluşturan 442 sayılı Köy Kanunu'nun 74. maddesinin 2. fıkrası, gerekli tedbirler alınarak kaldırılmalıdır.

17. Son otuz yıllık çatışmalı süreç içerisinde bölgedeki bütün silahlı unsurlar tarafından işlenmiş ağır insan hakları ihlallerini, faili meçhul cinayetleri, kayıpları ve toplu mezarları araştırmak amacıyla özel yetkilerle donatılmış bir "Hakikat ve Adalet Komisyonu" oluşturulmalıdır. Komisyonun görev ve yetkileri ile çalışma esasları, çıkarılacak bir kanunla düzenlenmelidir.

18. Çözüm sürecinin son aşamasında, PKK tarafından, silahlı mücadeleye son verileceğinin açıklanması ve silahların terk edilmesinden sonra, PKK militanlarının ve cezaevlerindeki siyasi mahkûmların evlerine dönüp sosyal ve siyasal hayata katılabilmelerini ve rehabilite edilebilmelerini mümkün kılacak bir kanuni düzenleme gerçekleştirilmelidir.

Uygulamaya Yönelik Önerileri

1. Barış ve çözüm sürecinin başlamasıyla birlikte tarafların kullandığı dilde görülen yumuşama daha da geliştirilmeli; kalıcı barışın yolunun karşılıklı güven ilişkisinin tesisinden geçtiği gerçeğinden hareketle, barış dilinin kullanılmasına ilişkin olarak taraflar azami hassasiyet göstermelidir.

2. Barış sürecinde yazılı medyanın nispeten sorumlu bir dil kullandığı görülse de özellikle görsel medyada yer alan bazı dizilerde (Sakarya Fırat, Şefkat Tepe, Tek Türkiye ve Kurtlar Vadisi) farklı etnik ve dinî kimliklerin aşağılandığı, nefret söyleminin, ayrımcı ve çatışmayı körükleyici bir dilin kullanıldığı görülmektedir. Bu tür yayınların gözden geçirilmesinin ve bu konuda dikkatli ve hassas davranılmasının, çözüm sürecinin selameti açısından büyük önem taşıdığı bilinmelidir.

3. Uludere/Roboski'de 34 yurttaşımızın katledildiği olaya ilişkin olarak devletin gereken önem ve hassasiyeti göstermediğine ve olayı geçiştirmeye çalıştığına dair bölgede yaygın ve güçlü bir kanaat hâkimdir. Bu kanaat dikkate alınarak; mümkünse Başbakan ve devlet erkânı tarafından mağdur aileler ziyaret edilmeli, gönülleri alınmaya çalışılmalı, yakınlarından özür dilenmeli ve sorumluların tespit edilerek yargılanmaları sağlanmalıdır. Ayrıca, köylülerin yas halinin giderilmesi için sosyal, ekonomik ve psikolojik rehabilitasyon uygulanmalı ve Roboskili ailelere idare mahkemesi tarafından sınır ihlali yaptıkları gerekçesiyle verilen idari para cezaları kaldırılmalıdır.

4. Eğitim müfredatı ve ders kitapları barış sürecinin ruhuna uygun olarak yeniden hazırlanmalı; Anadolu'da yaşayan halkları ve kültürleri görmezden gelen, onları görünmez kılan ve hatta onları düşmanlaştıran ve ötekileştiren anlayıştan temizlenmeli ve bugüne kadar yok sayılan farklılıkların Türkiye toplumunun ve kimliğinin ana bileşenleri olduğu gerçeğine ders kitaplarında yer verilmelidir. Müfredat, insanı esas alan, özgürlükçü ve çoğulcu bir perspektifle hazırlanmalıdır.

Bölgedeki kamu kurum ve kuruluşlarına yapılan atamalarda, bölgede konuşulan yerel dilleri bilen, nitelikli, tecrübeli, istekli ve bölge insanına karşı önyargısız kişiler tercih edilmelidir.

5. İlkokullarda her gün öğrencilerin topluca "Öğrenci Andı" okumasını öngören Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nin 12. maddesi kaldırılmalıdır. Pedagojik açıdan sakıncalı olan ve çocuklarda travmalara yol açan bu uygulamaya son verilmelidir.

6. Önümüzdeki dönem içerisinde anadilde eğitim hakkının tanınmasıyla birlikte ortaya çıkacak öğretmen açığı dikkate alınarak, üniversitelerde Kürtçe lisans ve lisansüstü eğitim veren bölümlerin açılması teşvik edilmeli ve var olanlar desteklenip güçlendirilmelidir. Bu bağlamda, Kürtçe öğretmenliği tezsiz yüksek lisans programı mezunu olan Kürtçe öğretmen adaylarının, öğretmen olarak atanmaları için gereken adımlar atılmalıdır.

7. Bölgeye sefer düzenleyen uçaklarda Türkçe ve İngilizce anonsun yanı sıra, Kürtçe anonsun yapılması, bölge insanının güveninin kazanılması ve somut bir ihtiyacın giderilmesi doğrultusunda bir insani adım olarak atılmalıdır.

8. Bölgedeki dağlara, tepelere ve şehir merkezlerine yazılmış olan "Ne Mutlu Türküm Diyene!" ve benzeri milliyetçi sloganlar bir an önce silinmelidir.

9. Bölgedeki kamu kurum ve kuruluşlarına yapılan atamalarda, bölgede konuşulan yerel dilleri bilen, nitelikli, tecrübeli, istekli ve bölge insanına karşı önyargısız kişiler tercih edilmelidir. Ayrıca bölgede görev yapacak olan üst düzey kamu görevlilerinin atanmasında azami özen gösterilmeli; bölgede görev yapan kimi mülki amirler ile emniyet görevlileri, barış süreciyle bağdaşmayan tutum ve davranışlarından dolayı uyarılmalı; süreçle doğrudan ilintili kamu görevlileri ile yargı mensuplarının barış sürecine adaptasyonu için hizmet içi eğitim çalışmaları yürütülmelidir.

10. Barış sürecine ve genel olarak bölge sorunlarına karşı kayıtsız kalan ve toplumdan izole bir biçimde yönetilen birçok bölge üniversitesi, barış süreciyle bağdaşmayan bu tür tutum ve davranışlarını gözden geçirmeli; süreci destekleyici nitelikte faaliyet ve çalışmalarda bulunmalıdırlar. Ayrıca bölgedeki üniversitelerde öğrenim gören gençlerin önemli bir kısmının Türkiye'nin batısıyla tanışma ve temas etme imkânına sahip olmadığı gerçekliği dikkate alınarak, bölgedeki üniversiteler, öğrenci değişim programını teşvik edici uygulamalara ağırlık vermelidirler.

11. Köylerinden zorla göç ettirilen vatandaşlardan köylerine dönmek isteyenler için kapsamlı ve uygulanabilir bir "köye dönüş projesi" hazırlanıp hayata geçirilmelidir.

12. Birleşmiş Milletler'e bağlı Mahmur Kampı ile diğer kamplarda yaşayan yaklaşık on beş bin kişiyle, yurt dışında mülteci sıfatıyla bulunan vatandaşlarımızın yurda dönmelerini sağlamak amacıyla gerekli girişimlerde bulunulmalıdır. Konuyla ilgili olarak sınır kapılarında yaşanacak sorunların önüne geçmek amacıyla, bu kişilerin önce bulundukları ülkedeki konsolosluklara başvurup, ülkeye dönmelerinde herhangi bir engelin olup olmadığının tespit edilmesi ve ardından yurda girişlerinin sağlanması yoluna gidilmelidir.

13. Koruculuk sistemi, korucuları mağdur etmeyecek tedbirler alınmak suretiyle bütünüyle tasfiye edilmeli; korucuların ellerindeki silahlar geri alınmalı, yaşadıkları travmalar dikkate alınarak rehabilitasyonları sağlanmalı ve emeklilik yaşını doldurmamış olanlara alternatif istihdam imkânları yaratılmalıdır. Son aylarda, bölgedeki bazı valiliklerce boşalan korucu kadrolarına yeni atamalar yapılması, barış süreci açısından tedirginlik yarattığından, boş kadrolara yapılan atamalar durdurulmalıdır.

14. Bölgede gerek güvenlik güçleri ve gerekse PKK tarafından döşenmiş olan mayınlar ve çatışma/silah atıkları nedeniyle her yıl çok sayıda çocuk, asker ve sivilin yaşamını kaybettiği ve yaralandığı bilinmektedir. Köye dönüşler ile otlak ve meraların kullanımının önünde de birer engel oluşturan bölgedeki mayınlar ve silah atıklarının temizlenmesine bir an önce başlanmalıdır. Bu çerçevede bir "Mayın Eylem Merkezi" oluşturulması yararlı olacaktır. Mayın mağdurları özel engelli grubu olarak değerlendirilmeli; mağdurlara, istihdam, eğitim, konut ve sağlık gibi alanlarda öncelik ve ayrıcalık tanınmalıdır. Bunların yanı sıra, Hükümet, Ottowa Sözleşmesi çerçevesindeki yükümlülüklerini yerine getirmelidir.

15. 1980 askerî darbesi sonrasında tutuklulara yönelik insanlık dışı muamelenin ve zulmün simgesi haline gelmiş olan Diyarbakır Cezaevi, bir insan hakları müzesine dönüştürülmelidir.

16. Cezaevlerindeki tutuklu ve hükümlülere yönelik hak ihlallerinin ortadan kaldırılması için çaba harcanmalı; özellikle çocuk cezaevlerindeki taciz, tecavüz, işkence ve kötü muamele iddiaları ciddi bir şekilde soruşturulmalı ve suçlular hakkında gerekli işlemler hızla başlatılıp sonuçlandırılmalıdır.

17. Cezaevlerindeki ağır hasta tutuklu veya hükümlülerin gelecekleri açısından önemli bir kurum olan Adli Tıp Kurumu'nun bugüne kadar izlediği engelleyici, geciktirici ve menfi tutumun iyileştirilmesi için gereken çaba harcanmalıdır.

18. Son yıllarda hız verilen "karakol" ve "HES" yapımı bölgede kaygıyla karşılanmaktadır. Yeni karakol ve HES yapımına son verilmelidir. Özellikle Hasankeyf'in dünya tarih mirasına eklenmesi hâlinde baraj gelirini aşan ekonomik gelir elde edileceği dikkate alınarak, en azından su tutma kodu düşürülmek suretiyle Hasankeyf ve Dicle nehrindeki tarihî ve doğal zenginliklerin kurtarılması düşünülmelidir.

19. Bölgenin ekonomik geri kalmışlık düzeyine paralel olarak, bölgeye yönelik sosyal ve ekonomik yönden pozitif ayrımcı politikalar izlenmelidir.

20. Çatışmalı süreç içerisinde yakınlarını kaybeden, evleri yakılan, evinden ve köyünden koparılarak zorla göç ettirilen, gözaltında taciz ve tecavüze uğrayan, her türlü şiddet ve insanlık dışı muameleye maruz bırakılan kadınlar, bu sürecin en büyük mağdurlarıdırlar. Kadınların yaşadıkları büyük mağduriyet ve travmalar dikkate alınarak, onlara yönelik rehabilite edici özel politikalar geliştirilmelidir. Kadınların eğitim ve istihdamının sağlanması, sosyal ve ekonomik hayata katılımlarının genişletilmesi, namus cinayetleri, zorla ve çocuk yaşta evlilikler ile aile içi şiddetin engellenmesi amacıyla çok geniş kapsamlı, uygulanabilir ve sürdürülebilir projeler hayata geçirilmelidir.

21. Çatışmalı sürecin olağanüstü hâl şartlarında doğup büyüyen, hayatlarını yoksulluk ve yoksunluk içerisinde geçiren, hayatın her alanında şiddete maruz kalan ve şiddete tanıklık eden çocuk ve gençlerin önemli bir kısmının hırsızlık, gasp, uyuşturucu ve fuhuş bataklığına sürüklendiği ifade edilmektedir. Hükümet, çatışmalı ortamın mağduru olan çocuk ve gençlerin eğitimi ve rehabilitasyonu ile topluma kazandırılmaları amacıyla özel politikalar geliştirmeli, acil tedbirler almalı ve somut adımlar atmalıdır.

22. Barış süreci, sadece Kürt meselesinin değil bugüne kadar dışlanmış ve ötekileştirilmiş bütün kesimlerin yaşadıkları kimlik sorunlarının çözümünü hedefleyen bir anlayışla sürdürülmelidir. Bu çerçevede, Alevi sorununun çözümü büyük önem taşımaktadır. Alevilerin yaşadıkları sorunların çözümü amacıyla geçmiş yıllarda gerçekleştirilmiş olan çalıştaylar dizisi, devletin ilk kez Alevi kimliğini ve bu kimliğe mensup olanları muhatap alıp tanıması bakımından olumlu bir gelişme olmuştur. Buna ilave olarak, Alevi inanç ve kültürünün -eksik de olsa- ders kitaplarına girmesi, Alevi klasiklerinin Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanması ve Başbakanın "Dersim Katliamı"ndan dolayı özür dilemesi gibi olumlu gelişmelere rağmen, Alevi sorunu hâlâ varlığını devam ettirmektedir. Alevi kimliği alanında normalleşmenin sağlanabilmesi için, Alevilerin inanç ve örgütlenme özgürlüğü güvence altına alınmalı; cem evlerine statü tanınmalı, AİHM'nin zorunlu din kültürü ve ahlak dersleri ile nüfus cüzdanlarındaki din hanesi hakkında verdiği kararlar uygulanmalı, Madımak Oteli müze haline getirilmeli, üçüncü köprü için öngörülen isim gözden geçirilmeli ve özellikle de Alevilerin kamu bürokrasisinde karşı karşıya kaldıkları ayrımcı muameleyle mücadele edilmelidir.

23. Bölgedeki Süryanilere, anadilde eğitim hakkı başta olmak üzere, bütün kültürel kimlik hakları tanınmalı, uzun bir süredir yurt dışında yaşayan ve vatandaşlıktan çıkarılan Süryanilerin vatandaşlığa alınmaları için gereken kolaylıklar gösterilmeli ve yurt dışındaki Süryanilerin kendi topraklarına dönebilmeleri için gerekli koşullar oluşturulmalıdır.

24. Bölgenin otokton halklarından olan Ezidilere yönelik kullanılan ayrımcı ve nefret dilinin terk edilmesi, Ezidilere ait işgal edilmiş arazilerin mülk sahiplerine iade edilmesi ve yurt dışındaki Ezidilerin kendi topraklarına dönebilmeleri için gereken çaba harcanmalıdır.

25. Bölgenin birçok ilinde yoğun bir nüfus barındıran Araplara yönelik olarak özellikle tarih dersi kitaplarında yer alan ayrımcı ve tahkir edici ifade ve değerlendirmeler kaldırılmalı; Arapların kendi anadillerinde eğitim görebilmeleri başta olmak üzere, bütün kültürel kimlik hakları hukuki güvence altına alınmalıdır.

26. Bölgenin bir gerçekliği olan Hizbullah/Mustazaflar hareketinin, kendisini şiddetten

arındırıp sivil topluma ve demokratik siyasete entegre olma çabalarının desteklenmesi ve teşvik edilmesi gerekirken, legal sivil toplum faaliyetlerinin dahi terör eylemi olarak değerlendirilip kimi üyelerinin terör örgütü üyeliği suçlamasıyla mahkûm edilmesi ve derneklerinin kapatılması, söz konusu yapıyı kriminalize etmekten ve gerilimlere yol açmaktan başka hiçbir sonuç doğurmamaktadır. Çözüm süreci bakımından bir risk potansiyeli taşıyan bu olumsuz gelişmeler yetkililerce dikkate alınmalı ve gereken hassasiyet gösterilmelidir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çözüm süreciyle sonuçlandırılması hedeflenen Kürt sorunu, Kürt kimliğinin ret ve inkârının, Kürtlerin dışlayıcı ve ötekileştirici bir siyasi/üst kimlik ekseninde asimile edilmeye çalışılmasının ve Kürtlere yönelik baskıcı politikalar izlenmesinin yarattığı bir sorundur. Yaklaşık bir asırlık tarihî derinliği olan bu sorun, çok uzun bir dönem görmezlikten gelindi ve yönetilebilir bir sorun olarak görülüp çözümü sürekli ertelendi. Ne var ki, çözümün ertelenmesi, sorunun boyutlarını ve alanını genişletti, aktörlerin sayısını arttırdı ve yarattığı maliyeti yükseltti.

Giderek yönetilebilir bir sorun olmaktan uzaklaşan ve karmaşık bir hâl alan bu sorunun çözümü doğrultusunda girişilen çözüm çabaları bir şekilde sonuçsuz kaldı. Bugün Türkiye, önceki girişimlerle karşılaştırılamayacak kadar ciddi ve büyük beklentiler doğuran bir çözüm sürecini yaşamaktadır. Bir diğer ifadeyle, Türkiye temel bir sorunuyla yüzleşme cesaretini göstermekte; demokrasinin ve özgürlüklerin alanını genişleterek bu sorununu çözmeye çalışmaktadır. Kürt meselesinin getirdiği büyük maliyeti çok iyi bilen Türkiye toplumu, bu sorunun çözülmesinin toplumsal barışın güçlenmesine, demokrasinin kökleşmesine, insan hakları standartlarının yükselmesine ve ülkenin ekonomik performansının kayda değer ölçüde büyümesine katkı sağlayacağının da farkındadır. Bu yüzden de çözüm sürecine büyük destek vermekte ve geleceğe daha fazla umutla bakmaktadır.

Yaşanmışlıklardan kaynaklanan nedenlerle çözüm sürecine en fazla destek veren bölge olan Güneydoğu'da, sürece yönelik umut ve beklenti düzeyi çok yüksektir. Bununla birlikte, bölge insanı, tarihî tecrübelerin yarattığı devlete yönelik derin güvensizlik hissi nedeniyle, çözüm sürecine dair kaygılar da taşımaktadır. Kaygıların ana eksenini ise, sürecin kesintiye uğraması oluşturmaktadır. Çözüm sürecinin ilk günlerinde çok daha fazla olan bu endişelerin, sürecin bugüne kadar başarılı ilerlemesiyle önemli ölçüde azaldığını ve dikkatlerin artık hükûmetin demokratikleşme doğrultusunda gerçekleştireceği kapsamlı reformlar üzerinde toplandığını belirtmek gerekmektedir. Bu nedenle, hükümetin çözüme dair kararlılığını bir kez daha vurgulayarak, sembolik değeri olan adımları bir an önce atması ve yapacağı düzenlemeleri açıklaması, hem sürecin zarar görmemesi hem de hükümetin sürece ne ölçüde sahip çıktığı konusunda var olan kuşkuları bertaraf etmek açısından büyük önem taşımaktadır. Böylece, bir yandan çözüme dair umutlar diri tutulacak, bir yandan da bütün bir toplumun sürece hazırlanması, hatta katılımı sağlanmış olacaktır.

Kürt meselesinde 'sorun,' devletin Kürtlere yönelik izlediği ret, inkâr ve asimilasyon politikaları olmakla birlikte, 'çözüm,' sadece bu politikaların terk edilmesiyle sağlanacak gibi gözükmemektedir.

Kürt meselesinde 'sorun,' devletin Kürtlere yönelik izlediği ret, inkâr ve asimilasyon politikaları olmakla birlikte, 'çözüm', sadece bu politikaların terk edilmesiyle sağlanacak gibi gözükmemektedir. Kürtler açısından kalıcı bir çözüm için, siyasi ve hukuki sistemin, özgürlük ve eşitlik temelinde adeta yeniden dizayn edilmesi şarttır. Bunun da ciddi bir toplumsal uzlaşıyı gerektirdiği açıktır. Ne var ki, son günlerde Gezi Parkı vesilesiyle yaşanan olaylar ya da Alevilerin hak ve özgürlük talepleri üzerinden toplumda yeni bir laik-dindar kırılması yaratılmak istenmektedir. Çözüm sürecinin, bütün toplumu kuşatan kalıcı bir barışla sonuçlanmasını riske sokacak bu tür toplumsal çatışmalara izin vermemek ve farklı kesimlerin taleplerini gözeterek süreci yürütmek gerekmektedir.

Doğu Anadolu Bölgesi Raporu

HEYET ÜYELERİ

1. Can Paker (Başkan)
2. Sibel Eraslan (Başkan Vekili)
3. Ayhan Ogan
4. Mahmut Arslan
5. Abdurrahman Dilipak
6. İzzettin Doğan
7. Abdurrahman Kurt
8. Zübeyde Teker
9. Mehmet Uçum

ÖZET

Doğu Anadolu Bölgesi Akil İnsanlar Heyetinin, yaptığı binlerce görüşme, ziyaret ve buluşmalar sonucunda edindiği en önemli izlenim, süreç hakkındaki olumlu tablodur. İnsanlar genel olarak süreçten mutluluk duyduğunu ifade etmiştir. Heyet, ayrıca sürecin tıkanması veya akamete uğramasından da büyük bir endişe duyulduğu tespitinde bulunmuştur. Hükümetin çabaları desteklenmekle beraber, bir güven sorununun yaşandığı, bunun da sadece hükümete güven ile ilgili bir sorun olmadığı, genel olarak devlete duyulan bir güvensizlik olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca bazı kesimlerin Türkiye'nin bölünmesinden endişe ettiği, Öcalan'ın ve PKK'nın muhatap alınmasını kabullenemediği tespit edilmiştir. Dile getirilen düşüncelerden biri de Türkiye'de iç barışı istemeyen bazı odakların ve dış güçlerin unutulmaması ve bu konuda gerekli tedbirlerin alınması gerektiğidir.

Doğu Anadolu Bölgesi'nde Kürt sorunun çözümü için önerilen düzenleme, yaklaşım ve uygulamaların oldukça çeşitli olduğu görülmektedir. Yeni bir anayasadan, siyasi partiler kanu-

nundaki değişikliklere; anadilde eğitimin önünün açılmasından, terörle mücadele kanununun kaldırılmasına; Öcalan'ı da içeren genel bir aftan, eyalet sistemine geçilmesine; cemevlerine ibadethane statüsü tanınmasından, diyanetin yeniden yapılandırılmasına veya kaldırılmasına kadar çok farklı öneriler getirilmiştir. Yine seçim barajlarının kaldırılması, yayla yasaklarının kalkması, Roboski olayının aydınlatılması ve yer isimlerinin iade edilmesi gibi farklı konularda da talepler dile getirilmiştir.

ÇALIŞMA YÖNTEMİ

Doğu Anadolu Bölgesi Akil İnsanlar Heyeti, 4 Nisan 2013 tarihinde Başbakan Erdoğan ile yapılan toplantıdan sonra, 10 Nisan 2013 tarihinde başlattığı saha çalışmasını 1 Haziran 2013 tarihinde tamamlamıştır. 14 il (Malatya, Elazığ, Hakkâri, Van, Tunceli, Erzincan, Bingöl, Bitlis, Muş, Iğdır, Kars, Ardahan, Ağrı, Erzurum), 5 ilçe (Yüksekova, Tatvan, Doğubayazıt, Mutki, Güroymak), ziyareti ve karşılama yapılan (Altınova, Hasköy, Digor, Dağpınar, Susuz) yöreler ile birlikte toplam 24 yerleşim birimi gezilerek rapor tamamlanmıştır. Heyet, hem planlı ziyaretler gerçekleştirmiş hem de gelen talepleri değerlendirerek görüşmeler yapmıştır. Bu anlamda Heyet, STK, halk ve üniversite buluşmaları, esnaf, aile, köy-mahalle, vakıf, dernek, yurt, medrese, kanaat önderleri ve cemevi ziyaretleri, cuma namazı sonrası sohbetler, çay ocağı sohbetleri, yerel televizyon ve radyo programları, ulusal televizyon programları, 1 Mayıs kutlaması (Tunceli), ziyaretgâh toplantıları, basın toplantıları, boşaltılan köy ziyaretleri, toplu mezar ziyareti, karşılamalar, taziye ziyaretleri, yemekli toplantılar ve İstanbul'da hemşehri dernekleri toplantısı yaparak çalışması hakkında veri toplamıştır. Heyet, bu ziyaret, buluşma ve görüşmeler sonucunda 2010 kişiden sözlü görüş, 159 kurumdan yazılı görüş ve 860 kişiden toplantılar sırasında yazılı görüş almıştır. Heyet, toplam 140 ayrı yerde 20291 kişi ile toplu olarak; gruplara bölünerek 31 ayrı yerde, 9255 kişi ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Toplamda 171 ayrı yerde, 29546 kişi ile görüşerek 1 Haziran 2013 tarihinde saha çalışmasını tamamlayan heyet, daha sonra elde ettiği verileri sınıflandırmış, 19 Haziran 2013 tarihinde raporunu tamamlamıştır.

BULGULAR

Katılımcıların Talepleri

Hukuk Düzleminde

1. Yeni anayasa yapılmalı.
2. Anadilde eğitimin önü açılmalı.
3. Seçim barajı kaldırılmalı.
4. Siyasi partiler kanunu değiştirilmeli.
5. Yerel yönetimlere daha fazla yetki verilmeli.
6. Terörle Mücadele Kanunu (TMK) kaldırılmalı.
7. Siyasal genel af çıkarılmalı.
8. Öcalan serbest bırakılmalı. (Bu talep Öcalan'a yakın siyasi hareketler tarafından örgütlü olarak dile getirilmiştir; ancak diğer bazı Kürt siyasi grupları da (Azadî gibi) bu talebe katılmıştır. Bu talep Öcalan'ın koşullarının iyileştirilmesi olarak ifade edilen ve ilgili bölümde yer verilen talepten farklı olarak gündeme getirilmiştir.)
9. Teorik demokrasiden pratik demokrasiye geçilmeli. Gerçek demokrasi olmadan barış olmaz. Süreç karşılıklı konuşabilme, bir masa etrafında buluşabilme anlamında başarılı ama barışın tüm boyutlarıyla olabilmesi için gerçek demokrasi olması lazım.
10. Türkiye milletvekilliği, yerel parlamentolar olmalı.
11. Eyalet sistemi olmalı.

12. Diyanet yeniden yapılandırılmalı.
13. Sivil temsilciler meclisi kurulmalı.
14. Alevilerin beklentilerine cevap verilmeli ve cemevlerine ibadethane statüsü tanınmalı.
15. Tüm mağdur edilenlere tazminat ödenmeli.

Yürütme/İdare ve Güvenlik Düzleminde

1. Sadece PKK ve silahlı güçler muhatap alınmamalı. Bölge halkı topyekûn muhatap alınmalı. Şeyhleriyle, seydalarıyla ve diğer yapılanmalarıyla birlikte muhatap alınmalı.
2. Yol kontrolleri kaldırılmalı.
3. Mayınlar temizlenmeli.
4. Köylere geri dönüş sağlanmalı.
5. Karakol ve kalekol yapımları durdurulmalı.
6. Koruculuk kaldırılmalı ve koruculuk yapanların sosyal hakları güvenceye alınmalı.
7. Bölgeye, bölge halkının kültürel yapısına uygun mülki amirler atanmalı.
8. Çatışma dönemlerinde görev yapanların rotasyonu sağlanmalı.
9. Atamalarda "doğu hizmeti" ifadesi kaldırılmalı.
10. Yer isimlerinin iadesi sağlanmalı (Dersim, Gever, Çolemerik, Elaziz gibi).
11. Cadde, okul, havaalanı gibi yerlerde İnönü, Fevzi Çakmak, Abdullah Alpdoğan, Sabiha Gökçen gibi isimlendirmeler terk edilmeli.
12. Özellikle Tunceli'de PKK sonrası dönemde TİKKO ve MLKP gibi sol örgütlerin yapılanmalarına dikkat edilmeli. PKK'nın ağır silahlarının bu örgütlere bırakılacağı ifade ediliyor. Tunceli halkı bu örgütlere silahlı mücadelenin çıkmaz yol olduğunu anlatmalı.
13. Tunceli'yi BBG evi gibi gözetleyen kameralar kaldırılmalı.
14. Tunceli'de baraj yapımlarının durdurulması.
15. Seyyid Rıza'nın mezarının gösterilmesi.
16. Dindarların sorunları da görülmeli. Devlet dinle de barışmalı. Bölgede hâlâ Kur'an öğretenler cezalandırılıyor.
17. Başörtüsü sorunu halledilmeli.
18. Üniversitelerde ajanlaştırma faaliyetlerine son verilmeli.
19. Diyanet İşleri Başkanlığıyla görüşün: Ümmet dili kullanılsın. Kavmiyetçi ifadeleri çıkarsınlar. Türk kelimelerini çıkarıp Kürt yazsanız ve aynı hutbeleri Yozgat'ta okusanız ne olur?
20. Öcalan serbest bırakılmazsa bile barışı yönetmesi sağlanmalı. Hiç olmazsa şartları iyileştirilmeli.

Yargısal Süreçler Bakımından

1. Ergenekon operasyonlarının Fırat'ın doğusuna da taşınması.
2. Roboski olayının çözülmesi.
3. Uludere katliamından dolayı özür dilenmeli ve failleri cezalandırılmalı.
4. Toplu mezarların ortaya çıkarılması.
5. Hasta tutukluların serbest bırakılması ve tedavilerinin yapılması.
6. Geçmişte yanlış yapan yönetici, asker ve polislerin yargılanması.
7. Korkmaz Tağma gibi alenen zulmettiği bilinen askerler yargılanmalı.

İktisadi Süreçlere İlişkin Öneriler ve Talepler

1. Yayla yasaklarının kaldırılması.
2. Sınır ticaretinin açılması.
3. Sınırların önemsizleştirilmesi politikası çerçevesinde serbest dolaşım düzenlemelerinin yapılması.
4. Yargı paketleri yanında ekonomik paketler de olmalı.
5. Bölgenin hayvancılık, tarım (özellikle bazı bölgelerde organik tarım), arıcılık potansiyeli harekete geçirilmeli.
6. Bölgenin turizm potansiyelini harekete geçirmeye yönelik özel girişimler olmalı.

Kültürel Öneriler ve Talepler

1. Eğitim sistemi baştan aşağı yenilenmeli. Sıkıntıların temelinde eğitim sistemi var.
2. Medyanın kullandığı dili değiştirmesi, süreci destekleyen bir dil kullanılması.
3. Eğitim programlarının bölgeye göre yeniden yapılandırılması. Tarih ve mantık dersleri üzerine eğilmek gerekiyor.
4. Sürece zarar veren dizilerin kaldırılması.
5. Diyarbakır cezaevinin insan hakları müzesine dönüştürülmesi.
6. Irkçı, şoven ifadelerin dağlardan ve tabelalardan kaldırılması.
7. Andımızın kaldırılması.
8. Demokrasi üniversitelerde de olmalı. Üniversitelerden siyasi baskılar kaldırılmalı. Özgür bilim ve sanat olmalı. Gerici ve faşist uygulamalara son verilmeli. Öğrencilerin kulüp kurmasına izin verilmiyor. Hocalar ayrımcılık yaparak Kürt öğrencilerin kulüp danışmanlığını kabul etmiyor.
9. İslami STK'lar, laik ulusalcı yaklaşımlardan uzak durmalı. Hakiki İslam anlayışı uygulanmalı. Medreselerin ihyası ve toplumsal barışa katkısı sağlanmalı. Islah ve irşad hamlesi başlatılmalı. Kur'an ve sünnet ekseninde olmazsa nasıl olacak? Hamas ve El-Fetih arasında arabulucu olanlar burada niçin hamle yapmıyor? İki pınar Şeyh Said ve Said- Nursi. İade-i itibar olmalı.
10. Akil insanlar heyeti genişletilmeli ve kalıcı olmalı. Konumunuzu biliyoruz. Karar verici değilsiniz. Ama "hakikat arayıcısı" olduğunuzu görüyoruz. Adalet adına mağdurlardan mazlumlardan yana olmalısınız. "Barış elçileri" ve "umut elçileri" denebilir. "Cemaat-i Hak". Hakkı ortaya çıkarmak için teşkil olunan ve cemaat yapan kimselersiniz. "Bilge kişiler heyeti".
11. Devlet anlayışı değişmeli. Bir akil insanlar heyeti de devletin askerini, polisini sürece hazırlamalı. Türk kurtlaşmasının çözümü, Kürt kurtlaşması değildir. Devletin mankurtlaştırılması da değildir. Ulus devlet ve kutsal devlet algısından sarf-ı nazar edip, kerim, müşfik, hâdim ve munis devlet anlayışına geçilmeli. Cumhuriyet herkese (Sünniye, Aleviye, Kürde vb.) sınır getirdi. Zaman içerisinde herkes kendisi olmaktan çıktı. Barış sürecinin selameti için devlet din ile Ankara Anadolu ile barışmalı.
12. Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu gibi kurumlar yanında Kürt Dil Kurumu, Kürt Tarih Kurumu gibi kurumlar da olmalı.
13. Yaşayan Diller Enstitüsü mezunlarına öğretmenlik hakkı verilmeli.

Sosyal Adalet Talepleri (İstihdam, Gelir Güvencesi ve Teşvikler vs.)

1. İşsizlik çözülmeli.
2. Sendikal örgütlenmenin önündeki engeller kaldırılmalı.

3. Gelir güvencesi için sosyal politikalar geliştirilmeli.
4. Bölgeye yönelik teşvikler artırılmalı.
5. Bölgede görev yapan polislerin çalışma koşulları düzeltilmeli ve terfi uygulamalarında eşitlik sağlanmalı (akademi mezunlarıyla yüksekokul mezunları arasındaki eşitsizliğin giderilmesi, yani standart polis olarak mesleğe başlayanlar ile polis akademisi mezunu olarak başlayanlar arasındaki ayrımcılığın ortadan kaldırılması).

Doğaya İlişkin Öneriler ve Talepleri

1. Toplumsal barış tabiatı da görmeli. Ormanlar, dereler, toprak, su bunlar da yok ediliyor.
2. Bölgenin yok edilen, yakılan ormanları yeniden kazandırılmalı. Bölgenin ormanları yok edildi. Köy korucuları ağaç dikmekle vazifelendirilsin.
3. Bölgede (özellikle Tunceli Munzur ve Pülümür vadilerinde) yapılması düşünülen HES'ler bir kez daha düşünülmeli.

Sürece İlişkin Endişeler

Güvence Çerçevesindeki Endişeler

1. Yine kandırılacak mıyız?
2. 8 defa yaşanan bu süreç 9. defa akamete uğrayacak mı?
3. Faili meçhul deniyor oysa hepsinin failleri bellidir.
4. Hiç kimse boşu boşuna dağa çıkmamıştır.
5. Başbakan dün söylediğini bugün nakzedecek açıklamalar yapıyor.
6. Hükümet samimi değil.
7. Önümüzde seçimler var ve Suriye politikasından dolayı konjonktürel olarak barış istiyorlar.
8. Sistemler zaten barışı sağlamak istemezler.
9. Birileri bu ülkenin sahibi birileri de misafir değil.
10. Operasyonlar durdurulmadı, yeni korucular alınıyor, yeni çete örgütler kuruluyor, karakollar inşa ediliyor.
11. Akrabalarımın kanını helal edebilirim; ama boşa gitmemeli.
12. Türkiye Cumhuriyeti sadece Türklerin mi olacak?
13. Kürt halkının önderini 4 duvar arasında tutarak nasıl barışacaksınız?
14. Dilinizi değiştirmeden nasıl barışacaksınız?
15. Akil insanlar terör ifadesini kullanabiliyor. Bu tarafsızlığı zedeler.
16. Lozan'dan günümüze kadar Kürt halkı kandırıldı, kandırılmaya çalışıldı. Artık kandırılmak istemiyoruz.
17. Kürtlerden ziyade Türkler ikna edilmeli.
18. Bölgede kontrol noktaları, akrepler, namlular çok fazla.
19. Türk devlet aklı ve vicdanına güvenemiyoruz. Bize bu konuda nasıl bir garanti verilecek?
20. Türkler Kürtlerle eşit olmak istemiyor.
21. Doğduğumdan beri hep kardeş olduğumuzu söylediler. Oysa bunu göremedik. Dolayısıyla ben artık kardeşlik değil hukuk zemininde eşitlik istiyorum.

22. Türk-Kürt kardeşliği de eşitliği doğurmayabilir. Birebir eşitlik olmadan kardeşlik söylemi de doğru olmaz.

23. Cemaat dernekleri, vakıflar vb. kurduruluyor. Sanki Hamidiye alaylarının modernizasyonu gibi.

24. Barış ama hangi barış? Rencide eden bir barış olmaz. Psikolojik savaşı devam ettirenler var.

25. Yeni Şark Islahat Raporları istemiyoruz.

26. Türk basını hâlâ aynı kötü dili kullanıyor.

27. İttihat ve Terakki'den bu yana Kürt sorunu Kürtleri zapturapt altına alma sorunudur. Her seferinde Kürdistan'a yeni fetihler düzenlendi. 2005'te Başbakan güzel şeyler söyledi; ama sonrasında yanlış adımlar atıldı. Her iki liderin de tutumu takdire şayan. Ama kaygılarımız var.

28. Kürtlerde şu anlayış gelişti: "Devlete güven olmaz."Bu süreç umarız bu ifadeyi yalanlar. Bizlere ne verildiği soruluyor. Biz kimseden lütuf beklemiyoruz, gasp edilen haklarımızı talep ediyoruz.

29. Gerilla anneleri yavrularına kavuşabilecek mi?

30. Geri çekilmeler için yasal güvence olacak mı?

31. Hakikatleri Araştırma Komisyonu olacak mı?

32. Kimlik ve inanç hakları tanınacak mı?

Yöntem ve Sonuçla İlgili Endişeler

1. Öcalan'ın ve PKK'nın muhatap alınması doğru mu?
2. Bölünme kaygısı. Kürtlere bağımsızlık mı veriliyor?
3. Neler verildi?
4. Proje yerli mi yoksa hâkim güçlerin dayatması mı?
5. AKP, BDP, PKK ekseninde yürütülen bu süreçte kim kiminle?
6. Bu heyette bulunmak sizleri vicdanen rahatsız etmekte midir?
7. Dağda öldürülenlere şehit denilebilir mi?
8. PKK siyasi parti olarak kabul ediliyor. Sizler bundan rahatsızlık duymuyor musunuz?
9. PKK'lılar serbest bırakılacak mı?
10. TC ifadesi resmî dairelerden çıkarılacak mı?
11. Özerk bir yönetim kurulacak mı?
12. Silahsızlandırma sürecinde karşı tarafa verilen tavizler nelerdir?
13. Anayasal süreçle tatmin olunacak mı? Yoksa başka talepler mi var?
14. Kürt siyasi hareketi ne istediğini, devlet de ne verdiğini anlatmalıdır.
15. Barışa taraftarız ama içinde ne olduğunu bilmiyoruz.
16. Diğer ülkelerin dayatmasıyla mı oluyor?
17. Kürtlerle oluyor da Alevilerle niçin olmuyor?
18. BOP kapsamında mı hareket ediliyor?
19. İran, Irak, Suriye hep birlikte düşündüğümüzde acaba mezhep kavgasına mı çekiliyoruz.
20. Sınır dışına çıkanlar, Suriye'de Kürt Bölgesi kurulması için mi savaşacak?
21. Sınır dışına çıkanlar, daha sonra çok daha güçlü bir biçimde içeri girip tekrar sorun olmayacaklar mı? Bunun güvencesi nedir?

22. Öcalan ne olacak? İçeridekiler ne olacak. Af var mı?

23. Örgüt her şeyiyle çekilecek mi?

24. İlerisinin neler getireceğini hiç kimse bilmiyor. Neticelerden endişe edenler var. Devlet parçalanacak mı? Bu konulara tatmin edici açıklamalar yapılmalı. Daha açık konuşulmalı. Sürecin adımları anlatılmalı. Kitleleri tatmin edici açıklamalar yapılmalı. Süreç seçimlere ve iç siyasete malzeme yapılmamalı.

Sürecin adımları anlatılmalı. Kitleleri tatmin edici açıklamalar yapılmalı. Süreç seçimlere ve iç siyasete malzeme yapılmamalı.

25. Bölünme olacak mı? Öcalan serbest bırakılacak mı?

26. Mesele sadece etnisite sorunu değildir. Mesela Hanefilik bize dayatılıyor, oysa biz Şafii'yiz.

27. Süreç, şehit ailelerine zarar verecek mi? Haklarında gerileme olacak mı? Şehitlere verilen değer azalacak mı?

28. Terörle mücadele döneminde görev alan güvenlik güçlerinin itibarsızlaştırılmasından endişe ediyoruz. Yakın zamana kadar kahramanken, şimdi "hain" gözü ile bakılmaktan korkuyoruz. Bizlerin yaşadığı sorunların da dikkate alınması gerekir.

HEYETİN YAKLAŞIMLARI

Değerlendirme Sistematiği

Heyetin saha çalışması sırasında verdiği mesajlar, edindiği izlenimler ve değerlendirme, bu bölümün alt başlıklarını oluşturuyor. Mesajlar saha çalışması boyunca içerik olarak güçlenmiş ve biçim olarak çeşitlenmiştir. Burada yer alan mesajlar, heyetin temel yaklaşımlarını ve fikri doğrultusunu ortaya koyan bir özelliğe sahip. Ayrıca bu mesajların sahada büyük ölçüde karşılık bulduğunu belirtmek gerekiyor.

Heyetin izlenimleri, sürecin bundan sonra da toplumla ilişki içerisinde götürülmesinin son derece önemli olduğu sonucunu doğuruyor. Önerilerin ve taleplerin değerlendirilmesi genel bir analiz ve sistematik çerçevesinde yapıldı. Yeni anayasa taleplerinin değerlendirildiği bölümde teknik bir konu olarak görülmekle birlikte toplumsal, siyasal ve hukuki meşruiyet açısından değerlendirilmesi gerektiği için yeni anayasanın yapımı ve yasalaştırması yöntemine yer vermeyi uygun gördük. Çünkü teknik tartışmalar arasında ülkemizin anayasa ihtiyacının karşılanması çabalarının gölgelenmesi önemli bir sorun olarak karşımızda duruyor. Bu sorunun toplumsal ve siyasal meşruiyet eksenli bir politikayla aşılmasının gerekli olduğu görüşündeyiz.

Taleplerin Öncelik Sıralaması Konusunda Değerlendirme

Bu değerlendirmeden çıkan sonuçları, derhal ve zamana yayılarak yapılacak işler olarak iki kategoriye ayırmak mümkün. Zamana yayılacak işlerin de orta ve uzun vadeli olarak planlanması söz konusu olabilir. Bu bağlamda yasama faaliyeti başlığı altında yer alan; toplumsal barış için gerekli yasalaştırma faaliyeti, kısa vadeli programın konusu olmalı görüşündeyiz. Aynı şekilde yürütme faaliyeti başlığı altında yer verdiğimiz konuların hemen hemen tamamı kısa ve orta vadede atılması gereken adımlar olarak gözüküyor. Yargısal faaliyet başlığı altında yer alan konular çoğunlukla kısa ve orta vadeli işler niteliğinde gözüküyor. Buna mukabil yeni anayasa ve genel yasalaştırma faaliyeti ise orta ve uzun vadeli işler olarak öne çıkıyor.

İlgili bölümlerde anılan tüm işlere ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

Mesajlar

1. Akil insanların sivil bir girişim olduğu ve görevlerinin siyasi karar vericilere talepleri iletmek üzere topluma asistanlık yapmak olduğu belirtildi.

2. Heyet üyeleri, çözüm sürecinin "devletin kendini yenileyerek toplumla barışma süreci"

olarak algılanması gerektiğine işaret ettiler.

3. Silahların susmasıyla birlikte demokratikleşme sürecinin güç ve hız kazanacağı, Türkiye'nin demokratikleşme yolunda atacağı adımlarla kalıcı toplumsal barış ortamına geçiş yapabileceği ifade edildi.

4. Atanmışlara karşı seçilmişlerin söz söyleyebilmesi noktasına yeni gelindiği, geçiş süreçlerinde taleplerin hemen karşılanmasının mümkün olmadığı, bu açıdan sabırlı olmak gerektiği mesajı verildi.

5. Bu sürecin toplumsal ve siyasi meşruiyetinin çok yüksek olduğu ve bunun, hukuki meşruiyet zeminini güçlendireceği vurgulandı.

6. Bölünme kaygısının yersiz olduğu ifade edildi. Çünkü bölünmenin objektif şartları yok. Bilakis birlikteliğin ve bir arada hareket etmenin gerekleri söz konusu. Hem iç dinamiklerin hem de dış dinamiklerin bölünmeye değil birlikteliğe yönlendirdiği vurgulandı.

7. Geçmişte benzeri süreçlerdeki olumsuz pratikler yüzünden yaşanan aldatılma endişesinin yersiz olduğu vurgulandı. Çünkü eski vesayetçi ve güvenlikçi devlet anlayışının miadını doldurduğu, toplumla barışık yeni devlet anlayışının hâkim duruma geçmekte olduğu ifade edildi.

8. Kalıcı çatışmasızlık ortamının sağlanmasıyla istikrar ve güven ortamına geçilebileceği, Türkiye'nin siyasi, sosyal ve iktisadi anlamda büyüyebilmesinin ve küresel aktör olabilmesinin yolunun açılacağı belirtildi. Bu durumda hiçbir şey kaybedilmeyeceği gibi hep birlikte çok şey kazanılacağının altı çizildi.

9. Kalıcı barış, huzur, güven, istikrar için; adaletin, eşitliğin, hakların ve özgürlüklerin sağlanması yolunda herkesin üzerine düşeni yapması istendi. Hep birlikte bu özellikleri taşıyan yeni bir siyasal düzenin kurulması çabası içinde olunması mesajı verildi.

10. Demokratik, katılımcı ve ademimerkeziyetçi bir siyasal paradigma değişikliği yapabilmemiz durumunda büyük bir sıçrama gerçekleştirebileceğimiz anlatıldı. 21. yüzyılda tüm dünyaya örnek teşkil edebilecek alternatif bir siyasal model sunabileceğimiz vurgulandı. Bu yüzyılda artık taşımamamız gereken 20. yüzyıl sorunlarını ve sırtımızdaki bagajları bu değişimle birlikte atabileceğimiz belirtildi.

11. Acıların yarıştırılmaması; ancak üstünün de örtülmemesi ifade edildi. Hesaplaşma yerine helalleşme, sorunlu geçmiş yerine huzurlu ve müreffeh geleceği öne çıkarma vurgulandı. Hep birlikte umut dolu yarınların nasıl bir arada kurulacağı hedefine odaklanılması gerektiği belirtildi.

12. Politik talepler konusunda siyasal gerçekçilik tavsiye edildi.

13. Bir "demokrasi koalisyonu" içinde bulunduğumuzun, demokratikleşme hedefi ile faaliyet yürüten bütün tarafların bu koalisyonun güçlenmesine katkı vermesinin gerekliliği, buna mukabil manipüle edilebilecek yaklaşımlardan uzak durulmasının altı çizildi. Ancak bu şekilde, demokratik merkezin güçlenmesi sağlanarak demokratikleşmenin güvence altına alınabileceği vurgulandı.

14. Gelecek vizyonu çerçevesinde barış süreciyle birlikte Türkiye'nin büyüyebileceği, hatta kriz yaşayan dünya sistemine esinlendirici ekonomik ve siyasal örnekler sunabileceği, bazı süreçlere önderlik yapabileceği fırsatların önümüzde olduğu vurgulandı.

15. Sürecin cumhuriyet tarihinde ilk defa aşağıdan yukarıya doğru toplumsal iradenin ortaya çıkartılarak bu iradeye dayalı, yeni bir siyasal paradigma, yeni bir hukuk, yeni bir toplum modeli ve yeni bir sosyal barış projesi üretme ve üretilen bu modelle herkese mutluluk getirebilme potansiyeline dikkat çekildi. Bunun bir demokratik inşa sürecinin başlangıcı olduğu vurgulandı.

16. Endişelere karşı iç ve dış dinamikler üzerinden yapılan iktisadi ve sosyolojik analizlerle uygun cevaplar verildi. Dünyanın insan hakları, eşitlik, barış, demokrasi ekseninde entegrasyona, bölgesel ve küresel birlikteliklere doğru yol aldığı bir zaman diliminde bölünme endişesinin yersiz olduğu anlatıldı.

İZLENİMLER VE TESPİTLER

1. İzlenimlerimize göre "akil insanlar heyeti fikri" heyeti oluşturanların isimlerini ve kimliklerini çok çok aşan olumlu bir etki yarattı. Böyle bir faaliyet, toplum tarafından devletle ilişki kurmanın ve iradesini siyasete aktarmanın zemini olarak algılandı. Çalışmanın kendisi tek başına dahi verilen mesajlardan ve yapılan müzakerelerden bağımsız olarak çözüm sürecine çok büyük bir katkı yaptı.

2. Doğu Anadolu Bölgesi halkının çözüm sürecine desteğinin çok yüksek olduğu gözlendi. Bununla birlikte geçmişte yaşananlar sebebiyle devlete ve kurumlara karşı bir aidiyet zafiyeti ve kırgınlık olduğu tespit edildi.

Neredeyse toplumun tamamında bu sorunun askerî ve silahlı yöntemlerle çözülemeyeceği konusunda bir mutabakat olduğu tespit edildi.

3. Neredeyse toplumun tamamında bu sorunun askerî ve silahlı yöntemlerle çözülemeyeceği konusunda bir mutabakat olduğu tespit edildi.

4. Süreci destekleyenler üç kategoride toplanıyor: Birincisi, kalıcı çatışmasızlık ve güven ortamı sağlanmasını hiçbir koşul ileri sürmeden destekleyenler. İkincisi, süreci destekleyen; ancak bazı hak ve özgürlüklerin yasal düzenlemelerle güvence altına alınmasını isteyenler. Üçüncüsü, süreci destekleyen; ancak güvence verilmeyeceği hususunda yahut siyasi genel af ve bölünme gibi konularda endişe ve kaygı taşıyanlar.

5. Sürece karşı çıkanlar (izlenimlerimize göre marjinal sayılabilecek küçük bir kesim) sorunun askerî ve silahlı yöntemlerle çözülemeyeceğini kabul etmekle birlikte kullanılan yöntemlere karşı çıkıyorlar. Ancak herhangi bir alternatif çözüm önerisi de sunamadıkları tespit edildi.

6. Farklı düşünen çevrelerin bir araya getirildiği toplantılarda karşılıklı görüşlere tahammül etme seviyesinin yükseldiği görüldü. Ve bu ortamlarda çözüm sürecini destekleyen optimum olumlu sonuçlar çıktı. Gittiğimiz her yerde toplantılara katılanlar ilk kez birçok farklı çevreyle bir araya geldiklerini ifade etti ve bunun anlamlı ve önemli olduğu vurguladı.

7. Protestolar çözüm sürecine destek verenlerin hem kararlılığını artırdı hem de tabanını genişletti. Diğer deyişle, protestolar karşı çıkanlara güç kazandırmadı tam tersine güç kaybettirdi.

8. Özellikle bazı yerlerde, belli bir kesimde yüksek düzeyde bir politizasyon olduğu gözlendi. Bu nedenle bu çevrelerde zaman zaman keskin ifade biçimlerinin de tercih edildiği görüldü. Bununla birlikte aynı çevreler koşulsuz olarak diyaloğa ve görüşmeye açık bir yaklaşım içindeler. Sivil girişimlerin sağlayacağı müzakere ve görüşme ortamlarının değişime açık olan bu çevrelerin olağanlaşmasına katkı yapabileceği gözlemlendi.

9. Toplumun güncel politika dışında kalan kesimlerinde asıl beklentilerin adalet, eşitlik, kalkınma ve barış içinde birlikte bir gelecek tasavvuru olduğu tespit edildi. Politik kesimlere nazaran, büyük çoğunluğu oluşturan bu kesimlerin, bu taleplerini herhangi bir dar siyasi referansa bağlamadan tamamen ülkenin ve toplumun iyiliği üzerinden dile getirdikleri gözlendi.

10. Bölgedeki ekonomik ve sosyal sorunların çözümü için "Barış İklimine" ihtiyaç olduğu kadar, barış ikliminin sürdürülebilirliğini sağlamak için insan odaklı ekonomik ve sosyal paketlerin hayata geçirilmesine de büyük bir ihtiyaç olduğu gözlendi.

11. Ekonomik ve sosyal kalkınmanın ancak güven içinde ve huzurlu bir ortamda başarıya ulaşabileceği düşünüldüğünde; yoksulluk, işsizlik, taşeron işçiliği, kayıt dışı çalışma, eğitim gibi

sorun alanlarına yönelik oluşturulacak ekonomik ve sosyal politikaların ve atılacak adımların amacına ulaşmasının, barış ikliminin sürekli hâle gelmesine büyük katkı sağlayacağı tespit edildi.

12. Bu çerçevede bölgeye yönelik demokrasi ve insan haklarının geliştirilmesi temelinde atılacak adımların ekonomik ve sosyal paketlerle pekiştirilmesinin; yoksulluk ve işsizliğin yoğun olarak yaşandığı bölgede aidiyetin güçlenmesi ve devlete olan güvenin artması bakımından yeni bir başlangıç oluşturacağı güçlü bir biçimde gözlemlendi.

ÖNERİLER VE TALEPLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hukuk Reformu

1. Demokratik hukuk reformunu başlatacak temel araç anayasadır. Türkiye'nin acilen demokratik bir anayasaya ihtiyacı vardır. Türkiye için bir anayasanın yeni olabilmesi bakımından; bu anayasa, yüz yıllık sorunlarımızın çözümüne imkân veren ilkeleri ve bu ilkelere uygun bir devlet yapısını kurmalıdır. Buna göre Türkiye toplumunun bütün dinsel, etnik, dilsel kimlikleri, toplumsal cinsiyet grupları ve tüm diğer toplumsal kesimler yeni siyasal sistemin eşit haklara sahip kurucusu, katılımcısı ve denetleyicisi olmalıdır.

2. Yeni anayasadan söz edebilmek için bu anayasa sadece geçmişten taşıdığımız sorunları çözmeye imkân veren değil geleceğimizi öngören ilkeleri de içeren bir özelliğe sahip olmalıdır. Buna göre Türkiye'nin bölgesel ve küresel seviyede belirleyici aktörlerden biri hâline gelebilmesi için yeni anayasanın hem büyümeye hem de etki alanını genişletmeye imkân sağlayacak ilkeler ve normlar içermesi, evrensel hukukla bütünleşen ve geliştiren bir yönelime sahip olması gerekir.

3. Sivil ve yeni anayasa ihtiyacının karşılanması için parti siyasetini aşan bir siyaset tercih edilmelidir. Sivil bir anayasa için parti politikaları üzerinden uzlaşma arayışları değil toplumdan gelen görüş ve önerilere dayanan bir uzlaşma arayışı seçilmelidir.

4. Sivil ve yeni bir anayasa toplum, birey ve doğa merkezli bir felsefeye dayanmalıdır.

Sivil ve yeni anayasa ihtiyacının karşılanması için parti siyasetini aşan bir siyaset tercih edilmelidir. Sivil bir anayasa için parti politikaları üzerinden uzlaşma arayışları değil toplumdan gelen görüş ve önerilere dayanan bir uzlaşma arayışı seçilmelidir.

5. Anayasa Uzlaşma Komisyonu'nun yeni anayasa sürecinde uzlaşamaması durumunda demokratikleşme dönüşümünün önderliğini yapan siyasi partiler ya da gruplar yeni anayasa yapma sorumluluğunu üstlenerek süreci ilerletmelidir. Eskiyi savunanlarla yeni anayasa konusunda uzlaşma sağlanamayacağı açıktır. Uzlaşma ancak yeniyi talep edenlerle olabilir. Yeni süreci okuyabilenlerle uzlaşıp yola devam edilmelidir.

6. Yeni bir anayasa için 1982 anayasası referans alınmalı ve tamamen yeni bir sistematik belirlenerek yazım süreci yürütülmelidir. Yeni anayasanın yasalaştırılmasına ilişkin kurallar mevcut pozitif kurallardan tamamen bağımsız olarak TBMM tarafından belirlenmeli ve her durumda halk oylamasıyla yürürlüğe sokulması kararlaştırılmalıdır.

7. Bir "geçiş dönemi" anayasasına ihtiyaç duyulacaksa bu anayasada dahi; vatandaşlık, ana dille yaşama, inanç ve vicdan özgürlüğü ve ademimerkeziyetçilik/ulusal üstü ve yerel düzeyde dikey erk dağılımı konuları toplumsal taleplere uygun bir bakış açısıyla düzenlenmelidir. Bu konularda geçmişten bugüne taşıdığımız ve ülkemizin önünü tıkayan sorunların çözümüne imkân sağlayacak şekilde eşit haklı ve karar alma sürecine katılımcı yurttaşlığa dayanan düzenlemelere mutlak surette yer verilmelidir. Geçiş dönemi dense dahi yapılacak anayasada asla değiştirilemez maddeler olmamalı, darbeci anayasal zihniyet tümden tasfiye edilmelidir.

8. Siyasal sistem tartışmaları, esas değil tali tartışmalar olarak kabul edilmeli, sadece et-

kin ve işlevsel devlet pratiği üretmeye bağlanmamalı, demokrasinin güçlendirilmesi açısından ele alınmalıdır.

9. Sonuç olarak; Türkiye hem geçmişten gelen sorunlarını çözebilecek hem de yirmi birinci yüzyılın ihtiyacına uygun bir siyasal sistemi üretecek bir fırsat yakalamıştır. Bürokratik kurumsal egemenliği tamamen tasfiye edecek, bütün dinsel, etnik, dilsel ve toplumsal cinsiyet kimliklerin ve tüm diğer toplumsal kesimlerin eşit haklara sahip kurucusu, katılımcısı ve denetleyicisi olduğu toplumsal egemenliği tesis edecek bir siyasal sistemin kurulması mümkündür. Böyle bir siyasal sisteme tedrici geçiş olsa bile bu geçiş anayasası; Kürtlerin, Alevilerin, başörtülü kadınların, tüm inanç topluluklarının, azınlıkların ve toplumsal cinsiyet gruplarının yaşadıkları sorunlara ve sosyal adalet sorunlarına çözüm imkânı sağlayacak bir içeriğe sahip olmalıdır.

10. Yeni anayasa demokratik bir siyasi partiler ve seçim sistemine yer vermelidir. Ayrıca yine bu anayasa, farklı yaşam tarzları nedeniyle tedirginlik ve kaygı taşıyan sosyal kategorilerin bu endişelerini giderecek bir yaklaşım taşımalıdır. Böyle bir anayasa Eski Türkiye'nin son anayasası olmalıdır.

11. Şimdiye kadarki komisyon çalışmaları yeni Anayasa konusunda komisyon bünyesinde siyasi mutabakatın gerçekleşmesinin mümkün olmadığına işaret ediyor. Müzakere edilen anayasal hükümlerin bir kısmında mutabık kalındığı ifade edilse de görüş birliğine varılan bu hususların yeni anayasadan beklenen temel değişikliklere karşılık düşmediği de anlaşılıyor. Bu nedenle, TBMM Anayasa Uzlaşma Komisyonu'nun çalışmalarının yeni anayasa sürecinin tamamlanması ile sonuçlanacak bir aşamaya ulaşamayacağı kuvvetle muhtemel.

12. Bu durum gözetilerek TBMM'nin 24. yasama döneminde yeni anayasa sürecinin ilerletilmesi ve nihayete erdirilmesi bakımından farklı bir çözüm imkânının ortaya konması gerekiyor. Bu imkânın TBMM'nin genel kurulda alacağı bir kararla oluşturulması mümkündür.

13. 12 Haziran 2011 seçimleri ile meclise giren ve grup oluşturan tüm partiler 2011 seçimlerinden önce kendi seçmenlerine ve Türkiye toplumuna yeni anayasa yapma sözü verdi. Yeni anayasa mevcut anayasal düzenin kurallarına göre yapılamayacağından toplumun Meclise verdiği görevin yerine getirilebilmesi için TBMM'nin doğrudan bir karar almasına ihtiyaç var.

14. TBMM'nin bu kararı alması bakımından toplumsal meşruiyet var. Çünkü Türkiye tarihinin en yüksek katılımlı ve seçim sonucunda da en geniş temsilin sağlandığı 2011 genel seçimlerinde oy kullanan tüm seçmenler parti ayrımı olmaksızın yeni anayasa yapılmasına ilişkin iradelerini ortaya koydu.

15. TBMM kararının siyasi meşruiyetinin sağlanabilmesi için bu konuda oluşturulacak karar taslağının TBMM'de grubu bulunan tüm siyasi partilerle müzakere edilmesi sonucunda mutabakat sağlansın veya sağlanmasın genel kurula getirilmesi yeterli olur. Siyasi meşruiyet, siyasi müzakereye açık olmakla ve müzakereyi yapmakla sağlanabilen bir durumdur.

16. Sadece yasaları değiştirmek değil yasa yapmanın metotlarını değiştirmek de önemli bir konudur. Bürokratik-kurumsal yapının yasalaştırma faaliyetindeki belirleyici inisiyatifi kesin olarak ortadan kaldırılmalı, TBMM'nin merkezinde olduğu ve toplumsal katılımın esas alındığı bir yasalaştırma yönetimine geçilmelidir. Böyle bir hukuk reformunun zamana yayılarak yapılması kaçınılmayacak bir durumdur. Bu nedenle yeni anayasa ile başlayacak bir hukuk reformu politikası geliştirilmesi son derece önemli bir görev olarak önümüzde duruyor.

Toplumsal Barış İçin Yapılması Gerekenler

1. Kalıcı çatışmasızlık ortamı sağlandıktan sonra bunu da güvence altına almak için hızla toplumsal barış için adımlar atmak gerekiyor. Adil bir suç ve ceza uygulamasına geçebilmek, orantısız cezaların ve cezalandırıcı tutuklama pratiklerinin ortadan kaldırılabilmesi için Siyasi Partiler Kanunu, Seçim Kanunu, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, TMK, TCK, CMK'yı da içine alacak yasal düzenlemeler yapılması gerekiyor.

2. Özel olarak hasta tutukluların tutuksuz yargılanmasını sağlayacak bir düzenlemeye ihtiyaç duyuluyor.

3. Eve dönüş politikalarının üretilmesi, istihdam olanaklarının yaratılması, terör-şiddet sarmalının etkisinde kalmış (asker, polis, özel harekatçı, militan, korucu, sivil insanlar...) herkesin rehabilitasyonuna ilişkin politikalar geliştirilmesi gerekiyor.

4. Koruculuk sisteminin acilen tasfiyesi, korucuların sosyal güvenlik haklarının sağlanması ve çeşitli hizmetlerde çalıştırılması önem taşıyor.

5. Tüm terör-şiddet mağdurlarını ayrım yapmaksızın sosyal ve iktisadi açıdan destekleyecek politikalara ihtiyaç duyuluyor.

6. Ayrıca bu süreçte toplumsal ve siyasi meşruiyete dayalı olarak faaliyet yürütenlerin ister sivil ister kamu görevlisi olsun hukuki durumunun güvenceye kavuşturulması her türlü soruşturma ve kovuşturmadan muaf tutulması bir gereklilik olarak çıkıyor.

7. Yanı sıra hakikatleri araştırma, yüzleşme ve adalet talepleri bakımından hem TBMM'nin devrede olduğu hem de TBMM dışında sivil girişimlerin de içinde yer aldığı mekanizmalar gerekiyor. Tüm bunlar için acil bir yasalaştırma faaliyetine ihtiyaç var.

Yürütme Faaliyetleri

1. Tali düzenleyici işlemler ve özgül idari işlemler yoluyla; yöre, köy, kültür yapıları alanında isim değişikliklerinin yapılması, asimilasyon ve baskı politikalarını hatırlatan isimlerin kaldırılması, kamu hizmetlerine erişimde farklı dillerin kullanılması, ceza ve tutukevlerindeki uygulamalarda rahatlama sağlanması, resmî dilin yanı sıra yöresel olarak kullanılan dillerin kültürel faaliyetler ile idari hizmetler alanında kullanımına geçilmesi gibi önlemler söz konusu olabilir.

2. Önemli sorunlardan birisi de karakol ve kalekol yapımlarının bir düzene kavuşturulmasıdır. Bu bağlamda bu birimlerin baskı aygıtları olarak kullanılmayacağı, genel güvenlik birimlerine dönüşeceği, sınır gözetimi işlevi göreceği ve zaman içinde sınırlar bakımından elektronik gözetim sistemine geçildiğinde işlevlerinin azalacağı hususlarında hem açık bilgilendirmeler yapmak hem de geliştirilen politikaları uygulamak gerekliği söz konusudur.

3. Gerilim ve çatışma dönemlerinde bölgede görev yapan kamu görevlilerinin rotasyona tabi tutulması, bölgede görev yapacak kamu görevlilerinin davranış kültürünün pozitif hâle getirilmesi için meslek içi eğitim yapılması, bölgeye atanan kamu görevlilerinin sürgün psikolojisi yaşamaktan kurtarılması, bölgedeki her seviyede görev yapan kamu görevlilerinin halkla günlük temas içinde bulunması, ayrıca tüm kamu görevlilerinin ve özellikle güvenlik fonksiyonunda çalışanların çalışma koşullarından kaynaklanan sorunların da ele alınması ve çözümüne yönelik adımlar atılması beklenen yaklaşımlardır.

Yargısal Faaliyetler

1. Adil yargılanma konusundaki şikâyetlerin giderilmesi, uzun tutuklama pratiklerine karşı önlem alınması.

2. Hasta tutukluların tutuksuz yargılanmasını sağlayacak bir düzenleme çerçevesinde tahliyelerinin sağlanması.

3. Savunma hakkının sınırlanmadan kullanılması.

4. Faili meçhuller ve kayıplarla ilgili yeni soruşturmalar açılması.

5. Ergenekon'un faili meçhul cinayetler ve kayıplardaki rolünün açığa çıkarılması için bu cinayet ve kayıpların da soruşturma ve kovuşturmalara dâhil edilmesi.

6. Failleri belli olan, devlet adına işlenen başta cinayet ve kayıp suçları olmak üzere tüm suçlar hakkında soruşturma ve kovuşturma açılması, yüzleşme ve adalet bakımından atılması zorunlu adımlar olarak öne çıkıyor.

Sivil Toplum Düzleminde

1. Politik-sosyal sivil hak faaliyetlerinin sürekli kılınması, barış ve demokratikleşme sürecinin toplumsal destekle birlikte yürütülmesi bakımından son derece önemli gözüküyor. Bu nedenle tüm Türkiye'de demokratikleşme sürecine destek verecek, önerileri ve yaklaşımlarıyla siyasetin üretilmesine katkıda bulunacak sivil hak girişimlerinin yaygın bir biçimde ve sürekli olması için çaba gösterilmesi zorunlu. Bu konuda Doğu Anadolu Bölgesi'nde çok büyük bir sivil hak girişimi potansiyeli bulunuyor. Bu potansiyelin realize olabilmesi için devletin bundan sonraki süreçlerde toplumun görüşüne sürekli başvuracak bir mekanizma yoluyla halka gitmesi en önemli adımlardan birisi olarak gözüküyor. Toplum bu şekilde siyasete etki etme ve egemenlik hakkını kullanma olanağına kavuştuğunu görecek ve toplumsal egemenliğe dayalı bir siyasal dönüşüm ve buna uygun bir siyasal yeniden yapılanma çok daha mümkün hâle gelecektir.

2. Bölgedeki Alevilerin, cemevleri ve atamalarda (mülakat uygulaması üzerinden) ayrımcılık yapılmaması konusunda talepleri öne çıkmaktadır. Özellikle cemevleri konusunda talepler ağırlık kazanmaktadır. Cemevlerinin yasal çerçevede bir ibadethane olarak kabul edilmesi beklenmektedir.

3. Medreselere ve buralardan icazet alanlara yönelik adımların özellikle resmî süreçlerle de desteklenerek iyileştirilmesi beklentisi vardır. Birleştirici dinsel değerlere vurgu yapılarak, kullanılan dilin kuşatıcı olması arzu edilmektedir.

4. Diyanet faaliyetlerinde özellikle hutbe ve vaazlarda kardeşlik mesajlarının daha çok vurgulanması istenmektedir. Yalnız burada kardeşliğin bir retorik olarak değil de dinî metinlerde yer alan şekliyle ve bir kardeşlik hukuku çerçevesinde ele alınması gerektiğinin altı çizilmektedir. Bölge halkının Şafiî olduğuna dikkat çekilmekte, diyanet hizmetlerinin bu hassasiyeti gözeterek yürütülmesi beklenmektedir.

5. Anadilde hutbe okunması ve vaaz verilmesi talebi dile getirilmektedir. Bir gözlem olarak şu husus da dikkatlerden kaçmamaktadır: Dindar kesime ait sivil toplum kuruluşlarının, din-siyaset ilişkisi açısından içeriklendirilmiş faaliyetlere ihtiyacı söz konusudur.

6. Ayrıca dindarlar açısından büyük çoğunlukla dile getirilen Diyanet İşleri Başkanlığının din işleri kuruluna dönüştürülmesi ve her türlü inanç grubuna fırsat eşitliği içinde hizmet vermesi önemli bir adım olabilir.

7. E-devlet uygulaması üzerinden birey esaslı siyasal katılım yolunun açılması çok önemli bir hamle olabilir. Ayrıca klasik siyasal katılım mekanizmalarında bireyin rolünü artıran düzenlemelerin yapılması gerekir. Yani siyaset ve hukuk üretme ortamlarına sadece sivil toplum kuruluşları yoluyla katılım yeterli görülmemektedir. Bunun devam etmesinin yanı sıra bireyin doğrudan da bu ortamlara görüş aktaracağı ve katkı sunacağı kanalların açılmasına ihtiyaç vardır. Böylelikle birey esaslı bir siyasal demokrasiye geçiş için çok önemli bir adım atılmış olacaktır.

8. Gezi olaylarının toplam sonuç analizinin negatif olması bir yana bireysel olarak kendini ifade etme ihtiyacını görünür kıldığı söylenebilir. Eğer bu ifade etme ihtiyacına yanıt verilmez ise buradan demokratikleşme sürecine zarar veren eylemlilikler çıkması söz konusu olabilir. Çünkü bir merkezi olmadan kitle eylemine dönüşen bireysel tepkiler çok geçmeden anti-demokratik merkezlerin kontrolüne geçer.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bizler ülkemizde yaşanan problemlerin Türk-Kürt, Alevi-Sünni problemi olduğunu düşünmüyoruz. Problemin temelinde başından beri bu ülkenin insanıyla üstenci bir ilişkiyi sürdürmeye çalışan baskıcı, dışlayıcı ve tasarlayıcı vesayetçi devlet yapısının, sivil ve askerî bürokrasiye dayalı siyasal paradigmanın ve özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yakın geçmişe kadar uygulanan zalim ve insafsız devlet politikalarının yattığını düşünüyoruz. Problem,

devleti ve güvenliği esas alan bir yaklaşımdan kaynaklanmaktadır ve ülkemiz insanı artık bu anlayış yerine toplumu ve özgürlükleri esas alan bir yaklaşıma ihtiyaç duymaktadır. Türkiye 21. yüzyılda büyüme ve insan hakları açısından da örnek gösterilen bir ülke olabilme yolunda ilerlerken bu alanda var olan problemlerini çözüme kavuşturmak zorundadır.

Bu sebeple başlatılan çözüm süreci son derece önemli. Çünkü çözüm süreci, bu ülkenin büyümesinin önündeki engelleri kaldırmanın, var olan problemleri çözebilme iradesinin zeminidir. Barış içinde ve birliğimizi muhafaza ederek hem bölgede hem de bütün dünyada Türkiye'nin daha etkin bir ülke konumuna gelmesini sağlayacak bir sürecin başlangıcıdır. Ülkemizde ve bölgemizde istikrarın sağlanabilmesi, ekonomik yatırımların yapılabilmesi ve geleceğe umutla bakabilmemiz açısından öncelikle silahların susması, güvenlik eksenli endişelerin ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Ülkemizde ve bölgemizde istikrarın sağlanabilmesi, ekonomik yatırımların yapılabilmesi ve geleceğe umutla bakabilmemiz açısından öncelikle silahların susması, güvenlik eksenli endişelerin ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Bu süreçle birlikte Türkiye'nin büyüyebileceğine, bölgeye huzur ve refah gelebileceğine, bölge insanının şu anda 3000 dolarlarda seyreden yıllık gelir payının onlarca kat artabileceğine inanıyoruz. Çözüm süreci, ayrılma değil bir arada aydınlık yarınlara umutla bakabilme sürecidir. Çözüm süreci, bir arada, eşit, kardeşçe, dostça yaşayabilme adına, geleceği hep birlikte kurabilme iradesinin cesurca ifade edilmesidir.

Türkiye'de yaşayan herkes artık bölünme endişelerini bir kenara bırakmalıdır. Çünkü bölge insanları bölünmeyi değil demokratikleşme ekseninde eşit vatandaşlar olarak Türkiye'nin büyümesine katkıda bulunmayı istemektedir. Silahların susması ve çatışma ortamının ortadan kaldırılması yolunda Kürt sorununun çözümüne yönelik adımlar, bölünme değil barış ve huzur ortamımızın inşası anlamına gelir.

Türkiye Toplumu bir bütün olarak kan ve gözyaşı istemiyor. Artık barışın hâkim olması arzu edilmektedir. Çözüm ve barış süreci devam ettirilmelidir. Bu sadece bir bölgenin değil hepimizin meselesidir. Süreci her kesimin sahiplenmesini ve desteklemesini umuyoruz. Türkiye, geldiğimiz bu noktada eş zamanlı olarak hem 21.yüzyıldan bugüne aktardığımız demokrasi eksiğini gidermek hem de 21. yüzyılın yeni demokrasi ihtiyacına yanıt vermek şansını yakalamıştır. Siyasal demokrasi açısından çağ atlamanın eşiğindeyiz. Bu şansı ancak demokrasi koalisyonunu güçlendirerek ve demokratik merkezi destekleyerek gerçeğe dönüştürebiliriz.

Akdeniz
Bölgesi Raporu

HEYET ÜYELERİ

1. Rifat Hisarcıklıoğlu (Başkan)
2. Lale Mansur (Başkan Vekili)
3. Tarık Çelenk (Sekreter)
4. Kadir İnanır
5. Nihal Bengisu Karaca
6. Şükrü Karatepe
7. Muhsin Kızılkaya
8. Öztürk Türkdoğan
9. Hüseyin Yayman

ÖZET

Akdeniz Bölgesi'nde 13 günlük bir saha çalışması yapan Akdeniz Bölgesi Akil İnsanlar Heyeti, yaptığı 63 etkinlik ile yaklaşık 4200 kişi ile doğrudan temaslar gerçekleştirmiştir. Heyet, görüşme yaptığı kişileri üç grupta sınıflandırmıştır: a) Koşulsuz destek verenler, b) destek veren ama kafasında soru işareti olanlar (en kalabalık grup), endişeleri giderildiği takdirde destek vermeye hazır olanlar ve c) destek vermeyenler. Destek verenler, hükümetin önemli bir adım attığını ve desteklenmesi gerektiği görüşünü dile getirmiştir. Kafasında soru işareti olanlar ise hem sürecin yürütülme biçimi, hem zamanlaması hem de aktörleri konusunda bir kısım kuşkular taşımaktadır. Bu kuşkular giderildiği takdirde, sürece destek verecekleri düşünülmektedir. Sürece kategorik olarak karşı olanlar ise bunun bir bölünme projesi olduğunu savunmakta ve karşı çıkmaktadır. Genel af, anadilde eğitim ve özerklik konuları en fazla kaygı oluşturan olgular olarak dikkat çekmektedir.

Heyet, sürecin bir demokratikleşme süreci olarak ele alınması ve yürütülmesi gerek-

tiğini savunmaktadır. Dolayısıyla, başörtüsü sorunu, Alevi sorunu ve diğer birçok sorunun demokratikleşme ile çözülmesi ve çoğulcu bir anlayışın geliştirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu anlamda yeni bir anayasa ile toplumda adalet duygusunu yeniden tesis edecek bir hukuk sisteminin inşa edilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca sürecin meclis çatısı altında yürütülmesinin ve muhalefet partilerinin de sürece dâhil edilmesinin önemine vurgu yapılmaktadır. Siyaset dilinin uzlaştırıcı olması gerektiği belirtilmekte ve devletin konuşması/süreci anlatması ve sürece hâkim olduğunu göstermesi gerektiği vurgulanmaktadır. Koruculuk sisteminin gözden geçirilmesi, din ortak paydasının birleştiriciliğinden faydalanılması ve ekonomik yatırımların artırılması diğer çözüm önerileri arasında yer almaktadır.

ÇALIŞMA YÖNTEMİ

Heyet, 13 günlük bir saha çalışması yaptı. Saha çalışması genellikle sabah saat 8.30'da başlayıp saat 22.00'de bitecek şekilde planlandı. Toplam 51 toplantı ve 12 toplantı dışı etkinlik (gül bahçesinde gül toplama, medeniyetler korosu, cami-havra-kilise ziyareti, fabrika ziyareti gibi) gerçekleştirildi. Ziyaret ve toplantılar sırasında bir kısım protestolar ile karşılaşıldı. Heyet, her şehre, öncü hazırlık ekibi göndererek, şehirdeki tüm kesimlerle ve tüm siyasi partilerle görüşme yaptı. Bu sayede protestolar azaltılmaya çalışıldı. Toplantılara tüm farklı kesimlerin ve siyasi partilerin alt oluşumlarının temsilcilerinin katılımı sağlandı. Heyet, 4 Nisan 2013 tarihinde başladığı çalışmalarını değerlendirmek ve yeni çalışmaları planlamak üzere 12 istişare toplantısı yaptı. Akil İnsanlar Heyeti, tüm farklı kesimleri iki ortak noktada buluşturmaya çalıştı: Akan kanın durması ve demokrasinin kalitesinin yükselmesi. Heyet, halk buluşmalarında toplumun nabzına göre şerbet vermeye değil toplumun nabzını tutmaya çalışmıştır.

GÖRÜŞME YAPILAN KİŞİ VE KURUMLAR

Heyet, 8 ilde toplam 4.200 kişi ile doğrudan temas sağladı. Ayrıca 925 farklı STK'nın temsilcileri, 107 mahalle ve köy muhtarı, 191 yerel medya kuruluşunun sahibi ve yöneticisi, 47 dini kanaat önderi ile görüşmeler gerçekleştirdi. Heyet, farklı toplumsal kesimlerden olmak üzere Burdur'da 8, Hatay ve İskenderun'da 110, Kahramanmaraş'ta 110, Isparta'da 90, Antalya'da 120, Osmaniye'de 5, Adana'da 40, Mersin'de ise 80 kişi ile görüşmeler gerçekleştirdi. Bu kesimler, Muhafazakarlar, Milliyetçiler, Ulusalcılar, Sosyal Demokratlar, Sosyalistler, Şehit Aileleri, Gaziler, Kürt milliyetçileri ve Köyleri boşaltılanlar gibi oldukça farklı soysal arkaplanlarlardan gelen kişilerden oluşmaktadır.

BULGULAR

Heyetin değerlendirmesine göre Akdeniz Bölgesi'nde üç farklı Akil İnsan algısı vardır:

1. Akil İnsan çalışmalarını olumlu bulanlar
2. Akil İnsanlara şüphe ile yaklaşanlar
3. Akil İnsan çalışmalarını yanlış bulanlar

Heyete göre, hükümet ve muhalefet arasındaki akil insan söylemleri, sivil oluşum algısını bozmuş ve çalışmaları zorlaştırmıştır. Akdeniz Heyeti;"iktidarın adamı olmak", "hükümet politikalarını kabul ettirmeye çalışmak", "anayasa suçu işlemek" gibi eleştirilere maruz kalmıştır.

Akdeniz Bölgesi Akil İnsanlar Heyeti, Akdeniz Bölgesi'nin görüşlerini üç başlık altında ele almıştır:

1. Çözüm sürecini nasıl değerlendiriyorsunuz?
2. Çözüme ilişkin talep ve önerileriniz nedir?
3. Sorun çözüldüğünde Türkiye nasıl olur?

Akdeniz Bölgesi Akil İnsanlar Heyeti yaptığı toplantılar ve ziyaretler sonucunda, elde ettiği bulgu ve izlenimleri bir araya getirmiştir. Görüş belirtenleri dört ayrı grupta sınıflandıran heyet, bunları özetleyerek sınıflandırmıştır.

Çözüm Sürecine Destek Durumuna Göre Toplumsal Kesimler

1. Koşulsuz destek verenler
2. Destek veren, ama kafasında soru işareti olanlar (En kalabalık grup)
3. Endişeleri giderildiği takdirde destek vermeye hazır olanlar
4. Destek vermeyenler

Koşulsuz Destek Verenler

1. Genel Tavırları: Hükümet cesur ve olumlu bir adım attı. Desteklenmeli.
2. Algı yönetimi zayıf. Algı iyi yönetilirse destek artar.
3. Geç başladı. Süreç daha önce başlamalıydı.
4. Sabotaj endişesi: Süreç içeriden veya dışarıdan sabote edilebilir. Dikkat edilmeli, önlem alınmalı.
5. Başarısızlık endişesi: Süreç başarısız olursa toplumsal ayrışma ve çatışma derinleşir.

Destek Veren Ama Kafasında Soru İşareti Olanlar

- Genel Tavırları: Hükûmet cesareti ve sorunu çözme azmi önemli. Ama kafamızı kurcalayan kaygılarımız var.
    - Kaygıları üç başlıkta toplanıyor:
        1. Sürecin kaynağına ilişkin kaygıları
        2. Sürecin işleyişine ilişkin kaygıları
        3. Sürecin sonuçlarına ilişkin kaygıları

Sürecin Kaynağına İlişkin Kaygılar

1. Neden şimdi? Geçen sene terör örgütü mensupları ile kucaklaşan milletvekillerinin dokunulmazlığı tartışılıyordu. Kısa sürede ne değişti?
2. PKK ile mücadeleyi kaybettiğimiz için mi bu yola başvuruldu? Özellikle açlık grevlerinden bu tarafa devlet aciz kaldı.
3. Gizli pazarlık mı var? Ne verdik, ne vadettik? Anayasa, başkanlık sistemi, Öcalan'a afla ilgili pazarlık mı yapıldı?
4. Dış güçlerin etkisi mi var? Süreç, iç dinamiklerden ziyade dış güçlerin etkisi ile mi başladı? Süreç Suriye, Irak, İsrail vb. bölgesel sorunlarla bağlantılı.

Sürecin İşleyişine İlişkin Kaygıları

1. Süreç şeffaf değil, hiçbir şey açıklanmıyor: Sürecin içeriği ile ilgili hiçbir şey söylenmiyor. Hükümet kafamızdaki sorulara neden cevap vermiyor?
2. Süreç devletin kontrolünde değil mi, Öcalan mı yönetiyor?: PKK ve BDP süreçle ilgili yol haritası ve şartlar açıklarken, devlet sessiz kalıyor.
3. Açıklamalar çelişiyor: PKK ve BDP'nin hükümetle çelişen açıklamalar yapması sürece ilişkin şüphemizi artırıyor.
4. Devlet de sürecin nereye gideceğini bilmiyor: Devletin sürecin ileriki aşamalarına ve devamına ilişkin bir stratejisi yok. Sürecin detayları konusunda bir hazırlık yok.

Sürecin Sonuçlarına İlişkin Kaygılar

1. Bölünme ve özerklik kaygısı: Federasyon veya fiili bölünme olacak mı? Süreç sonunda bölgesel Kürt devleti mi kuruluyor?

2. Af kaygısı: Abdullah Öcalan affedilecek mi, Meclis'e girecek mi? Çocuklarımızın katilleri, suçlular cezasını çekmeyecek mi?

3. Suçlular affedilirse silahla hak arama meşru hâle gelir. Bundan sonraki olası eylemlere nasıl yaptırım uygulanacak?

4. Anadil ve resmî dil kaygısı: Anadilde eğitim, Kürtçenin ikinci resmî dil olmasına mı yol açacak? Resmî dil tek olmalı. İkinci resmî dil ülkeyi böler.

5. PKK'nın güçlenerek geri dönmesi kaygısı: Sınır dışına çekilen PKK dinlenip güçlenerek, karşımıza daha güçlü çıkacak. İran, Suriye gibi dış güçlerin desteği artacak.

6. Kürt milliyetçiliğinin yükselmesi kaygısı: Kürtlerde zafer kazanma psikolojisi ile Kürt milliyetçiliği yükselecek, PKK'ya destek artacak.

7. 'Türklük' kavramının yok olması kaygısı: Süreç etnik siyaseti canlandıracak. Her grup kendini etnik kimliği üzerinden tarif ederse, Türklük (Türk milleti) kavramı yok olacak.

Karşı Olanların Görüşleri

1. Genel Tavırları: Hükümet suç işliyor. Bu bir bölünme projesi.

2. Söylemleri: Kürt sorunu yok. Türkiye'de Kürt sorunu yok, PKK sorunu var. Vatandaş arasında sorun yok. Kiminle barışacağız?

3. Dış güçlerin projesi: Süreç emperyalizme hizmet ediyor. Terör örgütü ile müzakere edilmez, mücadele edilir. Devletin haksız davrandığı her kesim silahlansın mı? Sadece Kürtler değil toplumun farklı kesimleri de haksızlığa ve şiddete maruz kaldı. Silahlanmadılar.

4. Anayasal suç itirazı: Terör örgütünün sınır geçişlerine askerin göz yumması anayasal suçtur.

5. Silivri itirazı: Silivri'de askerler terör suçu ile yargılanırken asıl teröristler serbest mi kalacak?

Çözüme İlişkin Talep ve Öneriler

1. Devlet de konuşmalı: Sürece hâkim olduğunu anlatmalı, süreci yönettiğini hissettirmeli. Bölge halkı, sürecin bir devlet projesi olduğunu bilmek istiyor. Bu kapsamda vatandaş iki kaygıya net cevap bekliyor: Devlet sürece hâkim mi, yol haritası var mı? Ülke bölünüyor mu? Abdullah Öcalan serbest kalacak mı?

Bölge halkı, sürecin bir devlet projesi olduğunu bilmek istiyor. Bu kapsamda vatandaş iki kaygıya net cevap bekliyor: Devlet sürece hâkim mi, yol haritası var mı? Ülke bölünüyor mu? Abdullah Öcalan serbest kalacak mı?

2. Süreç, 'demokratikleşme' kapsamında ele alınmalı. Akdeniz Bölgesi, sürecin sadece Kürt meselesine indirgenmemesini, Demokratikleşme süreci olarak ilerlemesini istiyor. Kürtlere ayrı düzenleme yapılmamalı. Demokratikleşme kapsamında genel adımlar atılmalı. Demokratikleşme kapsamında mağdur edilmiş tüm grupların sorunları ele alınmalı. Alevi sorunu, Baş örtüsü sorunu vb.

3. Basın, ifade, düşünce ve toplantı özgürlüğü genişletilmeli. Sivil anayasa yapılmalı. Akdeniz Bölgesi, yeni anayasa'nın yapılmasını, demokratikleşmenin yeni anayasa ile sağlanmasını istiyor. Sivil, demokratik, çoğulcu ve herkesi kucaklayan yeni bir anayasa yapılmalı.

4. Seçim barajı düşürülmeli/kaldırılmalı.

5. Toplumdaki adalet duygusunu yeniden tesis edecek hukuk sistemi oluşturulmalı. Hukuk sistemindeki adi suçlarla ilgili sorunlar çözülmeli. Mesela adam hırsızlıktan yakalanıyor, 40 suçtan sabıkalı çıkıyor. Öbür taraftan canı çektiği için baklava çalan çocuklar mahkûm oluyor. Bu sistemle olmaz.

6. Anayasada vatandaşlık tanımı konusunda iki farklı görüş var: Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı olmalı, Türk Milleti tarifi korunmalı.

7. Diyalog tabanı genişletilmeli. Bölge halkı, sadece Devletle PKK arasında yürütülen sürecin başarılı ve kalıcı olmayacağını, tıkanacağını düşünüyor. Diyalog tabanının genişletilmesini istiyor.

8. Süreç, Meclis çatısı altında yürütülmeli. Muhalefet partileri de sürece dâhil edilmeli.

9. Yerel kanaat önderleri ve yerel Akil İnsanlardan faydalanılmalı.

10. PKK ve BDP Kürtlerin tek temsilcisi gibi davranılmamalı. Diğer Kürt grupları da (küçük partiler, mollalar vb.) sürece dâhil edilmeli.

11. Toplumu rahatsız eden uygulama ve söylemlerden vazgeçilmeli. Akdeniz Bölgesi, toplumu rahatsız eden bazı uygulama ve söylemlerin sürecin başarısını engellediğini düşünüyor.

12. Kurumlardan T.C. ifadeleri kaldırılmamalı.

13. Sert siyasi söylemlerden kaçınılmalı.

14. BDP ve PKK sert açıklamalardan vazgeçmeli.

15. Süreç, eyalet sistemi ve başkanlık sistemi gibi tartışmalarla birlikte ele alınmamalı.

16. Doğuda tüketilen elektriğin ve alınmayan vergilerin yükü diğer bölgelere yüklenmemeli.

17. Bölgeye yönelik çalışmalar yapılmalı.

Akdeniz Bölgesinin Doğu ve Güneydoğuya Yönelik Ortak Önerileri

1. İslâm kardeşliği ortak paydasını güçlendirecek adımlar atılmalı.
2. Bölgedeki gençlerin eğitimine ağırlık verilmeli, eğitim yatırımları artmalı.
3. Acilen bölgeye yatırım yapılmalı, işsizlik sorunu azaltılmalı.
4. Boşaltılan köylere geri dönüş teşvik edilmeli.
5. Korucuların durumu ve gelecekteki pozisyonları netleşmeli.

Akdeniz Bölgesindeki Kürtlerin Önerileri

1. Toprak reformu yapılmalı.
2. Dersim ve Roboski için özür dilenmeli. Geçmişle yüzleşilmeli. Hakikat komisyonu kurulmalı.
3. Faili meçhuller çözülmeli, sorumluları cezalandırılmalı.
4. Cezaevlerindeki ağır hastalarla ilgili düzenleme yapılmalı.
5. Kürtlerin hassasiyetleri dikkate alınmalı.

Hassas Gruplara Yönelik Talepler

1. Şehit Aileleri ve Gazilere ilişkin talepler
   - Şehit aileleri ve gazilerin hassasiyeti dikkate alınmalı.
   - Şehit aileleri ve gazilerden helallik alınmalı ve aileleri onurlandıracak adımlar atılmalı. (Başbakan'ın kendileri ile görüşmesini talep ediyorlar.)
   - Şehit ailelerine ve gazilere yönelik mevcut desteklerin uygulamasındaki sorunlar

giderilmeli.

- Şehit ve gazi çocuklarının okullara öncelikli ve burslu kaydedilmesi ile ilgili sorunlar yaşanıyor.
- İl yöneticilerinin kendileri ile daha fazla ilgilenmelerini istiyorlar.

2. Şehit statüsü verilmeyenlerin talepleri
   - Şehit kabul edildiği hâlde maaş bağlanmayan ailelere hakları verilmeli.
   - Kışlada şüpheli şekilde yaşamını yitiren ve intihar ettiği söylenen askerlere şehit statüsü verilmeli, ölümleri soruşturulup sorumlular cezalandırılmalı.
3. Köyleri boşaltılanlara ilişkin talepler
   - Köye dönme stratejisi netleşmeli.
   - Köye dönme teşvik edilmeli, dönmek isteyenlere destek verilmeli.
   - Köylerine dönmek istemeyenlerin mevcut yaşam koşulları iyileştirilmeli.
4. Nusayrilerin talepleri
   - Barış süreci sadece Kürt meselesi için konuşulmamalı. Suriye konusunda da barışçıl bir yol izlenmeli.
   - Nusayrilerin gelecekleri konusundaki endişeleri giderilmeli. Hükümet olumlu mesaj vermeli. Cumhuriyetin kazanımlarından vazgeçilmemeli.
5. Alevilerin talepleri
   - Süreci destekliyoruz, ama çözüm sürecinde demokratikleşme kapsamında Alevilerin sorunları da ele alınmalı.
   - Hükümet Sünni bir politika izliyor, dışlanmış hissediyoruz.
   - Cem evlerine ibadethane statüsü verilmeli.
   - Üst düzey kamu görevlerine daha çok Alevi tayini sağlanmalı.
   - Müzakereci Demokrasi anlayışı devam etmeli.

Akdeniz Bölgesinin Hayali: Sorun Çözüldüğünde Türkiye Nasıl Olur?

1. Türkiye daha zengin, daha adil, Küresel/Bölgesel bir güç olur.
2. Kişi başına düşen milli gelir artar, Türkiye ilk 10 ekonomiye girer.
3. Doğu ve Güneydoğu kalkınır, bölgeler arası eşitsizlik ortadan kalkar.
4. Özgürlüklerin güvence altına alındığı yeni bir anayasa ile Türkiye yoluna devam eder.
5. Katılımcı ve müzakereci demokrasi yöntemleri ülke genelinde benimsenir. Demokrasimiz marka olur.
6. Türkiye, bölgesinde istikrar, barış ve kalkınmanın lideri olur.
7. Türkiye, daha adil bir dünya düzeninin oluşmasına katkı veren küresel bir güç olur.
8. Eğitime ve kalkınmaya harcanan kaynak artar.
9. Okuma yazma oranı yükselir; ortalama eğitim düzeyi artar.
10. Doğu ve Batı arasındaki ekonomik ve sosyal ilişkiler artar.
11. Türkiye'deki birlikte yaşama kültürü güçlenir, bölgeye ve dünyaya örnek olur.

Akdeniz Bölgesinin Anahtar Kelimeleri

Endişeler	*Talepler*	*Hayaller*
▪ Bölünme	▪ Demokrasi	▪ Huzur
▪ Federasyon	▪ Anayasa	▪ Küresel Güç
▪ Özerklik	▪ Çoğulculuk	▪ Zenginlik
▪ Af	▪ Eşitlik	▪ Refah
▪ Terör	▪ Adalet	▪ Demokrasi
▪ Müzakere	▪ Şehit aileleri	▪ Eğitim
▪ Pazarlık	▪ Gaziler	▪ Kardeşlik
▪ Şeffaflık	▪ Eğitim	▪ Lider Ülke
▪ Taviz	▪ Gençlik	▪ 2023
▪ Dış Güç	▪ Yerelleşme	▪ Model Ülke
▪ Silivri	▪ Yatırım	▪ Kalkınma
▪ T.C.	▪ Üslup	▪ Barış
▪ Provokasyon	▪ Yüzleşme	▪ Eşitlik

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Akdeniz Bölgesi, çözüm süreci kapsamında kendi fikirlerinin sorulmasından memnun. Bu demokratik anlayışın devam etmesini istiyorlar. Farklı görüşlerin aynı masa etrafında tartışabilmesi ve bizim fikirlerimizin dikkate alınacak olması sevindirici. Ortak akıl, toplumun her kesiminin katıldığı bu tür sivil toplantılarda ortaya çıkar. Her toplumsal meselede bu yöntem uygulanmalı. İlk grup ve son grubun fikirleri büyük kırılmalar olmazsa değişmez. Ama ortadaki iki grubun fikirleri konjonktüre göre değişir.

Şehirlerin yapısına göre süreçle ilgili fikirlerde değişiklik olsa da genel eğilim benziyor. Toplumun çoğunluğu sürece destek vermeye hazır. Vatandaş sorunun sadece silahla çözülemeyeceği konusunda hemfikir.

Şehirlerin yapısına göre süreçle ilgili fikirlerde değişiklik olsa da genel eğilim benziyor. Toplumun çoğunluğu sürece destek vermeye hazır. Vatandaş sorunun sadece silahla çözülemeyeceği konusunda hemfikir. Batıya gidildikçe insanların Kürt sorununa ve yaşanmışlıklara yabancı olduğu gözleniyor. Vatandaşların fikirleri, oy verdikleri partinin görüşünden etkileniyor. Söylemlere partilerin söylemi yansıyor.

PKK ile Kürtler farklı değerlendiriliyor. Genel olarak, PKK, Kürtlerin temsilcisi olarak kabul edilmiyor. Çektikleri sıkıntılardan dolayı Kürtlerle empati kuruluyor; ama silahlı mücadele mazur görülmüyor. Müzakerelerin sadece PKK ile yürütüldüğü algısı kaygı oluşturuyor, taviz veriliyor izlenimine yol açıyor. Galibiyet-mağlubiyet psikoloji oluşturuyor. Yapılacak düzenlemelerin sadece PKK ile müzakere çerçevesinde değil demokratikleşme bağlamında olması isteniyor. İki aylık süre boyunca, süreçle ilgili kaygılarda farklılaşma göz-

leniyor. Süreç konuşuldukça normalleşiyor. Mersin, Adana, Hatay gibi Kürtlerin ve farklı etnik kimliklerin bir arada yaşadığı şehirlerde bölünme kaygısı azalıyor. Sürece en fazla itiraz edenler bile sorunun çözüldüğü bir Türkiye hayal edin denildiği zaman aynı hayalleri kuruyor. İnsanlar ortak hayaller ve ortak hedefler etrafında daha çabuk buluşuyor.

Uygun yöntem izlenirse toplumun demokratik müzakere anlayışı ortaya çıkıyor. İnsanlar bilmediklerinin, tanımadıklarının düşmanı. Toplantılar başlarken herkes gergindi. Bu kadar farklı ve aykırı görüş ilk defa aynı masada oturuyordu. Herkes birbirine şüphe ile bakıyordu. Sert tepkiler gösteriliyordu. Heyet üyelerimiz büyük bir özveri ve sabırla ortak zeminde diyalog ortamını sağladılar. İnsanlar konuştukça açıldı. En zıt ve aykırı fikirler demokratik anlayışla karşılanmaya başlandı. Toplantı sonunda herkes birbirini daha iyi anlıyordu. İlk defa böyle bir ortamda kendi fikirlerine başvurulduğu, demokratik ortamın sağlandığı için teşekkür ettiler. Birlikte fotoğraf çektirmeyi talep ettiler.

Karadeniz Bölgesi Raporu

HEYET ÜYELERİ

1. Prof. Dr. Yusuf Şevki Hakyemez (Başkan)
2. Prof. Dr. Vedat Bilgin (Başkan Vekili)
3. Av. Fatma Benli (Sekreter)
4. Bendevi Palandöken
5. Kürşat Bumin
6. Oral Çalışlar
7. Ahmet Gündoğdu
8. Şemsi Bayraktar
9. Yıldıray Oğur
10. Av. Erkan Şen (Raportör)

ÖZET

Karadeniz Bölgesi Akil İnsanlar Heyeti, yoğun bir saha çalışmasından sonra Karadeniz Bölgesi'nde çözüm sürecini destekleyenlerin, karşı çıkanlardan fazla olduğu kanaatine varmıştır. Bölge halkı, Kürt sorununun barışçıl yollarla çözülebileceği yönünde büyük bir beklenti taşımaktadır. Ancak destek, süreç ve sonuçları konusunda endişelerin olmadığı anlamına gelmemektedir. Özellikle Türkiye'nin bütünlüğünün zedelenmesi, eyalet sisteminin getirilmesi, süreçle PKK'ya meşruiyet kazandırılması, Abdullah Öcalan'ın serbest bırakılması ve terör eylemlerine karışmış olanların affedilmesi konuları, Karadeniz Bölgesinde en yoğun biçimde dile getirilen endişeler olarak dikkat çekmektedir. Heyet, bazı illerde protestolara maruz kalsa da, bölgenin genel anlamda çözüm sürecine destek verdiği izlenimini edinmiştir.

Heyet, bölgede yeni bir anayasa için büyük bir beklenti oluştuğunu, eşitlik kavramının sorgu-

landığını belirtmiştir. Örneğin birçok Karadenizlinin kaçak elektrik kullanımı, vergilerin tahsili ve devlet kaynaklarından yararlanma konularında eleştiriler getirdiği belirtilmiştir. Heyet, toplumda empati ihtiyacının büyük olduğunu, medya sunumlarının ayrıştırıcı değil birleştirici olması gerektiğini, savaşın kazananının, barışın ise kaybedeninin olmadığını vurgulayarak bölge halkının tepkilerini azaltmaya çalışmıştır. Heyet raporunda, bu vurguların toplumdan destek bulduğu ifade edilmiştir. Heyete göre yeni süreç, Türkiye'de şiddeti her gün haberlerde alt yazı olarak sunulan, hayatın olağan bir parçası olmaktan çıkartıp herkese onurlu ve özgür insanlar olarak bir arada yaşama fırsatı sunmaktadır. Heyet, çözümün ana hedefinin demokrasi içinde şiddetin sonlandırılması, etnik ayrışmaların ortadan kaldırılması ve sivil-demokratik bir anayasanın yapılmasının artık bir zorunluluk olduğunu belirtmektedir. Bu yaklaşıma göre, şiddetin sonlandırılması duygusal ayrışmayı da sona erdirecektir. Yapılacak yeni anayasa çokkültürlü toplumsal yapıyı bir arada tutacak mutabakat metni niteliğinde olmalıdır.

Heyet, toplumda empati ihtiyacının büyük olduğunu, medya sunumlarının ayrıştırıcı değil birleştirici olması gerektiğini, savaşın kazananının, barışın ise kaybedeninin olmadığını vurgulayarak bölge halkının tepkilerini azaltmaya çalışmıştır.

GİRİŞ

> *"6 ay önce biricik amcamın oğlu ayağından ve kafasından kurşun yedi. Şu an kafasında kurşunla yaşıyor. O kurşun biraz daha etki etseydi Çorum'da camide tabutun arkasında sıralanabilirdik. Ben diyorum ki gelin gençlerin tabutlarının arkasında değil gençlerin düğünlerinde bir arada olalım". (Zekeriya Işık, Çorum, 01.05.2013)*

Karadeniz Bölgesinde çözüm sürecini destekleyenler, karşı çıkanlardan oldukça fazladır. Otuz yıldır devam eden şiddetin neden olduğu hassasiyet, Karadeniz Bölgesinin genel olarak kamu hizmeti ve yatırımlar açısından ihmal edilen bir bölge olması ve göç vermesi bölge insanını etkilemektedir. Ancak sürecin başlamasından bugüne değin konunun değişik platformlarda konuşulması, Karadeniz Bölgesinde de çözüm sürecine ilişkin desteği, başlangıçtaki aşamaya göre daha da artırmıştır. Farklı görüş, düşünce ve inançtaki Akil İnsanların farklı gerekçe ve argümanlarla ileri sürdüğü "silahlar sussun, siyaset konuşsun" tezi, bölgede de kabul görmüştür.

Ziyaret edilen şehirlerdeki toplantılarda, belde ve köy ziyaretlerinde görüşülen ve "şehrin ana karakterini yansıtan sokaktaki insan" diye niteleyebileceğimiz büyük bir çoğunluk, sorunun çözümüne dair büyük bir beklenti içindedir.[1] Buna karşın bölge insanında kaygılar ve soru işaretleri de mevcuttur. Bölünmez bütünlüğün zedelenmesi, eyalet sisteminin getirilmesi, süreçle PKK'ya meşruiyet kazandırılması, aksi görüşler ileri sürülmesine karşın Abdullah Öcalan'ın serbest bırakılması ve terör eylemlerine karışmış olanların affedilmesi konuları, Karadeniz Bölgesinde en yoğun biçimde dile getirilen endişelerdir.

Kürt sorunu sonucunda ortaya çıkan bir örgütün, otuz yılı aşkın bir süre silahlı mücadele yürütmesi, sorunun normalleştirilmesini ve çözüme kavuşturulmasını zorlaştırmaktadır. Ancak barış, gerçekleştirilmesi zor ve ciddi bir iş olsa da herkes için yeni bir imkân sunmaktadır. Yeni süreç, Türkiye'de şiddeti her gün haberlerde alt yazı olarak sunulan, hayatın olağan bir parçası olmaktan çıkartıp, herkese onurlu ve özgür insanlarolarak bir arada yaşama fırsatı sağlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında sürecin sonunda kaybedenin olmayacağı görülmektedir. Bu nedenle toplantılarda da defaten "savaşın kazananı, barışın ise kaybedeni bulunmadığı" ifade edilmiştir.

Bu noktada katılımcıların toplantılarda beyan ettiği görüşlere de yer verilen raporumuzda,

1) Benim çocuğum şehit olmadı ama kardeşimin çocuğu şehit oldu. O kardeşime tüm Kastamonu'yu versen bile bir şey değişmez. Eğer çocuğu ölen anneler "ne olursunuz bu sorunu çözün, daha da kimse ölmesin" diyorsa, doğudaki insanlar "artık çözün" diyorsa bu sorun çözülmelidir. (Mustafa Kalıcalır, Kastamonu 23.04.2013)

genel olarak Karadeniz Bölgesine ilişkin kısa bir tespit yapıldıktan sonra gerçekleştirilen çalışmalar ve kullanılan yöntem ifade edilmiştir. Akabinde toplantılarda elde edilen izlenimler paylaşılmıştır. İller arası farklılıkları ortaya koymak üzere iller bazında da kısa değerlendirmeler yapılmıştır. Sonuç bölümünde ise somut çözüm önerilerine yer verilmiştir. İl il yapılan çalışmaların dökümü, akabinde toplantılarda tutulan notlar, illerdeki toplantılarda her kesimden insanın davet edildiğine ilişkin davetliler listesi ve faaliyetlere ilişkin fotoğraflar rapor ekinde sunulmuştur.

ÇALIŞMA YÖNTEMİ

Karadeniz Bölgesindeki iki aylık süre zarfında Düzce'den başlayıp Artvin'e kadar bütün bölge ziyaret edilmiştir. 18 ilde ana ve yan toplantılar ile ayrı etkinlikler düzenlenmiştir. Bu etkinliklerde heyet kendini "diyalog grubu" olarak tanımlamayı tercih etmiştir. Toplantılar, konferans ya da seminer yerine, herkesin düşüncesini özgürce ifade edebildiği yuvarlak masa toplantıları şeklinde gerçekleştirilmiştir. Toplantılarda önce heyet üyeleri çözüm sürecini neden desteklediklerini ve sürece ilişkin düşüncelerini kısaca ifade etmişlerdir. Akabinde katılımcıların görüşleri dinlenerek kayda alınmıştır. Yerel basın aracılığıyla toplantı sonrası davetli olan herkese teşekkür mesajı çekilerek, toplantılara katılamayanlara grubumuzun mail adresleri iletilmiştir. Böylece illerde herkesin görüş ve önerisinin bize ulaşması sağlanmaya çalışılmıştır. Toplantılara sadece siyasi partilerin yöneticileri ile ziyaretine biz gittiğimiz için şehit aileleri dernekleri çağrılmamıştır. Toplantılarda herkesin görüş ve düşüncelerinin alınmasına özen gösterilmiş, talepte bulunan bütün katılımcılara söz hakkı tanınmıştır. Toplantılar genel olarak 3-5 saat aralığında sürmüştür.

GÖRÜŞME YAPILAN KİŞİ VE KURUMLAR

İllerde esnaf ziyaretleri gerçekleştirilerek esnafın çözüm sürecini nasıl değerlendirdiği araştırılmıştır. Bazı illerde kimi sivil toplum kuruluşları ayrıca ziyaret edilirken, bir kısım illerde ise belde ve köy ziyaretleri yapılmıştır. 17 ilde bir şehit ailesi veya şehit yakınları ve gazilerle ilgili dernekler ziyaret edilmiştir. Yerel gazete ve televizyonlara demeçler verilmiş, bazı illerde heyet üyelerinin katıldığı yerel televizyon programları düzenlenmiştir. Gerçekleştirilen toplantıların tamamını canlı yayınlayan yerel televizyonlar olmuştur.

Toplantılara illerdeki sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri, meslek odaları ile sendika temsilcileri, öğretim üyeleri, üniversite öğrencileri, öğretmenler, din adamları, yerel gazeteciler, illerdeki kanaat önderleri ile köy ve mahalle muhtarları, esnaf gibi ilin nabzını tutabilecek kişiler davet edilmiştir. Olabildiğince her ilin akillerine ulaşabilmek için katılımcı listesini oluştururken o ildeki meslek odaları, sivil toplum kuruluşları, kanaat önderleri ve bireyler ile bağlantılar kurulup 20'den fazla liste talep edilmiştir. Her ilde yapılan ana toplantılara Tokat'taki bir katılımcının ifadesiyle "şehrin bütün renklerini yansıtan" 3 bin 322 kişi davet edilmiş olup, katılan kişi sayısı 2 bin 523'dür. Bunun dışında Memur-Sen başkanlığında sivil toplum üyeleriyle ek toplantılara 9 il ve 5 ilçe de toplam 2 bin 735 kişi katılmıştır.

Ek toplantılarda ise çözüm sürecini destekleyen ve daha sonra şehirde bu faaliyeti sürdürmeye devam edecek katılımcılarla görüş teatisinde bulunulmuştur. Karadeniz Bölgesinde toplam 156.364 esnafın üye olduğu Esnaf ve Sanatkarlar Odası Birliği başkanı üyemiz Bendevi Palandöken, ayrıca kendi esnaf ve sanatkarlar odaları yönetimi ve üyeleriyle buluşarak çözüm sürecine ilişkin düşüncelerini aktarmıştır. Aynı şekilde Karadeniz Bölgesinde 1.311.075 üyesi bulunan Türkiye Ziraat Odaları Birliği başkanı üyemiz Şemsi Bayraktar, bölge illerinin ziraat odası başkanları, yönetimi ve üyeleriyle bir araya gelerek onların sürece ilişkin düşüncelerini dinlemiştir. Aynı durum Karadeniz Bölgesinde 110.000 üyesi bulunan Memur-Sen başkanı için de geçerlidir.

BULGULAR

"Biz desek ki bu akşam Ermenistan'a ya da Gürcistan'da Batum'a gideceğiz, sabah kalkar gideriz. Ancak Mardin'in bir köyüne gidelim desek zannederim çekiniriz. Demek ki ortada bir sorun söz konusu". (İhsan Karslı, Rize, 20.05.2013)

Farklı dillerin konuşulduğu, değişik kültürlerin bir arada yaşadığı ve dışarıdan göç alan iller, daha homojen yapıya sahip illere nazaran süreci daha sağlıklı biçimde değerlendirmektedir.

Karadeniz Bölgesindeki 18 ilin her biri, kendine has özelliklere sahiptir. İlin demografik yapısı, dışarıdan göç alma durumu, farklı etnik kökene ve kültüre mensup insanlara sahip olması, gelişmişlik/sanayileşme düzeyi, ildeki hâkim siyasi eğilim ve ilin bölge içerisindeki coğrafi konumu, gerçekleştirdiğimiz toplantılarda da gözlemlendiği üzere çözüm sürecinin değerlendirilmesinde, desteklenmesi ya da eleştirilmesinde belirgin rol oynamaktadır. Farklı dillerin konuşulduğu, değişik kültürlerin bir arada yaşadığı ve dışarıdan göç alan iller, daha homojen yapıya sahip illere nazaran süreci daha sağlıklı biçimde değerlendirmektedir.[2]

Bölge İnsanının Çözüm Sürecine Yaklaşımı ve Tespitler

İki aya yakın süren faaliyetlerde Karadeniz Bölgesinin barışa büyük çoğunlukla destek verdiği tespit edilmiştir. Karadeniz'de küçük organize gruplar dışında, çözüm sürecine ilişkin karşı bir tavrın aksine, sürece karşı endişeli fakat fevkalade ümitli bir çoğunluğun bulunduğu gözlemlenmiştir. Bu desteğin, zamanla ve PKK'lıların sınır dışına çekilmesinin gerçekliğe dönüşmesiyle birlikte daha da arttığı görülmüştür. Gerek heyet üyeleri gerekse toplantılara katılan temsilciler "eşit yurttaşlık" yaklaşımının sürecin anahtar kavramı ve ortak paydası olması gerektiği konusunda görüş birliğine varmıştır.

Sürecin aşamalarına ilişkin bilgilendirme noktasında halkın beklenti içerisinde olduğu tespit edilmiştir. Bazı kişilerde çözüm sürecine ilişkin bilgi eksikliğinden kaynaklanan tedirginlikler mevcuttur. Süreç desteklenmekte, ancak sürecin içeriğine ilişkin yeterli bilgi olmadığı[3] düşüncesiyle gelecek için kaygı duyulmaktadır.[4] Temel değerler konusunda hassasiyet çok fazla tekrarlanmaktadır.[5] Genel olarak sorularla ortaya çıkan kaygılar birbirine benzemektedir.

Zihinlerdeki Sorular ve Kaygılar

- "Ne verildi de PKK sınır dışına çekiliyor?"

2) Örneğin, yirmi dokuz farklı dilin konuşulduğu Düzce ile Alevi ve Sünnilerin bir arada yaşadığı Çorum ve Tokat'ta yapılan toplantılarda çözüm sürecine destek, daha homojen yapının olduğu Sinop ve Kastamonu'ya göre daha fazladır.

3) Süreci herkes destekliyor. Ancak var olan endişe, ülkenin bölünmez bütünlüğünden taviz verilip verilmeyeceğidir. (Samsun, 22.04.2013) Barışı kimse baltalamak istemiyor. Ama endişeler var. Bu neyin pazarlığı "bu süreç bizi nereye götürüyor"a dair endişeler var. Barışı istiyoruz ama birlik ve bütünlükten de taviz verilmemesi gerektiği düşünüyoruz.(Tek Yıldız Gazetesi Yazı işleri Müdürü, Çorum, 01.05.2013) Biz 1000 yıldır bu toprakta beraber yaşıyoruz. Eğer 1000 yıl daha huzur içinde yaşayacaksak bu süreci ilerletmemiz lazım. Ama vatanımızdan, bayrağımızdan, geçmiş değerlerimizden taviz vermememiz lazım. (Amasya, 30.04.2013)

4) Bu topraklarda Kürt-Türk çatışması yoktur, PKK sorunu vardır. Şu an PKK ile Türk Devleti konuşmaktadır. Bizim asıl öğrenmek istediğimiz devlet ile PKK ne konuşmaktadır? (Bolu Havadis Gazetesi, Bolu, 15.04.2013)

5) Anayasada Türk halkı veya Türk milleti kavramı istiyoruz. Anayasada ikinci dil gibi bir şey istemiyoruz. Eğitim dili olabilir, sorun yok. Özerklik, federasyon gibi noktalara bölünme noktasından bakıyoruz. Hangi sistem gelirse gelsin üniter devlet yapısı içinde olmasını istiyoruz. (Emekli, Giresun, 13.05.2013) Hiç kimse analar ağlasın istemiyor. Ama bizler görüyoruz ki bu süreç karşılıksız olmaz. Bizler vatanımızdan bayrağımızdan dinimizden taviz vereceksek gene savaşırız.(Amasya, 30.04.2013) 20 yaşına kadar büyüttüğümüz çocukları sadece asker olarak değil, memur olarak doğuya gönderdiğimizde de endişe içindeydik. Bu açıdan mutlaka kanın durması, barışın sağlanması lazım. Ancak tek bir endişe var. Sanki bir taviz verildi de silah bırakılıyor gibi bir şey var. (Giresun, 13.05.2013)

- "Anayasadan Türklük ibaresi çıkarılacak mı?"
- "Türkiye eyalet sistemine mi geçecek?"
- "Öcalan bırakılacak mı?"
- "Bu işbirliğinin amacı Tayyip Erdoğan'ı Başkan yapmak mıdır?"
- "Sınır dışına çekilen PKK'lıların uzun vadedeki akıbeti ne olacaktır?"
- "Bu kişiler uzun vadede affedilecekler midir?"
- "Süreç sekteye uğrarsa Türkiye'ye geri gelip terör faaliyetlerine başlayacaklar mıdır?"

soruları ile sıklıkla karşılaşılmaktadır.

Bu noktada Karadeniz Bölgesinde görüşülen insanların en fazla merak ettiği hususun,"otuz yıldır faaliyetlerine devam eden PKK'nın silah bırakma nedeni ve sürecin bundan sonraki aşamaları" olduğunu söylemek mümkündür.[6] Sadece süreci eleştirenler tarafından değil aynı zamanda çözüm sürecini destekleyenler tarafından da dillendirilen sorular[7],

- *"Girilen yoldaki tünelin çıkışını görebiliyor musunuz ?"*
- *"Sürecin sonunda beş yıl sonra ne gerçekleşmiş olacak, ne kazanacağız, ne kaybedeceğiz?"*
- *"10 yıl sonra Türkiye artık nasıl bir ülke olacak?"*

Kürtler ile PKK arasında ayrım yapılması gerektiğini[8] ifade edenler çoğunlukta olmasına karşın soruna çok yönlü bakılması gerektiğini belirtenler de olmuştur.[9] Bölünme korkusundan kaynaklanan söylemler çok sık tekrarlanmasına karşın, çözüm sürecini destekleyenler, otuz yıldır silahlı mücadele verilirken gerçekleşmeyen bölünmenin, silahların bırakılması sonrasında gerçekleşeceğini iddia etmenin mantıksal çelişkiler barındırdığını belirtmişlerdir.[10]

Toplantılarda Türkiye'nin geldiği demokratik aşamanın çözüm sürecinde etkili olduğu vurgusu yapılmıştır.[11] Farklı ülkelerin benzer çatışmaları uzlaşıyla çözdüğüne ilişkin örnekler veril-

6) Bugün PKK silah bırakıyor, sınır dışına çıkıyor. Bugün sınır dışına çıkıyorlar, peki ya yarın gelirler mi? Bunun endişesini taşıyan insanlar var. Bunların giderilmesi gerekiyor? "Ne verdiler de dışarı çıkıyorlar" diyenler var. Bu tür endişeler giderilmeli. (Karabük Ticaret Ve Sanayi Odası Başkanı, Karabük, 24.04.2013)

7) Biz hükûmetin huzur istediğini biliyoruz. Ancak PKK'nın ne istediğini ve ne karşılığında silah bıraktığını bilmiyoruz, bunu öğrenmek istiyoruz. (07.05.2013 Bayburt)

8) Bizim sorunumuz sanki Kürtlerleymiş gibi anlatıyorlar ama bizim sorunumuz PKK'yla. (Düzce Çalışan Gazeteciler Derneği Başkanı, Düzce, 15.04.2013) Hiç kimse Kürt vatandaşlara ayrımcılık uygulamamıştır. PKK, Kürt etnik kimliği üzerinden "ben Kürt'üm" üzerinden bir pozitif ayrımcılık istiyor. Böyle bir şey de kabul edilemez. (Maden Mühendisi, Zonguldak, 16.04.2013) Kürt sorunuyla PKK sorununu birbirinden ayırmalıyız. Kürtlerle kardeşiz, kız alıp kız vermişiz. Kürtlere karşı ne iş hayatında ne de sosyal hayatta bir ayrımcılık göstermedik. Ancak PKK terör örgütünü asla ve asla tasvip etmiyoruz. (Düzce Ticaret Odası Meclis Başkanı, Düzce, 15.04.2013)

9) Türkiye'de herkesi yok sayan bir politika var. Son 20 yıldır Kürt dendiğinde bunun kart kurt sesinden meydana geldiği söylendi. Toplum zihniyeti de bu yönde şekillendirildi. (Alevi Kültür Derneği Kurucu Üyesi, Zonguldak, 16.04.2013) Devletin kuruluşunda tek tipçi bir rejim yaratıldı. Dolayısıyla bundan ötürü bir meşruiyet krizi yaşandı. (Çorum, 01.05.2013) Sorun yoktu deniyor. Sorun yoktu değil, sorun söylenmiyordu. Söylenmediği için de bilinmediğini düşünüyorduk. (Tüketici Hakları Derneği, Tokat, 30.04.2013)

10) 1960-1971 mağduru dedem, 1980 mağduru babam, 1997 mağduru ben, tanklar üzerimizden geçerken bile bu ülkenin bölünebileceğine inanmadım. Şiddetin, darbelerin yoğun olduğu bir dönemde Türkiye bölünmediyse bundan böyle hiç bölünmez.(Bağımsız Kamu Görevlileri Sendikası, Düzce, 15.04.2013) Türkiye'de resmî dil elbette Türkçe olacaktır; ancak herkesin dili özgür olmalıdır. Kimse korkmasın ülke bölünmez, bayrağımız inmez, ülke ismi değişmez. (Tüketici ve Çevre Haklarını Koruma Derneği Başkanı, Gümüşhane, 07.05.2013) "En kötüsü ne olur? En kötüsü süreç öncesine döneriz. Bize kâr kalan bu sürede kimsenin ölmemesi olur. Bosna'da bir okulda Sırp, Hırvat ve Boşnak'ın el ele yürüdüğünü gördüm. Birbirlerini sokakta boğazlayanlar birbirleriyle el ele tutuştular. Dolayısıyla biz bunu rahatlıkla başarabiliriz. Bu ülkede bir sürü etnik grup var. Her sabah onlara "Ne mutlu Türk'üm diyene" dedirtmemek lazım. Bu süreç neden yıllar önce değil de şimdi oldu diye soracak olursak; ne yazık ki sivil idare Türkiye'de ilk defa tam iktidar olabildi." (Gümüşhane Bölge Baro Başkanı, Gümüşhane, 07.05.2013)

11) ""Bugün barış olayı meydana gelmişse bir istikrar meydana gelmiştir. Bunu sağlayan da derin unsurların temizlenmesidir. Sayın Başbakan demiyor mu ki ben taviz vermiyorum diye. Eğer yarın Başbakanın taviz ver-

miştir.[12] Siyasi partilerin bazılarının sürecin dışında kalması büyük bir eksiklik olarak değerlendirilmiştir. Soruna dar siyasi perspektiften bakılmaması[13] ve ana parametreler konusunda AK Parti, BDP, MHP ve CHP'nin anlaşması gerektiği beyan edilmektedir.[14]

"Bazı resmî kurumların tabelalarından TC ibaresinin kaldırılması" ise hemen hemen her ilde eleştiri konusu olmuştur.[15] Bu durum atılan her adımın önemli olduğunu ve yanlış yorumlanabilecek, süreci olumsuz yönde etkileyecek davranışlardan kaçınılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

İletilen Endişeler ve Eleştriler

Tereddütleri giderecek bir dil kullanıldığı zaman, bölgenin çoğunluğunu oluşturan insanların sürece destek verdiği ve kaygılarından da kolaylıkla kurtulabildiği görülmüştür. Mahalli düzeyde itibarlı kişiler olarak bilinen din adamları, hocalar, öğretmenler, esnaf ve çeşitli topluluklar içerisinde yer alan sivil kanaat önderleri gibi bilhassa siyasete uzak, politik kutuplaşmaların dışında kalmış kesimler, çözüm sürecine büyük katkı sunmaktadır.[16]

Tereddütleri giderecek bir dil kullanıldığı zaman, bölgenin çoğunluğunu oluşturan insanların sürece destek verdiği ve kaygılarından da kolaylıkla kurtulabildiği görülmüştür.

Ancak ulusal düzeydeki gazete ve televizyonlardaki haberlerin veriliş şekli, İmralı'ya yapılan ziyaretlerde Abdullah Öcalan'ın mesajları, Karayılan'ın bundan sonraki aşamalara ilişkin beyanatları, Kandil görüntüleri ve açıklamaları, Karadeniz Bölgesinde özellikle sürece karşı olanlar tarafından çok yoğun biçimde kullanılmaktadır. Bu tür haberler bölge halkının söylemlerini keskinleştirmektedir. Anayasada Türk Milleti adının geçmemesini, bütün etnik kimlikleri içinde barındıran ortak bir millî kimlikten vazgeçilmesi olarak yorumlayanlar bulunmaktadır. Türkiye'yi Irak ile kıyaslayıp süreci ABD ve AB'nin Türkiye üzerindeki oyunlarına bağlayanlar[17], bu durumu

diği ortaya çıkarsa bu memleketin halkı sandıkla AK Parti'yi iktidardan indirecektir. Hiç kimse endişe etmesin, artık son durumuna gelmiştir PKK. 27 Nisan 2007'de muhtıra veren komutanlar bu cuntanın içindeydiler. İlk defa bir hükümet bu cunta karşısında dik durdu. Ve dik durması da bir fırsat yarattı. Dolayısıyla da istikrarlı, demokratik bir ülke yaratıldı. Abdullah Öcalan'ın bu istikrarlı hükümeti görmesi, görüşlerini değiştirdi. Dolayısıyla bundan ötürü yeni süreç başladı. Yoksa bir taviz filan söz konusu değildir. Hiçbir iktidar tavize katiyen izin vermez." (İşadamı, Karabük,24.04.2013)

12) İngiltere ve İspanya anlaşarak, uzlaşarak kendi sorunlarını çözdü. Şimdi Türkiye de sorununu çözmeye çalışıyor. Bu sorun yılların sorunu. Ne yapıyor, MİT Öcalan'la görüşüyor, görüşmesi gerekiyor. Yılların Öcalan'ı ayrı bir devlet dedi, eyalet dedi ama şimdi hepsinden vazgeçti. Türkiye Cumhuriyeti son 2 yılda özel kuvvetlerle PKK ile mücadele etti. Ama savaşın kazananı yok. Anlaşmalısınız, uzlaşmalısınız. (Ekonomist, Trabzon, 06.05.2013)

13) Muhalefet partilerinin de bu sürece katılmasıyla barış dili daha sağlamlaştırılmalı. Eğer %30-%40'lık bir kesim bu süreç dışında bırakılıyorsa bu durum ben de dâhil olmak üzere hepimiz açısından basiretsizliktir. (Giresun, 13.05.2013)

14) Barış sürecinin ilk evresini bir normalleşme süreci olarak görmek lazım. Önce silahlar bırakılacak. Toplum da en rahat şekilde barışı konuşabilecek. Dolayısıyla şu an barışın ilk evresini yaşadığımızı bilmeliyiz. Toplum normalleşmeden barış sağlanamaz. On yıllardır ciddi tahribatlar bırakmış bir sorun kolay kolay çözülemez. Önce bir normalleşme sağlanması gerekir. Bütün bunların sağlanmaması büyük eksiklik olur. Sağlıklı bir barış yaşanamaz. Akil insanlara büyük bir görev düşüyor burada. Tam cepheden karşı olduğunu söyleyen insanları bile bu sürece katacak bir anlayış ve çalışma gerekiyor. Bu kolay değil; ancak Akil İnsanların bunu yapabilecek potansiyelde olduklarına inanıyorum. Özellikle de CHP'nin bu sürece katılması yönünde çalışma yapılmalıdır. Hem AK Parti hem de CHP birbirlerine karşı olumsuz bir dil kullanmaktan vazgeçip diyaloğa açık bir dil kullanmalılar. Silahların bırakılması sonrasında ne olacak? Nasıl bir demokrasi kuracağız? Bunlar da tartışılacak. Asıl sorun silahlar bırakıldıktan sonrasıdır. Anayasanın değiştirilmesi ve etnik kimlik tanımlarından vazgeçilip Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığının sağlanması gerekiyor. (Samsun, 22.04.2013)

15) PKK silah bıraktı da karşılığında ne verilecek? Resmi kurumlarda TC'nin kaldırılmasının nedeni neydi? (Atatürkçü Düşünce Derneği Tokat Şube Başkanı, Tokat, 30.04.2013)

16) Toplantılarda konuşan din adamlarının, "barış", "affetmek" , "ırkçılığı reddetmek" üzerine Kuran'dan ayetler, Peygamberin yaşamından örnekler vererek tezlerini destekleyen açıklamalarda bulunması oldukça önemlidir. Sorunun çözümü noktasında ortak nokta dindir. Çözüm sürecinde toplantılar yapılıyor; ama neden din unsuru ihmal ediliyor? (Bayburt, 07.05.2013)

17) Doğu'dakilerin imkânı farklı mıdır? Daha mı azdır? Kürtler belediye başkanı, milletvekili olabiliyorlar.

BOP projesinin bir ayağı olarak gören değerlendirmelerde bulunmaktadır.[18] Bu bağlamda dış düşman ve tehdit algısı, kafaları karıştırmaktadır.

Sayısı az da olsa toplantılara katılan kişilerin bir kısmı, sahip oldukları ideolojik ve politik tercihlere dayalı olarak sürece baştan karşı çıkmaktadırlar.[19] Politik angajmanlarla ortaya çıkmış karşı tutumlar, siyasi çözüme inanmadıklarını ve ne olursa olsun bugüne kadar uygulanmış olan güvenlikçi politikalara devam edilmesi gerektiğini[20] belirtmektedirler. Ancak sürece karşı olduğunu ifade edenler, sorunun çözümü noktasında alternatif bir öneri ortaya koymamaktadırlar.

Bölgede siyasi eğilim olarak milliyetçi düşünceye mensup olanlar, bu sürece daha soğuk bakmaktadır. Özellikle MHP Genel Başkanının sürece ilişkin sert söylemi milliyetçi kesimde etkisini göstermektedir.Bazı illerdeki CHP'liler açık bir tepki göstermez ve hatta süreci desteklerken, bölgede CHP'lilerin bir kısmı çalışmalara karşı çıkmaktadır. Örneğin Rize iline yaptığımız ziyaretten iki hafta önce şehre gideceğimize ilişkin bir haberin yayılması üzerine, CHP il başkanlığınca üyelerine "Akil İnsanlar toplantı için Rize'ye gelmiştir. Partililerimizin saat 10:00'da Merkez İlçe'de toplanması önemle duyurulur" mesajı çekilmiş, yanlışlık fark edildiğinde de ikinci mesajla duyuru iptal edilmiştir. Bu durum basına "Rize'de Akil adam sendromu, Rize'de muhalefet partileri gece-gündüz Akiller'i bekliyor"[21] şeklinde yansımıştır.

Empati İhtiyacı

"Tokat'tan konuşmak kolay bir şeydir. Bir gece yarısı evinizin kapısının çalınıp kocanızın alınmasını bilmiyorsunuz. Ülkede böyle olaylar var. Benim halamın torunu şehit, mezarı başında bayrak dalgalanıyor. Mezarının başında bayrak dalgalanmasın, o bayrak göklerde dalgalansın istiyorum. (Remzi Yalçın / Öğretmen, Tokat, 30.04.2013)

Karadeniz Bölgesi gerek idari açıdan gerekse belediyeler açısından yeterli çalışma yapılmayan bir bölge niteliğindedir.[22] Ayrıca Karadeniz Bölgesinde çözüm sürecine yönelik bilgilendirme

Kürtçe konuşabiliyorlar, istedikleri nedir? Sinop'un çoğunluğu Çerkez, Abhaz ya da Laz. Ama hiçbirinin "benim ana dilim eğitim dili olsun" demiyor. Demek ki burada bir noksanlık var. Bu da malum güçlerin ülkemiz üzerinde oynadığı şeylerden kaynaklanıyor. (Avukat, Sinop, 23.04.2013)

18) Mevzu Kürt ya da PKK meselesi değil. Mesele dünyayı idare etmeye çalışan emperyalistlerin Türkiye üzerindeki oyunu" PKK, aptal mı enayi mi bağımsız Kürdistan istiyoruz diyecekler? Adım adım gidiyorlar. Öncelikle özerklikle mali özerklik elde edecekler. Sonra da federatif yapı talep edecekler. Ondan sonra burada devlet kurulacak. Hiç birbirimizi aldatmayalım. İran, Irak, Suriye ve Türkiye coğrafyası içinde İsrail'in destekleyeceği bir ülke kurulacak. İlerisinde bu var." (Amasya, 30.04.2013)

19) Özerkliğin "ö"süne bile karşıyız. Özerklik ya da ona benzer bir şey referanduma götürülmesin. Yoksa o zaman sokak hareketleri başlar. (Tokat, 30.04.2013)

20) Aciz miyiz ki 70 milyonluk bir millet olarak 1000 tane çapulcuyla uğraşamıyoruz? Burada bunca insan birkaç çapulcunun meselesi için mi toplandık? Bu acizliktir. Türkiye Cumhuriyeti bir bütündür, bizi ayırmak isteyenlere karşı güç birliği yapılması gerekir. Dedelerimiz buraya geldiğinde tırnakları ile çalıştılar ama onlar devlet nasılsa bize veriyor dediler, onlar bizim askerimize kurşun sıktılar ve şimdi askerimize kurşun sıkan insanlarla el sıkıştı Türkiye Cumhuriyeti. (Balkan Türkleri Dayanışma Derneği, Düzce, 15.04.2013)

21) 9 Mayıs 2013, Akil İnsanlar'ın Trabzon ve Gümüşhane'de gerçekleştirdiği toplantılarda geniş çaplı protesto yaşanmaması Rize'deki muhalefeti harekete geçirdi. Akil İnsanlar'ın Rize toplantısı tarihini öğrenemeyen muhalefet partileri Trabzon'daki cılız tepki durumuna düşmemek için şayialar üzerine üyelerine çağrılar yapıyor. CHP Rize Merkez İlçe Başkanlığı dün sabah partililere gönderdiği davet mesajında Akil İnsanlar'ın Rize'ye geldiğini belirterek, üyeleri partiye çağırdı. Mesajda, "Akil İnsanlar toplantı için Rize'ye gelmiştir. Toplantı bugün saat 11:00'de yapılacak. Partililerimizin saat 10:00'da Merkez İlçe'de toplanması önemle duyurulur" denildi. Çağrı üzerine 80 kadar partilinin apar topar CHP ilçe başkanlığında biraraya geldiği; ancak ikinci mesajla partililerin dağıldığı öğrenildi. İkinci mesajda: "Sayın üyemiz yanlış bilgi alınmıştır. Yeniden toplanmak üzere herkes işine dönebilir" denildiği öğrenildi. MHP teşkilatının da her türlü kaynağı araştırarak Akiller'in geleceği gün ve saati öğrenmeye çalıştığı kaydedildi. (http://www.gunebakis.com.tr/haber/rizede-akilsendromu--78054.html)

22) Giresun ilinde Karadeniz Kalkınma Ajansı ziyaret edilmiştir. Ajanstan alınan bilgiye göre, Doğu Karadeniz Bölgesi, 48.256 km2'lik alanı ile ülke toplam alanının %6'sını oluşturmaktadır. En kötümser ihtimalle bölge genelinin alacağı kamu yatırımları, tüm kamu yatırımlarının %6'sına denk gelmesi öngörülmektedir. Buna karşın Doğu Karadeniz Bölgesine verilen yatırım pay oranı 2012 yılında % 4,08'dir. Ancak bu paranın yarısı tek il olan

çalışmalarının yok denecek kadar az olduğu gözlemlenmiştir. Buna, devlet birimleri olduğu kadar siyasi parti il teşkilatları da dâhildir. Bu durum kendi sorunlarıyla boğuşan ve kendine yeterince değer verilmediğini hisseden Karadeniz insanının diğer bölge insanlarının sorunlarına ilişkin empati yapmasını engellemektedir.[23]

Pek çok Karadenizli tarafından *"Ben de eşit olmak istiyorum, ben de elektrik, su parası ödememek ve teşvik almak istiyorum. Benim kullandığım, onların ise kullanmadığı hiç bir hak yok*[24]*"* söylemi sıklıkla tekrarlanmaktadır. Teşvikin geri kalmış bölgelere verildiği, Türkiye'nin kişi başına en az geliri olan, başta Şırnak olmak üzere en yoksul 8 ilinin tamamının Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki iller olduğu, ödenmeyen elektrik bedellerinin diğer bölgelerden değil o ilde yaşayanlardan alındığı, tek başına İsmet İnönü ve Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı olmasının "Kürtler her şey oluyorlar" söylemini açıklamaktan çok uzak olduğu, Kürt olduğunu söylediği için hapis yatan bir bakanın da var olduğu[25] yapılan konuşmalarda ifade edilmiştir. Hatta çok fazla dillendirilen "Kürtler cumhurbaşkanı, bakan veher şey oluyorlar[26]" söylemine karşı, "Kürtler cumhurbaşkanı bile oldu ama Kürt olamadı[27]" açıklamaları yapılmıştır.

Doğu Anadolu veya Güneydoğu Anadolu'yu görmüş, oralarda bulunmuş ve çalışmış olanlar, sorun ve çözümü ile ilgili daha gerçekçi ve sağlıklı değerlendirme yapmaktadırlar.[28] Sorunun çözümü noktasında başlatılan sürecin önemi ve gerekliliğini, özellikle otuz yıllık çatışma döneminde bölge insanının yaşadığı zorlukları daha sağlıklı değerlendirebildikleri için bu kişilerin sorunu daha iyi anlayabildiği tespit edilmiştir. Ayrıca kendisi de herhangi bir sebeple ayrımcı muamele

Artvin'e verilmektedir. %2 yatırım da Artvin halkına değil baraj ile santrallere harcanmaktadır. Bu durumda Karadeniz bölgesi nüfus oranı ile kıyaslandığında alması gereken payın yarısından dahi azını kullanabildiği, bölge insanına etki edecek yatırımların çok az olduğu görülmektedir.

23) Karadeniz hep itilmiş; itilmişliğimize kendi dilimizce çare aramışız. Neyin barışı için gelmişsiniz onu da anlamadım? Benim vatanımda ülkenin en güzel yerlerinde yaşayanlar onlar, ben Türkiye'nin 3/4'ünü gördüm. Ve doğuya yapılan yatırımları gördüm. Keşke o yatırımların yarısı Karadeniz'e yapılsaydı. Karadeniz çok daha gelişmiş bir bölge olurdu. Ama doğudaki en ücra köylerin bile asfalt yolu var. Her şeyden para kazanan insanlar var. (Giresun Kızılay Başkanı, Giresun, 13.05.2013)

24) Sürekli bize Kürtlerin demokratik haklarından bahsediliyor. Bizler Kürtlerle hangi konularda eşit değiliz? Aslında ben onlarla eşit olmak istiyorum, ben de vergi ödememek, su parası, elektrik parası ödememek istiyorum. Onlar da benim gibi vergi versinler eşit olalım. (Gazeteci, Giresun, 13.05.2013)

25) Şerafettin Elçi bakan olduğu dönemde "Türkiye'de Kürtler var, ben de Kürdüm" şeklindeki açıklamalarından dolayı Ankara Sıkıyönetim Mahkemesince 2 yıl 3 ay cezaya çarptırıldı. Yine Bakanlığı döneminde, "Bazı Kürtleri işe aldı" diye Yüce Divan'da yargılandı ve 2 yıl 4 aya mahkûm oldu. Bu cezalardan dolayı, otuz ayı aşkın bir süre cezaevinde kaldı.Bu cezaların bir sonucu olarak, 10 yıl kadar siyasi haklardan mahrum bırakıldı ve avukatlık mesleğini yapmaktan alıkonuldu. (http://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eerafettin_El%C3%A7i)

26) Az önce arkadaşlardan biri "adamlar gidiyor bırakın da gitsin" dedi. Peki, bunlar cezalarını almadan mı gidecekler? Kundaktaki bebeklerin kanı yerde mi kalacak? Herkeste olup da Kürtlerde olmayan haklar neler? Hangi hakları kullanamıyorlar? Saygıyla andığımız İsmet İnönü, Turgut Özal Kürt değil miydi? Sizin Kürt kökenli vatandaşlar için istediğiniz haklar neler? (Giresun, 13.05.2013)

27) Bu ülkede bir Kürt avukat, müsteşar, cumhurbaşkanı olabiliyor; ama sadece Kürt olamıyor. Bu ülkede bir Kürt Kürt olduğu zaman barış süreci olabilir. Bu sadece bir başlangıçtır. Sorunun sadece devlet ile PKK arasında yaşandığı söyleniyor. Ancak bu da eksik bir bakış açısıdır. Kürt'ün derdiyle Türk, Türk'ün derdiyle de Kürt ilgilendiğinde ancak barış olabilir. (KTÜ Öğrencisi, Trabzon, 06.05.2013)

28) Esnaflık yaptığım dönemde doğuya çok gittim, orada da çok kaldım. Batıdaki veya Karadeniz'deki insanların önce doğuya gidip orada kalmaları gerek. Oradaki insanları görmeleri lazım. Benim de önyargılarım vardı, tüm Kürtler PKK'lıdır diye. Ama oraya gittikten sonra bakış açım tamamen değişti. Biraz önce arkadaşımız doğu ile eşit olmak istediğini söyledi ama orayı görmediği için öyle diyor. Görseydi hiç de böyle konuşmazdı. Üniversitede, askerlikte Kürt, Ermeni, Rum başka etnisiteden arkadaşlarım oldu. Ama hepsi de memleketini seviyordu. (Mustafa Özipek, Kastamonu, 23.04.2013) Olaylara empatiyle bakmak gerekir. Ağrı'da görev yaptım. Bu sorun bizim canımızı bir yakmışsa onların canını bin yakmıştır. (Gül Bahçesi Eğitim Derneği, Ordu, 14.05.2013)

ile karşılaşanlar, empati yapmakta[29] ve süreci daha fazla desteklemektedirler.[30]

Çalışmaların Sürece Katkısı

"Halka konuşun deniyor; hâlen kavganın peşindeyiz. Bugün herkes farklı kanaatleri paylaşıyor. Toplumun sesini duyurmak açısından bu bir fırsat. Görüşümüz ne olursa olsun" (Zekeriya Şık Öğretim Görevlisi, Çorum, 01.05.2013)

Ülke gündemini 30 yıldır yoğun biçimde meşgul eden şiddet olayları toplum nezdinde ve

Karadeniz Bölgesinde ciddi bir hassasiyet doğurmuştur. Buna karşın Akil İnsanların sürece dâhil olması ve herkesi kapsayan çalışmalarıyla birlikte, bu sorunun çok medeni bir şekilde tartışılıp değerlendirebildiği ispatlanmıştır. Katılımcılar 200-300 kişilik büyük bir masa etrafında düşüncelerini ifade edebilmişler ve katılmadıkları düşünceleri de dinleme olgunluğunu gösterebilmişlerdir. Gelinen aşama, Türkiye'nin geleceği açısından umut vericidir.

Bölgedeki illere yapılan ziyaretler, her yerde iki aya yakın bir dönem boyunca "çözüm sürecinin" tartışılmasını sağlamıştır.[31] Gittiğimiz kentlerde belki de siyasi tarihimizde ilk kez, şehrin bütün siyasi ve sosyal dokusunu temsil eden isimler aynı masanın etrafında buluşmuştur. Ülkücüsünden sosyalistine, dindarından sosyal demokratına, liberalinden milliyetçilerine kadar çok farklı görüşlerden gelen bu insanlar kavga etmeden, birbirlerini dinlemiş ve istedikleri gibi konuşma fırsatı elde etmişlerdir. Bu sayede bir anlamda şehir demokrasisi yaşanmıştır.[32]

> ***Bu noktada Akil İnsanlar Heyetinin çalışması aslında Türkiye'de en zor ve kritik sorunların bile soruna çok farklı gözlükten bakan yüzlerce kişinin aynı masa etrafında konuşabilmesini sağlaması yönüyle güzel bir örnek olmuştur.***

Bu noktada Akil İnsanlar Heyetinin çalışması aslında Türkiye'de en zor ve kritik sorunların

29) Üniversitede öğrenciyken Türkiye'nin toplumsal yapısı dersinde bir hoca, "ülkenin doğusunda yabancı dil konuşuluyor" dedi sırf Kürt dememek için. Bu sorun sadece Kürtlerin değil Türkiye'nin sorunu. Sadece askerler değil siviller de ölüyor. Farklılıkların homojenleşmesi sürecinde sadece Kürtler sorun yaşamadı. Resmî ideolojinin belirlediği anlamda bir mezhep, bir ırk ve bir erkeklik söylemi inşa edildi. 28 Şubat sürecinde başörtülüler sorun yaşadı. Bugün sorun büyük oranda çözüldü. Benim başörtülü öğrencilerim açık öğrencilerimin özgürlük alanını işgal etmiyor. Çoğunlukçu bir demokrasi içerisinde değil katılıma açık bir demokrasi anlayışı çerçevesinde bu sorun çözülebilir. (Akademisyen, Trabzon, 06.05.2013) Farklılıklarımız zenginliklerimizdir diyelim ve bu ülkenin çıkarları doğrultusunda birleşelim. Bu ülkede başörtülüler gelirse şeriat gelir dendi. Ne oldu şeriat mı geldi? Eğlence programları varken altyazıda "10 şehit" yazıyor. Yas tutmuyoruz, bizim için normalleşti. Ateş sadece düştüğü yeri değil gün geliyor sizi de yakıyor. Hiç yakmıyorsa komşunuzu yakıyor. (Tokat, 30.04.2013)

30) Attan düşenin hâlinden attan düşen anlar. Ben bir Alevi çocuğuyum. Bir Alevi olarak buralarda böyle aşağılandıysam çelişkilerin daha yoğun olduğu bir yerde ne şekilde aşağılanmalar olduğunu ben bilirim. Bu ülke Türklerin ve Sünnilerin ülkesi. Bunu böyle anladım ve de böyle yaşadım. Eğer bir Alevi olarak bu dışlanmayı yaşadıysam bir Kürt ve Alevi bunun birkaç katını yaşamıştır. Yeni bir paradigmaya, toplumsal sözleşmeye ihtiyacımız var artık. Barışı, sadece siyasi iktidara bırakmamak lazım. Barışın, tüm hakların teslim edildiği bir sürece çevirmek gerek. Bu bakımdan AKP'yi cesaretlendirmek daha da ilerletmek gerekir. Bu savaş sadece Kürt çocuklarını ağlatmadı. Türkiye'nin batısında da tüm demokratik hakları bastırdı, engelledi. (Ünye'de Muhtar, Ordu, 14.05.2013)

31) İlk defa savaşın enstrümanları kullanılmadan barış konuşuluyor. Her gün batıda onlarca ailenin evine cenazenin geldiği, doğuya da evlere acının düştüğü bir dönemde barışı konuşmaya çalışıyorduk. Ama savaşın enstrümanlarıyla barış konuşulamıyordu. Ama ilk defa barışın enstrümanlarıyla barış konuşuluyor. 30 yıl boyunca silahlı mücadele var diye ülke bölünüyor deniyordu. Şimdi silah bırakılacak bu sefer de silah bırakılıyor, ülke bölünüyor diyorlar. Bu algıyı da ben şahsen anlayamıyorum. Van Çatak'ta öğretmenlik yaptım. Sinop'ta da öğretmenim. Çatak'taki öğrencimin dağa çıkıp ölmesini istemiyorum, aynı şekilde Sinop'taki öğrencimin de askere gidip yaşamını yitirmemesi gibi. (Öğretmen, Sinop, 23.04.2013)

32) 11 Eylül'de koskoca bir Türkiye'yi paylaşamazken birileri bu salondaki gibi toplantılar yapsaydı 12 Eylül'de 2 metrekarelik hücrelerde işkence yaparlar mıydı bize? Yaşı büyütülerek idam sehpasına çıkarılan Erdal Eren, hiçbir suçu olmayan Selçuk Duracık, Mustafa Pehlivanoğlu idam edilir miydi? Onları geri getirebilir miyiz şu an? 12 Eylül'den önce barış içinde bu şekilde konuşabilseydik Diyarbakır Cezaevi'nde akıl almaz işkenceler yaşanabilir miydi? (Sanatçı, Ordu, 14.05.2013)

bile soruna çok farklı gözlükten bakan yüzlerce kişinin aynı masa etrafında konuşabilmesini sağlaması yönüyle güzel bir örnek olmuştur. Bu durum katılımcılar tarafından "İlk defa halk kendisine ilişkin bir konuyu kendi konuşmaktadır"[33] şeklinde değerlendirilmiştir.

Akil İnsanların ve Karadeniz Heyetinin farklı görüşlere mensup bireylerden oluşması, toplantılarda ideolojileri, siyasi görüşleri hatta inanç kulvarları farklı kişilerin "terör bitsin, bu sorun çözülsün" ortak iradesinde buluşması, çözüme olan inancı ve sürece yönelik katkı eğilimini arttırmıştır.[34] Bilgi alışverişi yapılmış, kişisel katkının varlığı vurgulanmış,[35] tarihsel gerçekler hatırlatılarak konuya farklı bakış açılarından bakma imkânı sağlanmıştır.[36] Toplantılarda yapılan eleştiriler çoğu zaman yine salon içinden başka katılımcılar tarafından karşılanmıştır.[37] Bu noktada Akil İnsanlar Heyetinin çözüm sürecine dönük çalışmaları, sivil bir toplulukla ülkenin çeşitli yörelerinde, bölgelerinde bütün farklı kimlikleri buluşturma girişimi olmuştur. Ülkemizde ilk kez denenen bu yöntemin, zekice bulunmuş, etkili, sonuç alıcı bir yöntem olduğunu ifade etmek mümkündür. Toplumdaki farklılıkların, Heyette yer alan her biri farklı siyasal, ideolojik, kültürel gelenekten gelen insanların kendileri bizatihi toplumsal çoğulculuğu yansıtmaktadır. Toplumun kendisine ait, gündelik hayatın içerisinde organik temsilcileriyle buluşarak, Türkiye'nin en önemli sorunu hakkında görüş alış verişinde bulunmaları, sadece bir kamuoyu oluşumuna katkı sağlamamış; doğrudan insanların çözüm sürecine katılımı gibi bir imkânı ortaya çıkarmıştır.

Anayasa Beklentisi

Toplantılarda temel hak ve hürriyetleri güvence altına almak suretiyle devlet iktidarını sınırlayan özgürlükçü sivil bir anayasanın yapılması beklentisi öne çıkmıştır. Bundan sonraki aşama için asıl önemli beklenti ve çözüm kaynağının yeni anayasa olduğu defaten tekrarlanmıştır.[38] Demokratik ve yeni bir anayasanın pek çok sorunu çözeceği ifade edilmiştir. Çözüm sürecinin herkes tarafından tatminkâr şeklinde kabulü insanları "tanımlayan" değil; aksine "tanıyan" sivil

33) Keşke 12 Eylül öncesi o çatışmaları yaratan dönemde de bir akil heyet olsaydı da barış dilini geliştirseydi. (Sigortacı, Giresun, 13.05.2013)

34) Ortada bir yangın var. Bu yangına körükle de gidilebilir, bu yangın söndürülebilir de. İşin sevindirici yanı bu yangın söndürülmeye çalışılıyor. Türkiye'nin 81 ilinde bu sorun tartışılıyor ve herkes yangını söndürmenin derdinde. (Nevzat Cingirt - Düzce Yerel Haber/Düzce'nin Sesi Genel Yayın Yönetmeni, Düzce, 15.04.2013) Burada farklı fikirlerin dile getirilmesi mutluluk verici bir durum. Barış süreciyle birlikte toplumun tüm kesimlerinin birbirini dinlemesi mutluluk verici. Korkularla büyütülen bir nesil olarak büyüdük maalesef. Bu korkular önümüzde bir engel olarak durmaktadır. Maalesef biz, bize ait bir projenin çözümünü kendimiz geliştiremeyiz gibi düşünüyoruz. Hepsini dışarı kaynaklı düşünüyoruz. Bunun acı verici olduğunu düşünüyorum. Biz, bize ait projeleri üretebiliriz ve uygulamaya koyabiliriz. Şu ana kadar birçok proje uygulandı, ancak hiçbirinde millete sorulmadı. Bu bakımdan böyle bir projede millete gidilmesi önemlidir. (Kamu Görevlisi, Trabzon, 06.05.2013) Burada 100 farklı insan vardır. Ancak hepimizi bir arada tutan şey sorunun çözümüdür. Türkiye'de demokrasiye bir günde geçildi. İsmet Paşa'ya "ne verdin de demokrasiye geçildi" dediler. Demokrasiye geçilmesi için bir şey vermesi gerekmiyordu. Dünya oraya gidiyordu. Zaman demokrasi zamanıydı. (Düzce Yerel Haber Yazarı, Öğretmen, Düzce, 15.04.2013)

35) Konfüçyüs, "karanlığa küfredeceğine bir mum da sen yak" diyor. İşte bugün mum yakma günüdür. (21.05.2013, Artvin)

36) Türkülerde Yemen destanından bahsedilir ama kimse Yemen İsyanından bahsetmez. Yemen İsyanı 1911'de sonuçlandı. Ahmet İzzet Paşa isyanın lideriyle oturup anlaştı. O Yemen İsyanı öyle bir sonuçlandı ki; Birinci Dünya Savaşında Yemenliler kahramanca savaştılar. Mondros Mütarekesi'nde silahları teslim etmediler. (Trabzon, 06.05.2013)

37) Barış ancak bir devletle olur, teröristle olmaz. Teröristbaşıyla barış yapıyoruz, düşünsenize teröristbaşından lider oldu. Barış, ancak teröristlerin silahlarını bırakıp teslim olmasıyla olur. (Giresun, 13.05.2013) İki aşiret arasında bir sorun varsa bile çözüldüğünde "gelin sizi barıştıralım" denir. İsme bu kadar takılmanın gereği yok (Mali Müşavir, Giresun, 13.05.2013) Burada barış konuşulmalıydı. Adamlar biz karar verdik, silahı bıraktık gidiyorlar diyorlar. Yok efendim şöyle git böyle git diyorlar. Yahu adamlar gidiyor. Bırakın da gitsinler. Daha neyin tartışmasını yapıyoruz? (Giresun, 13.05.2013)

38) 21. yüzyıl kimlikler çağıdır, herkes bir diğerinin kimliğine saygı gösterip karşısındakinden de saygı beklemelidir. Bu barışın yeni bir anayasayla taçlandırılması gerekiyor. (Abhaz Dernekleri Federasyonu Genel Başkanı, Düzce, 15.04.2013)

bir anayasadan geçtiği,[39] sivil anayasanın, ayrıştırmayan,[40] milleti bir arada tutan temel değerleri kucaklayan bir anayasa olması ve toplumsal mutabakatı düzenlemesi gerektiği beyan edilmiştir.

Buna karşın bölgedeki faaliyetler boyunca sıklıkla "Hükûmet bedel olarak başkanlık sistemine destek sözü mü aldı?" sözü ile karşılaşılmıştır.[41] Başkanlık sistemi, ABD'deki uygulaması dolayısıyla aynı zamanda eyalet sisteminin benimsenmesi şeklinde algılanabilmektedir. Özellikle çözüm sürecine karşı olanlar, bu hususu aleyhte kullanmaya gayret göstermektedirler. Bu noktada çözüm sürecinin Anayasa ve başkanlık tartışmaları ile çakışmasının sürecin üzerine gölge düşürdüğü tespiti.

Tepkiler ve Protestolar

Çözüm sürecine yönelik olarak "Karadeniz Bölgesinde desteğin az olduğu" şeklindeki iddialar ve buna ilişkin anketler, yapay bir tepki sürecinin zeminini hazırlamıştır. Akil İnsanlar heyetine yönelik bazı siyasi parti başkanlarının karalayıcı ifadeleri, toplantılarda gerginliğin artmasına ve şehirlerde protestolara yol açmıştır.

Buna karşın protestolar daha ziyade demokratik zeminde gerçeklemiş, Karadeniz Bölgesindeki heyetimizin faaliyetlerine engel olmamıştır. Çözüm sürecine yönelik tepkisel eylemlere katılanların sayısı en fazla Kastamonu'da olup, bu ildeki protestocu sayısı dahi 150 kişiyi aşmamıştır.[42] En fazla göstericinin beklendiği ve bu sayıya istinaden tedbirlerin alındığı Trabzon'da dahi protestocu sayısı 60-70 kişi civarında kalmıştır. Sadece Amasya ilinde, toplantı mekânına kadar gelmek isteyen protestocular polis tarafından dağıtılmıştır. Diğer illerde protestocular müdahale olmaksızın eylemlerini yapmış ve akabinde kendiliğinden dağılmışlardır. Hiçbir ilde sözlü hakaret dışında fiziksel bir saldırı olmamıştır. Protestolar toplantıları etkilememiştir.[43] Bütün toplantılar son derece olgun ve verimli geçmiştir. Aynı durum diğer illerdeki toplantılar için de geçerlidir. Zonguldak ilinde bir grup İşçi Partisi ve Türkiye Gençlik Birliği üyeleri oldukça yüksek sesle bağırarak suçlamada bulunup sorularını sormuş, cevapları ve toplantı sonunu beklemeden sloganlar atarak toplantıdan ayrıldıklarında da toplantı devam etmiştir.[44] İlgi çekici olan ise basının sanki gerçekten çok büyük protestolar olmuş gibi 15-20 kişilik gösterileri bile "halkın akillere tepki verdiği" şeklinde sunmasıdır. Öyle ki basında"Trabzon'da etten duvar", 17 tane protestocunun bulunduğu Artvin'de "Akiller korktu" ve"Düzce'de soğuk duş", "Şehit ailelerine gaz", "Zonguldak'ta linç girişimi" şeklinde trajikomik denecek derecede gerçekleri saptıran haberler yer alabilmiştir.

39) Yeni bir anayasa yazılacaksa tüm kimlikleri, tüm inançları koruyan bir anayasa olmalıdır. Bizim insanları tarif etmeye değil tanımaya ihtiyacımız var. Anayasa tarif etmemelidir, tanımalıdır. (Çorum, 01.05.2013)

40) Eğer ki bu sorunun çözümü doğrultusunda atılacak adımlar başkanlık sistemi karşılığında atılacaksa bu siyasi ahlaksızlıktır. Bu konuların farklı düzeylerde ele alınması gerekir. (Eğitim-Sen Eski Başkanı, Düzce, 15.04.2013) Bugün toplumda bir tarafını AKP'nin oluşturduğu bir tarafını diğerlerin oluşturduğu "sen bana başkanlığı ver; ben sana barışı vereyim" gibi bir algı oluşmuştur. Bu algının kırılması gerekiyor. Barış ciddi bir projedir. (Abhaz Dernekleri Federasyonu Genel Başkanı, Düzce, 15.04.2013) Çözümün yanına başkanlık sistemi dayatılmamalıdır. (Çorum, 01.05.2013)

41) Sorun tek tipleştirmedir. Bundan vazgeçildiği takdirde sorun çözülecektir. Farklılıklarımızı ayrıştırma olarak değil zenginlik olarak değerlendirmeliyiz. (Memur- Sen Temsilcisi, Zonguldak, 16.04.2013)

42) 18 ilden 15'inde etkinliklerde İşçi Partisi/TGB, Ülkü Ocakları ve Kamu-Sen bazen ayrı ayrı bazen ise birlikte protesto eylemleri yaparak tepkilerini ortaya koymuştur. Karadeniz Bölgesindeki 18 ilden birkaçında CHP bu tepkiye katılmıştır.

43) Sinop ve Amasya'da Kamu-Sen yetkilileri sürekli konuşmacıların sözünü kesse de toplantı gerçekleşmiştir.

44) Toplantıyı sabote etmek üzere gelenlerin diğer konuşmacılar üzerinde baskı kurması, toplantılara davetli olmayanların alınmaması yönünde karar almamıza neden olmuştur. Bu da grubumuz tarafından istenmeyen güvenlik tedbirlerinin yaşanması ile sonuçlanmıştır.

Medyanın Tutumu

Genel olarak toplantılarımızın medya tarafından objektif şekilde kamuoyuna yansıtılmadığını ifade etmek mümkündür. Toplantılarda değişik bakış açılarını yansıtan, barışçıl konuşmalar medyada neredeyse hiç yer almamıştır. Gerçekleştirilen faaliyetler, katılımcıların sürece ilişkin yaptığı oldukça nitelikli tespit, değerlendirme ve eleştiriler, nedense basının hiç ilgisini çekmemiştir. Cılız protestolar, içeride yapılan ve toplantılardaki genel eğilimi yansıtmaktan uzak konuşmalar medyada öne çıkartılmıştır.

Yerel basının sürece ilişkin tutumu, halkın çok gerisinde kalmaktadır. Nitekim toplantılarda barış karşıtı en sert konuşmalar, genel olarak yerel gazeteciler tarafından yapılmıştır.

Bu noktada yerel basının sürece ilişkin tutumu, halkın çok gerisinde kalmaktadır. Nitekim toplantılarda barış karşıtı en sert konuşmalar, genel olarak yerel gazeteciler tarafından yapılmıştır.[45] Örneğin, Amasya ilinde bir konuşmacının "Irkımı ya da erkek olarak doğmayı ben seçmedim" biçimindeki sözüne, aynı anda fotoğraf çekmeye devam eden bir gazetecinin tepkisi, "Sen erkek değilsin" şeklinde bağırmak olmuştur. Bu örnek, değişik toplumsal kesimlerin sorunu çözmek için argüman geliştirmesi karşısında, özellikle yerel gazetecilerin statükoda nasıl sabit kaldığını göstermesi açısından ilginçtir.[46]

Nitekim Heyetimizin yaptığı işin çok önemli ve ciddi bir özveri gerektirdiği birçok toplantıda ifade edilmiştir. Buna karşın, sosyal medya aracılığıyla Akil İnsanların yaptıkları iş karşılığında para aldığına ilişkin haberler yayımlanmıştır. Medyanın bu örnekteki gibi gerçek dışı yayınları, toplumun manipüle edilmesinde çok etkin olmuştur. Bunun en trajikomik örneği, Heyet üyemizin ailesinin terasında yapılan kahvaltının beş yıldızlı otelde yapılmış olarak yansıtılmasıdır.[47]

Bu noktada çözüm sürecinin insanlara daha iyi anlatılması için basın yayın organlarının tutumunu gözden geçirmesinde fayda vardır. Medyanın çözüm sürecine ilişkin magazin ve polemik niteliğindeki haberler vermesinden daha önemlisi, bu konuda bir barış dili oluşturulması ve bu doğrultuda yayınlar yapmasıdır.

Şehit Aileleri ve Gaziler

"12 yıldır her gün ağlıyoruz; ama artık kan bitsin diyorum, çünkü iki oğlum daha

45) Örneğin Artvin Gazeteciler Derneği Başkanı'nın sözleri "Akil insanları tarih iki şekilde kaydedecek; bu iş başarılı olursa yad edileceksiniz, başarısız olursa vatan haini olacaksınız. Devlet olmanın bazı gerekleri vardır, vatan haini, vatan hainidir cezalandırılır. Bunun affı yoktur. Tarihimize baktığımızda, bu da böyle olmuştur. Vatan hainlerini ayırıp yok edeceksin bu kadar basit. PKK terör örgütü yok edilerek çözülür" şeklindedir. (21.05.2013, Artvin)

46) Emperyalist güçler, ikinci Sevr'i bize dayatıyor. Abdullah Öcalan, 30 yıl önce bağımsız bir devlet istiyordu, şimdi bundan vazgeçiliyor, buna inanıyor musunuz? (Gazeteci, Trabzon, 06.05.2013)

TC Anayasasında Kürtler cumhurbaşkanı olamaz, başbakan olamaz gibi bir madde yok. Bizim bu topraklarda kardeş olmadığımız bir durum yok. Devlet, doğuya yatırım yapıyor; ama PKK buraları bombalıyor. PKK, kundaktaki çocuğa kurşun sıkıyorsa neyin barışını yapacağız? (Gazeteci, Ordu 14.05.2013) Benim sahip olduğum Kürt'ün sahip olamadığı ne hak var da bu duruma geldik? (Gazeteci, Ordu 14.05.2013) Ama doğudaki elektriğin parasını ben ödemek istemiyorum, doğuya verilen teşvikin yarısını da ben almak istiyorum. İşin açığı ben doğudaki insanla eşit olmak istiyorum. Bizim Kürt insanıyla problemimiz yok. Biz Çanakkale'de, Kurtuluş Savaşı'nda beraber mücadele verdik. Kürt'e konuşmak, Kürt'e TV yasak değil. Üniversitelerde Kürt Dili kürsüleri kuruldu. TRT Şeş izleyenler PKK tarafından mimlendi. PKK ile Kürt kamuoyunu birbirinden ayırmamız lazım. Apo da Kürt değil zaten bildiğim, okuduğum kadarıyla Ermeni. (Köşe Yazarı, Kastamonu 23.04.2013)

47) Örneğin "Halk sokakta", sözde çözüm sürecini anlatmak için Türkiye'yi gezen akillere tepki dinmiyor. "Akil terasta" akiller beş yıldızlı otellerde toplantı yapıyor konaklıyor, Akiller Karadeniz grubu başbakanın memleketi Rize'de muhteşem deniz manzarası eşliğinde kahvaltı yaptı. Keyifleri oldukça yerindeydi. Bir kuş sütü eksikti." şeklinde manipulatif haberler yapılmıştır. Toplumu olumsuz yönlendirmek için yan yana konan fotoğraflar farklı bölgelere aittir. Üstelik 5 yıldızlı otel göndermesi yapılan yer, grubumuzdaki Yıldıray Oğur'un Rize'deki baba evidir. "Bir kuş sütü eksikti" ifadesi de annesinin hazırladığı kahvaltı sofrasıdır.

asker". (2001 yılında çocuğunu şehit veren bir baba, Tokat, 30.04.2013)

Şehit aileleri çözüm sürecinde çok hassas bir konumdadırlar.[48] Toplantılarda özel olarak şehit aileleri dernekleri davet edilmeyerek, basın önünde kendilerinin rahatsız edilmesinin engellenmesi amaçlanmıştır. Bunun yerine 17 ilde şehit aileleri ya evlerinde ya da derneklerinde ziyaret edilmiştir. Şehit ailelerine yapılan ziyaretlerde ailelerin çözüm sürecine ilişkin değerlendirmeleri not alınmıştır. Bu ziyaretlerde basının bulunmamasına özen gösterilmiştir.[49] Amaç, şehit ailelerinin çözüm sürecine ilişkin lehte veya aleyhte yaptıkları değerlendirmeler dolayısıyla incitilmelerini önlemektir. Nitekim bir ilde şehit aileleri derneğinin, bir gün önce bir siyasi parti temsilcileri tarafından kalabalık bir grupla ziyaret edildiği ve "*Akiller sizin derneğe gelecekmiş, nasıl kabul edersiniz"* şeklinde tehdit edildiği öğrenilmiştir.

"Benim canım yandı, başkasının canı yanmasın" benzeri cümle sarf eden şehit aileleri oldukça fazladır. Buna karşın şehit aileleri ile yapılan görüşmeler Uludere'deki mağdur ailelerine verilen tazminatı, Bakanların Uludere baskın mağdurlarını ziyaretinin manipüle edildiğini ve farklı yorumladıklarını göstermiştir. Kendilerini Uludere mağdurları ile karşılaştıran aileler olduğu gibi, "Dağda çatışmada ölen kişilerin ailelerine de maaş bağlanacakmış ve bundan sonra biz aynı maaş kuyruklarında mı bekleyeceğiz" diyenler bile olmuştur.

Şehit aileleri çocuklarını ya da eşlerini öldürenlerin affına genel olarak karşı olduklarını beyan etmektedirler. "Kandil'de bazı konuşmalar yapılınca ister istemez bundan rahatsız oluyoruz" demektedirler. "Müzakere olacaksa olsun; ama bu bizim canımızı acıtmasın. Vatan, millet, din, namus bunları önemsiyoruz, bu noktada gereken önem verilsin, şehitlerimizin canı acıtılmasın" söylemleri sıklıkla dile getirilmektedir.

Tarafımıza, şehit aileleri dernekleriyle çözüm sürecine ilişkin toplantı yapılmadığı bildirilmiş,[50] hükûmetin heyetten hem dernekler hem de şehit aileleriyle geniş katılımlı toplantılar yapması ve mümkün olduğunca ailelerle birebir görüşmeler gerçekleştirmesi talep edilmiştir.

Şehit ailelerinin bir kısmı maddi anlamda zor durumdadır. Devletten daha fazla destek beklemektedirler. Ayrıca şehit yakınlarına memur olma imkânının iki çocuğu olanlar için uygulanmadığı, bir çocuk bir kardeş için verildiği ve ayrıca resmi resmî makamlarda kendilerine yardımcı olacak bir muhatap bulamadıkları beyan edilmektedir.

Sonuçta şehit aileleri devlete emanet ettiği çocuklarını kaybetmişlerdir. Bu aileler zaten fazlasıyla hassastırlar ve farklı kişilerin provokasyonuna daha açık durumdadırlar. Birkaç kişinin olumsuz davranışından hareketle ifade edilen keskin söylemlerin, bütün aileleri incittiği unutulmamalıdır.

Artvin gibi bazı valiliklerde şehit ailelerine yönelik tek işi bu olan özel birimler oluşturulmuştur. Anneler günü, 23 Nisan gibi etkinliklerde bu aileler bizzat ziyaret edilmektedir. Bu durum, ailelerde devlet tarafından önemsendikleri algısını kuvvetlendirmektedir. Bu modelin diğer illerde de yaygınlaştırılması ve tüm Türkiye'den şehit ailelerinin Çanakkale, Edirne gibi yerlere ziyaretinin planlanması önerilmektedir.

48) Yine bu süreçte şehit ve gazi ailelerini incitmememiz gerekiyor. Onların razı olmadığı bir çözüm süreci başarılı olmaz. (Eğitim Bir Sen, Tokat, 30.04.2013) Süreci destekleyen biri olarak söylüyorum, acaba biz şehit ailelerinden helallik aldık mı? Onların bu olaydaki tavrı çok önemli. (Samsun, 22.04.2013)

49) Sadece Amasya ilinde yapılan şehit ailesi ziyaretinde basın bulunmuştur. Bu da grubumuzun inisiyatifi ile olmamıştır. Aile, kendi akrabası olduğu için AA bölge muhabirini çağırmıştır. http://www.aa.com.tr/tr/turkiye/170133--sehit-yakinlarinin-destegini-onemsiyoruz

50) Bayburt Şehit Aileleriyle Dayanışma Derneği Başkanı'nın sözleri "Şehit ailelerimizin ve gazilerimizin yoğun isteği üzerine buradayım. Biz, bu süreçte yalnız bırakıldık. Çözümden bahsediyoruz, devlet büyükleri bizleri Ankara'ya davet edip detaylarıyla beraber anlatmış olsalardı ve bizler de dönüp gelir şehit ailelerine detaylarıyla bu konuyu anlatırdık. Bunlar ne yazık ki yapılmadı ve biz aşağılandık. 'Gazilik bir sektör olmuş' sözleriyle aşağılandık." şeklindedir. (07.05.2013, Bayburt)

Kadınlar

"Barışın inşasında kadının rolüne değinmek istiyorum. Eğer bu inşa sürecinde kadınlar eşit, etkin bir biçimde alanda yerini alamazsa bu barış noksan, arızalı olacak, düşlediğimiz bir biçimde olmayacaktır". (Makbule Efe, Samsun, 22.04.2013)

Kadınların genel olarak hassasiyetleri ve daha duyarlı davranmaları, bu süreçte daha fazla kadının desteğinin alınması zaruretini de ortaya koymuştur. Ancak "Analar ağlamasın" vurgularının sıkça yapıldığı Karadeniz Bölgesinde toplantılara katılan kadın sayısı azdır. Zira Karadeniz Bölgesinde tespit edilebilen kadın sivil toplum kuruluşu azdır. Esasında 63 kişilik Akil İnsanlar listesindeki kadın sayısının da genel olarak Türkiye'nin durumunu yansıttığı belirtilmiştir.[51] Çözüm sürecindeki bu eksiklik daha fazla hissedilmektedir. Bu noktada kadınların toplumsal yaşamda etkili olmalarının önü açılması ve kadın sivil toplum kuruluşlarının özellikle desteklenmesi önem arz etmektedir.

Gençler

Toplantılarda görüş dile getirenler içinde genç din adamlarının, iş kadınlarının ve iş adamlarının, yenilikçi ve özgürlükçü sosyalistlerin, muhtarların ve esnafların konuşmaları dikkat çekicidir. Özellikle din adamlarının barışçı dilleri, dünyaya açık, değişimci yaklaşımları, üzerinde durulmaya değer bir durumdur.[52] Bu söylemleri, aynı zamanda Anadolu'daki değişimin de önemli işaretlerinden birisi olarak değerlendirmek mümkündür.

Buna karşın gençlerin söylemlerinin keskinliği dikkat çekicidir. Çorum'da genç bir öğretmeninin söylediği "Ben çocuklarıma devlet istediğini yapmazsa sen de sık diyeceğim" sözleri[53] ve "Türkiye bölünecek Irak olacağız" tarzı ezber cümleleri tekrar edenlerinin daha çok genç kişiler olması endişe vericidir.[54] Esnaflar, muhtarlar, ev kadınları, köylüler[55] çok daha gerçekçi ve sağduyulu değerlendirmelerde bulunurken, genel olarak akademisyen ve gençler korku senaryolarını tekrarlamaktadır.

Bu durum gençlere yönelik özel çalışmalar yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Özellikle üniversiteler, kurumsal olarak çözüme katkıların sağlanması için sürece dâhil edilmelidir. Üniversitelerin sahip olduğu bilim insanlarıyla sorunun anlaşılır bir düzlemde tartışılmasının hayati katkılar sağlayacağı unutulmamalıdır.

51) Savaşın en tahribat gören kesimi kadınlardır. Dolayısıyla heyetinizde de kadınların daha fazla yer almasını istiyordum. (Eğitim-Sen, Giresun, 13.05.1013)

52) İslam, barış dinidir. Peygamber efendimiz Veda Hutbesinde, Acemin Arap'a, Arap'ın Aceme üstünlüğü yoktur, üstünlük takvadadır demiştir. Dolayısıyla ırkçılığı dışlamalıyız. (Emekli Bir-Sen Ordu Şubesi, Ordu, 14.05.2013)

53) Memlekette kurallara uyanların değil kurallara uymayanların söz hakkı geçiyor. Başbakan üç çocuk yapın diyor. Allah kısmet ederse ben dört çocuk yapacağım. Ve dördüne de diyeceğim ki "bu memlekette kanunsuz iş yapanın sözü geçiyor, siz de sıkıştığınızda sıkın gitsin". Baksanıza oturmuşuz kanunsuz iş yapan, adam öldüren birkaç çapulcunun meselesini konuşuyoruz. Yarın öbür gün çocuklarımız da Türklük davası için dağa çıkacakmış demek ki.(Öğretmen, Çorum, 01.05.2013)

54) Hain bebek katilinden merhamet mi bekleyeceğiz? (Bayburt Üniversitesi Öğrenci Konseyi Başkanı, 07.05.2013 Bayburt)

55) Bir kardeşiz diyoruz; ama size bir örnek vereyim. Her mevsim fındık işçisi Kürtler gelir buraya. Kimse ilgilenmezdi onlarla, aşağılanırlardı. Hatta nüfus kağıdı sorulurdu Giresun - Ordu arasında. Fındık bahçelerinde ücret 50 TL'dir; ama Kürtlere verilen ücret 20-30 TL'dir. Yahu böyle kardeşlik mi olur? Sürece muhalif olanlar eleştiriyor; ama hiçbir çözüm önerisi getirmiyorlar. Amalı, fakatlı cümleler çürük cümlelerdir. Amasız fakatsız cümleler kurmak gerekir. Kiminle savaştıysak onunla barışacağız. İmralı'yla savaştıysak onlarla barışacağız. Başka yolu yok. Ya da 40 bin insan daha ölecek! Bu sürecin sonunda demokratik, özgürlükçü bir anayasa çıkmalı. Bu kardeşliği sağlayalım. Ülkeme barış gelsin. (Giresun, 14.05.2013)

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Otuz yıllık çatışma, halkta psikolojik travmalara yol açmıştır. Yaralarının sarılması, korkuların ve kuşkuların sona ermesi zaman alacaktır. Bu noktada her konuda "hesaplaşma değil helalleşme"[56] söylemi çok önemlidir. Ülkede gerginlik kaynaklarının olabildiğince azaltılması, farklılıklarımızın değil ortak noktalarımızın ön plana çıkartılması önemlidir.

Çözüm süreci, heba edilmemesi gereken tarihî bir fırsattır. Şiddetin sonlanması, halkın aynı zamanda devletle barışması ve bunun için bütünTürkiye'nin fikrinin alınması ve bir şekilde sürece dâhil edilmesi hayati önem arz etmektedir.

Çözüm sürecinin anlatılmasında ve başarılı olmasında, bu ülkenin esas sorun çözücü gücünün demokrasi olduğu, Türkiye'nin bütün sorunlarının bu yolla çözülebileceği fikrinin hâkim kılınması gerekmektedir. Demokrasi içerisinde Türkiye'nin şiddeti sona erdirmesi, ülkeyi etnik kimlikler ekseninde ayrıştırmaya çalışan duygusal bölünmeleri de ortadan kaldırabilecektir. Türkiye tarihinde, büyük travmalar yaratan terörün çözümüne dönük atılan adımlar, aslında daha büyük bir toplumsal sorunun önüne geçilmesi açısından önemli bir fırsattır. Çünkü bu şiddetin sonlanması duygusal ayrıştırmayı da sona erdirecektir.

Sivil ve demokratik bir anayasa olmaksızın kalıcı bir çözüm bulmak mümkün değildir. Şeffaf, katılımcı, toplumsal mutabakata dayalı, devleti değil bireyleri korumayı amaçlayan bir anayasa daha fazla zaman kaybedilmeden hazırlanmalıdır.

Sivil ve demokratik bir anayasa olmaksızın kalıcı bir çözüm bulmak mümkün değildir. Şeffaf, katılımcı, toplumsal mutabakata dayalı, devleti değil bireyleri korumayı amaçlayan bir anayasa daha fazla zaman kaybedilmeden hazırlanmalıdır. Anayasa, çokkültürlü toplumsal yapıyı bir arada tutacak mutabakat metni niteliğinde olmalıdır.

Sorun aynı zamanda demokratikleşme ve insan hakları standardının yükseltilmesiyle de doğrudan ilgilidir. Etnik gruplar, kültürler ve inançların uzunca bir süre tek tipleştirici–reddiyeci politikalarla çok farklı muameleye tabi tutulmaları, sorunun büyümesine neden olmuştur. Bu nedenle bu farklılıkları tehdit olarak gören yaklaşım terk edilmelidir. Çözüm süreci kapsamında yapılması planlanan anayasal ve yasal düzenlemelerde "eşit vatandaşlık"esası ile hareket edilmesi önerilmektedir. Ötekileştirmeyi dışlayan bir anlayışlademokratikleşme gerçekleşmelidir. Bu noktada çözüm sürecinde halkın görüşünün alınmasına yönelik çalışmaların her düzeyde devam etmesi ve sivil toplum kuruluşlarının yapılan çalışmalara katılmasının sağlanması önerilmektedir.

İllerde çözüm sürecini halka anlatma noktasında, yöre insanı üzerinde etkisi olabilen kanaat önderi, sivil toplum örgütü üyesi, aktivist, din adamı, esnaf ve benzeri kişilerin yapacağı konuşma ve değerlendirmeler en az Akil İnsanlar Heyetinin çalışmaları kadar olumlu karşılık bulacaktır.

Süreç, toplumsal katmanlarda özellikle güven esasına dayalı gerçekleşmektedir. Süreçle ilgili bundan sonra yapılacak çalışmalar ve yürütülecek faaliyetlerin topluma ve temsil ettiği kesime güven veren şahsiyetlerce gerçekleşmesi başarı sağlamada önemli bir adım olacaktır. Doğru, tarafsız ve sağlıklı bilgi akışı mutlaka temin edilmeli, vatandaşların "neler olup bittiği"ne ilişkin kaygılarını giderecek ve şeffaflığı sağlayacak adımlar her aşamada atılmalıdır.

Sürecin aşamaları hakkındaki belirsizlik ve halkın gelişmeleri Kandil'den gazete ve televiz-

56) Ben de hesaplaşma değil helalleşme olması gerektiğini düşünüyorum. (Düzce Güçbirliği Platformu, Düzce, 15.04.2013) Bu ülkenin insanları Çanakkale'de hep beraber savaştı. Orada her ilden insan var. Dolayısıyla bu ülke hepimizin. Kimse kimseden üstün değildir. O yüzden geçmişi bırakıp geleceğe bakmamız lazım. Çanakkale'de savaştığımız Avrupa'yla kucak kucağa geliyoruz ve barışıyoruz. Bu bağlamdan baktığımızda kavgadan bir şey çıkmıyor, çıkmayacak. O yüzden ben bugünkü barış sürecini yürekten destekliyorum.(Karabük Ticaret Ve Sanayi Odası Başkanı, Karabük, 24.04.2013) Bu süreçte affedici ve bağışlayıcı olmak gerekir. (Rektör Yardımcısı, Samsun, 22.04.2013)

yon vasıtasıyla öğreniyor olmasının, kaygı ve tepkilere yol açtığı dikkate alınmalıdır. İnsanların süreci takip etmelerine imkân veren sağlıklı bilgi akışı sağlanmalıdır.

Medyanın olumsuz yaklaşımının değişmesi ve sürece katkı sağlaması için, Akil İnsanlar Heyetince bir basın dosyası hazırlanıp ajans yönetimleri ile gazete yayın müdürlerinin ziyaret edilmesi önerilmektedir.

Karadeniz Bölgesindeki gözlemler, Güneydoğu'daki şiddet eylemlerinin ülke bütünlüğüne karşı tereddütler doğurmasına yol açtığını ortaya koymaktadır. Bu tereddütleri, ülkenin bütünlüğünün, Milletin varlığının ve bayrak gibi millî değerlerin geleceğinin, ancak terörün sonlandırılmasıyla güvence altına alınabileceğine ilişkin vurguyla gidermek mümkündür. Siyasi iktidarın çözüm sürecine ilişkin daha net mesajlar vermesi, bölünmez bütünlüğe vurgu yapması Karadeniz Bölgesindeki insanların zihinlerindeki soru işaretlerinin giderilmesine katkı sağlayacaktır.

İnsanlar, çözüm sürecini desteklerken, aynı zamanda hükümetin kırmızı çizgi ya da hassasiyetlerini daha açık ve net biçimde duymak istemektedirler. Tek devlet, tek bayrak, tek vatan söylemi önem arz etmektedir. Süreci eleştirenlerin ileri sürdüğü eyalet sistemi, özerklik gibi hususların karşılığının olup olmadığı açıklıkla kamuoyuna anlatılmalıdır.

Hükümet, çözüm sürecine ilişkin algıyı çok iyi yönetmelidir. PKK'nın, Kürt sorununun çözümünde tek aktör olarak algılanması, ciddi sıkıntılara neden olmaktadır. Kandil'in açıklamaları, sürecin kamuoyu nezdindeki desteğini zayıflatmaktadır. Çözüm süreci başladığından bu yana medyada yer alan PKK'ya ilişkin haberler ve BDP'lilerin yaptığı bazı açıklamalar, Karadeniz Bölgesinde tepkiyle karşılanmaktadır. Teröre karşı hassasiyeti üst seviyede olan İç Anadolu, Ege ve Karadeniz Bölgesi'nde, bu hassasiyet dikkate alınmalıdır. Hükümetin, çözüm süreci bağlamında yürütülen çalışmaların kendi inisiyatifinde gerçekleştiğini, süreci kendisinin yönettiğini ifade etmesi, sürecin geleceği açısından önem arz etmektedir.

Sürecin temel özellikleri, süreçte gelinen nokta ve benzeri hususların açıklanması durumunda sürece zarar vermeyecek ölçüde muhalefet partilerine bilgi verilmesi ve bu konuda TBMM'de genel görüşme yapılması gibi yolların devreye sokulması önemlidir. Siyasi iktidarın, CHP ve MHP'ye çözüm süreci bağlamında ziyaretlerde bulunması ya da bu partilerin ziyareti kabul etmemeleri durumunda dahi bu girişiminin varlığı olumlu yankı uyandıracaktır.

Toplumda önyargıları gidermek[57] çözüm sürecinin kalıcı sonuçlar vermesi için önemlidir. Bu bağlamda önyargıları ortadan kaldıracak çalışmalar gerçekleştirilmelidir. Doğu ve Güneydoğu'da bulunmuş kişiler, durumu daha sağlıklı biçimde değerlendirebilmektedir. Sorunun daha iyi kavranabilmesi için, Doğu ve Güneydoğu'nun batıyı, batının da bu bölgeleri ve insanını tanıyıp karşılıklı iletişime geçebilmesi gerekmektedir. Karadeniz Bölgesinde daha fazla duygudaşlık oluşturulması hâlinde, Doğu ve Güneydoğu bölgesindeki halkın yıllardır karşı karşıya olduğu sorunları daha iyi anlama imkânları olacaktır. Karşılıklı ziyaretlerin ve beraber yaşamanın sağladığı projeler artırılmalıdır.[58] Doğudaki öğrencilerin bir hafta Karadeniz iline, Karadeniz Bölgesindekilerin bir hafta Doğu bölgesine gitmesine yönelik valilikler[59] ve Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde yapılan çalışmalar daha koordineli ve kapsamlı biçimde gerçekleştirilmelidir.

Ayrıca Karadeniz Bölgesinde hâkim olan "ihmal edilmişlik" algısını ortadan kaldırmak için sosyal ve kültürel desteklemelerin yanı sıra özellikle bölgeye "ekonomik olarak neler yapılabileceği" hususunun da gözden geçirilmesi ve büyük bölümü sanayi ve iş olanakları açısından kısıtlı olan bölgenin, iktisaden özellikle de "tarım" üzerinden daha fazla desteklenmesi önerilmektedir.

57) Sınıfta çocuklar birbirlerine kızdıklarında Kürt diyor. Benim için barış o çocukların birbirine öyle demememesidir.(Ataması Yapılmamış Öğretmen, Trabzon, 06.05.2013)

58) TZOB'un 2 yıl önce gerçekleştirdiği, farklı bölgelerden kardeş odaların oluşması ve karşılıklı ziyaretle ilgili ilgi alışverişinin sağlanmasına yönelik "Ziraat Odaları Kardeşlik ve Dayanışma Projesi" buna örnektir.

59) Bolu Valiliğinin "kardeşlik için el ele" projesini buna örnek vermek mümkündür. Bolu ilindeki öğrenciler Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya getirilmekte, diğer bölgelerdeki öğrencilerde Bolu iline getirilerek kaynaşmaları sağlanmaktadır.

İç Anadolu Bölgesi Raporu

HEYET ÜYELERİ

1. Ahmet Taşgetiren (başkan)
2. Prof. Dr. Beril Dedeoğlu (başkan vekili)
3. Cemal Uşşak (sekreter)
4. Prof. Dr. Doğu Ergil
5. Prof. Dr. Erol Göka
6. Doç. Dr. Vahap Coşkun
7. Celalettin Can
8. Mustafa Kumlu
9. Hilal Kaplan

ÖZET

İç Anadolu Bölgesi Akil İnsanlar Heyeti, 55 günlük saha çalışması sonucunda raporunu oluşturmuştur. Heyet, eleştiri ve soruları dinleyerek, cevaplar vermiş ve bunları bir metne dönüştürmüştür. Heyet, sürece destek durumuna göre görüştüğü kesimleri dört grupta sınıflandırmıştır: Koşulsuz destekçiler (kardeşlik, hak ve özgürlüklere vurgu yaparak), koşulsuz itirazcılar (sürecin Türkiye'yi böleceğine ve Öcalan'ın serbest kalacağına inanan, özgürlük taleplerini önemsemeyen kesimler), endişeli destekçiler-1 (daha çok Alevi ve sol eğilimlilerden oluşan ve yeni anayasa konusunda kuşkuları olan; ancak hak ve özgürlükleri önemseyen kesimler) ve endişeli destekçiler-2 (Kürt olmayanlar, dindar muhafazakârlar, CHP tabanı sayılabilecek kesimlerden oluşmaktadır. Öcalan'ın serbest kalacağını, bölünmenin olabileceğini, boşuna mı savaştık, savaşı mı kaybettik diyen ve sürece destek veren; fakat endişeler taşıyan kesimleri içermektedir). Heyetin raporuna göre öğretim üyeleri arasındaki siyasi kamplaşma

artmış, bu durum, öğrenciler üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır.

Heyet, geçmişle yüzleşmenin önemine vurgu yaparak, karşılıklı güven oluşturmanın önemine değinerek, genel bir affın ilan edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Heyet, geçmişle yüzleşmenin önemine vurgu yaparak, karşılıklı güven oluşturmanın önemine değinerek, genel bir affın ilan edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca raporda, terörle mücadele yasasının değiştirilmesi, seçim ve siyasi partiler yasalarının daha demokratik hâle getirilmesi, demokratik bir anayasanın yapılması, yer isimlerinin iade edilmesi, köye dönüşün sağlanması ve KCK'lıların serbest bırakılması gerektiği vurgulanmıştır. Bunun yanında PKK'nın da eleştirilmesi, muhalefetin de sürecin parçası hâline getirilmesi, din adamlarının katkılarının sağlanması, STK'ların süreçte daha etkin kılınması ve barış sürecinin bir demokratikleşme sürecine dönüştürülmesi gerektiği yönünde görüşler belirtilmiştir.

ÇALIŞMA YÖNTEMİ

İç Anadolu Bölgesi Akil İnsanlar Heyeti, 55 gün boyunca Konya, Karaman, Kayseri, Nevşehir, Niğde, Aksaray, Eskişehir, Kırşehir, Yozgat, Sivas, Ankara, Çankırı, Kırıkkale ile Kulu, Cihanbeyli ve Hacı Bektaş'ın içinde olduğu 13 kent merkezi ile 3 ilçe merkezini, bir dizi köyü ve beldeyi dolaşarak binlerce kişi ile görüşmüştür. Heyet, rapor çalışmalarına 23 Mayıs 2013 tarihinde başlamış ve 30 Mayıs 2013 tarihinde rapora son hâlini vermiştir. Rapor, çözüm sürecine katkı sağlayacak tüm kesimlerin, başta siyasi karar alıcıların yararlanmalarını kolaylaştıracak biçimde düzenlenmiştir. Bu çerçevede ayrıntılı bilgiler, farklı kesimlerden gelen talepler, basındaki yansımalar ve gezilerin kapsamı ek dosyalarda düzenlenmiştir. Bazen birlikte bazen de küçük gruplara bölünerek görüşmelerini yapan heyet, farklı toplumsal kesimler ile görüşerek, onların taleplerini, kaygı ve endişelerini tespit etmeye çalışmıştır. Rapora göre heyetin hemen hemen bütün toplantıları gergin bir havada başlamış; ancak konuştukça hava değişmiş ve heyet, toplantılardan iyi duygularla ayrılmıştır.

Heyet, kendisine yöneltilen eleştiri ve soruları dinleyerek cevaplar vermiştir. Bu eleştiriler ve sorular oldukça farklı konularda ve ciddi kuşkulardan oluşmaktadır. Heyet ise terörün Türkiye'de büyük kayıplara yol açtığını, yıllardır süren çatışmanın toplumu ağır bir travmaya soktuğunu belirterek, çözüm sürecinin Türkiye'deki toplumsal anlaşmazlıklara son verilmesi bakımından büyük önem taşıdığını, barışın Türkiye'nin güçlenmesini sağlayacağını ifade etmiştir. Heyet üyeleri, ayrıca Kürtlerin yıllarca ayrımcılık, inkâr ve asimilasyon gibi politikalara maruz kaldığını ve vesayet sistemlerinin topluma zulümler yaptığını belirtmiştir. Heyet, yeni yasal ya da anayasal düzenlemelerin, toplumun bütün kesimlerinin özgürlük ve eşitliğini garanti altına alması gerektiğini, çözüm sürecinin bir devlet politikası olduğunu, başbakan ve hükümetin bu politikayı devlet adına yürüttüğünü ifade ederek katılımcıların desteğini almaya çalışmıştır. Dünyadaki farklı ülkelerin de sorunlarını ancak müzakere ile çözdüğünü anlatmıştır.

GÖRÜŞÜLEN KİŞİ VE KURUMLAR

Heyet her kent merkezinde, sivil toplum örgütü, dernek, sendika, vakıf, siyasi parti başkanları ve temsilcileriyle yapılan toplantılar düzenlemiştir. Ayrıca ilgili kurumların üye çevreleri, üniversiteler, asker veya çocuğu dağda öldürülen, yargısız infaz ve kayıp yakını aileler, şehit aileleri dernekleri, iş adamları kuruluşları ile toplantılar yapılmıştır. Toplantılara Müslüman muhafazakârlar ve milliyetçiler, CHP ve MHP ulusalcıları ve milliyetçileri, her eğilimden solcular ve sosyalistler, Aleviler, Kürtler, Türkler gibi her kesimden insanların katılımını sağlayacak şekilde planlamalar yapılmıştır. Kent merkezlerinde güne medya ile toplantılarla başlanmış, daha sonra diğer gruplarla görüşülmüştür. Heyet, bu toplantılar sonunda yaklaşık beş bin kişiyle görüşme yapmıştır.

Görüşülen Kişilerin Pozisyonlara Göre Sınıflandırılması

1. **Koşulsuz destekçiler:** Hem sürece destek vermekte hem de kendilerine düşen bir şeyler varsa yapmaya hazır olduklarını belirtmektedir. Kardeşlik, din kardeşliği, hak ve özgürlükler ile acıların dinmesi gibi konulara vurgu yaparak barış sürecini desteklemektedirler.

2. **Koşulsuz itirazcılar:** Sürecin Türkiye'yi böleceğine, Öcalan'ın serbest kalacağına ve dış güçlerin bu süreci yürüttüğüne vurgu yaparak ve sürecin zamanlamasını sorgulayarak sürece karşı çıkmaktadırlar.

3. **Endişeli destekçiler-1:** Bu gruptaki insanlar daha çok Aleviler, Kürtler ve sol eğilimlilerden oluşmaktadır. Yeni anayasanın yapılabileceği konusunda kuşkuları olan, hak ve özgürlük taleplerini önemseyen, ayrımcılıklardan şikayetçi olan, halkların özgürlüğü, anadil ve kimlik konularına vurgu yapan bir kitleyi ifade etmektedir.

4. **Endişeli destekçiler-2:** Kürt olmayanlar, dindar muhafazakarlar, CHP tabanı sayılabilecek kesimlerden oluşmaktadır. Öcalan'ın serbest kalacağını, bölünmenin olabileceğini, boşuna mı savaştık, savaşı mı kaybettik diyen ve sürece destek veren; fakat endişeler taşıyan kesimleri içermektedir.

BULGULAR

Heyetin Gözlem ve Saptamaları

Heyet, ziyaret ettiği kurumlar ve görüştüğü kişiler hakkında bir kısım gözlem ve saptamalarda bulunmuştur. Heyet raporuna göre öğretim üyeleri arasındaki siyasi kamplaşma artmış, bu durum öğrenciler üzerinde de olumsuz etkiler yaratmıştır. Heyet, toplumsal güvensizliklerin boyutunu daha iyi anlayabildiğini, toplumdaki farklılıkların iç içe değil, siyasal-sosyal kümeler halinde öbek öbek yaşadıklarını tespit ettiğini, radikal kesimlerdeki kin ve nefretin derinliğini gözlemleyebildiğini ifade etmiştir.

Sürece Yönelik Eleştiriler ve Karşı Olma Gerekçeleri

1. Barış bölünmeye neden olur.
2. Öcalan'a güvensizlik.
3. PKK legalleşir.
4. Akil İnsanlar Heyetinin seçim biçimi ve misyonu konusunda güvensizlik.
5. Barış sürecinin neden başladığı ve zamanlaması, birçok katılımcı tarafından eleştiri konusu yapılmıştır.
6. Küresel güçlerin bu süreçteki rolü ve fonksiyonu konusunda kuşkular.
7. Devlet taviz vermektedir.
8. Türkiye'nin üniter yapısı bozularak federasyon veya özerklik gibi yönetim biçimleri getirilecek.
9. Öcalan ve dağdakiler affedilecek ve KCK'lılar serbest bırakılacak.
10. Anadilde eğitim serbest olacak.
11. Süreç belirsiz ve sonucun ne olacağı bilinmiyor.
12. Ortak paydaların belirlenmemesi.
13. Başbakan başkanlık sistemini getirmek için bu açılımı başlattı.
14. Devlet insanları kandırıyor ve bu süreç de yeni bir asimilasyon politikasıdır. (Kürtler arasında yaygın)

Süreci Destekleyenlerin Gerekçeleri

1. Barış, kardeşliğin bir gereğidir.
2. İslam tutkal niteliği taşımaktadır ve bizi bir arada tutmaktadır.
3. Türkler ve Kürtler hüzünde ve sevinçte birlikte olmuş topluluklardır.
4. Otuz yıldır devam eden kayıpların ve zararların devam etmemesi.
5. Barış, ülkeyi daha büyük-güçlü kılacaktır.
6. Barış, hak ve özgürlüklerin gelişmesini sağlayacak.
7. Süreç, yeni anayasa yapımına zemin sağlayacaktır.
8. Bölünmeyi önlemenin yolu barıştır.

Sürecin Fırsatları

1. Çözüm süreci, İç Anadolu genelinde desteklenmektedir. Bu destek, bir yandan ölümlere engel olacağı diğer yandan da ekonomik kalkınmaya hız vereceği beklentisine dayanmaktadır.

2. Destek verenlerin Başbakan'a olan güvenleri, sürecin yanında yer almalarına neden olmaktadır.

3. Destek verenlerin bir kısmı ise, demokrasi ve insan hakları beklentileri nedeniyle sürecin yanında yer almaktadır.

4. Sürece mesafeli bakan siyasi partilerin tabanlarında ya da doğrudan AK Parti'yi desteklemeyenlerde de, ülkeye huzur ve güven geleceği için sürece destek bulunmaktadır.

5. Irak ve özellikle Suriye'deki gelişmeler, bu ülkelere benzeme riski nedeniyle Orta Anadolu'da sürecin desteklenmesi yolunda bir etki yaratmaktadır.

6. Sivil toplumun güçlenmesi, yerel yönetimlerin daha aktif davranması, illerin sorunlarının daha fazla gündeme gelmesi yolunda talepler, farklı gerekçelerle de olsa sıklıkla dile getirilmektedir.

Sürecin Riskleri

1. Mütedeyyin kesim, süreci din kardeşliği içinden görmekte, evrensel insan hak ve özgürlüklerini pek konu etmemektedir. Bu yaklaşım Kürtler, sol kesimler ya da Alevilerin gelecek tasarımı ile uyumlu değildir.

2. Kürtlerin beklentileri çok yüksektir; AK Parti tabanı denebilecek kesimlerin beklentisi ise çatışmaların bitmesiyle sınırlıdır, düşüktür.

3. Başkanlık sistemi tartışmaları, PKK ile pazarlık yapıldığı izlenimini artıran olumsuz bir etki yaratmaktadır.

4. Çözümden yana olan ve laik yaşam biçiminin tehdit altında olduğunu düşünenler, hükümetin çözüm sürecinden başarıyla çıkması hâlinde daha da güçleneceğini ve Ak Parti yaşam modelini herkese dayatacağı endişesini taşımaktadır. Bu kesim sürece değil süreci yürütene karşı kuşku duymaktadır. Bu kesime güven sağlayacak söylem ve adımlar atılmadıkça, başka konularda da direnç göstereceği öngörülebilir.

5. Alevilerin sorunları çözülmez ise bundan sonraki gerilimlerin Alevi-Sünni anlaşmazlığı içinden gelişeceği söylenebilir.

6. Çok hızlı biçimde üniversite reformu yapılmaz ve nicelik kaygısından kurtulup nitelik kaygısına girilmez ise üniversitelerin bundan sonraki tüm anlaşmazlıkların merkezi hâline geleceği ileri sürülebilir.

ÖNERİLER

Kürtlerin Önerileri

1. Geçmişle yüzleşilmeli ve karşılıklı güven oluşturulmalı.
2. Genel bir af ilan edilmeli.
3. Seçim sistemi ve partiler yasası değişmeli.
4. Terörle Mücadele Yasası değişmeli.
5. Yeni ve demokratik bir Anayasa yapılmalı.
6. Anadilde eğitimin önü açılmalı.
7. Barış sürecine zarar veren diziler yayından kaldırılmalı.
8. Yer isimleri iade edilmeli.
9. Hasta tutukluların meselesi çözüme kavuşturulmalı.
10. Köye dönüşün sağlanması için daha etkin politikalar geliştirilmeli.
11. KCK'lılar serbest bırakılmalı.
12. Yeni karakol inşalarına son verilmeli.

Kürt Olmayanların Önerileri

1. PKK eleştirilmeli.
2. CHP'nin sürece katkısı sağlanmalı ve sürecin parçası yapılmalı.
3. Haklarını aramak için silaha başvurmamış grupların (Alevilerin) haklarının da teminat altına alınması gerekir.
4. Din adamlarının sürece katkısını artıracak bir mekanizma geliştirilmeli.
5. STK'ların daha etkin rol oynaması sağlanmalı.
6. Toplumsal güveni sağlayacak simgesel girişimler yapılması (örneğin Diyarbakır'da Başbakanın katılımıyla bayram namazı gibi) sürece olumlu katkı sağlayacaktır.
7. AK Parti modelinin yaşam formu olarak dayatılmaması.
8. Spor-sanat alanlarında farklı iller arası gençlik ve çocuk projelerine bakanlıkların destek sağlaması, etkileşimleri ve kaynaşmaları kolaylaştıracaktır.

Kürt ve Kürt Olmayanların Ortak Önerileri

1. Siyasiler yapıcı ve olumlu 'dil' kullanmalı.
2. Barış sürecinin diğer adaletsizlikleri ve eşitsizlikleri de ortadan kaldıracak bir sürece dönüşmesi gerekir.
3. Yeni bir anayasa yapılmalı.
4. İllerin kalkınmasının sağlanması.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kişi ve kuruluşlar, siyasi partilere göre pozisyon almaktadırlar. Her kesim simgeler üzerinden konuşmaya devam etmektedir. Temel siyasi sorunları devlet-hükümet çözsün anlayışı hâlâ çok yaygındır. Muhalefet partilerinin tabanları, tavan ile uyumlu değildir. CHP tabanı sürece daha olumlu bakmaktadır. MHP tabanı tavana oranla daha az tepkilidir. BDP sürece en fazla destek veren tabana sahiptir. Onlar da Öcalan'a güven duymaktadırlar. AK Parti tabanının sürece desteği güçlüdür; ancak bu destek kaygılı bir destektir ve başbakanın kararlılığına bağlı bir taban söz konusudur.

Kişi ve kuruluşlar, siyasi partilere göre pozisyon almaktadırlar. Her kesim simgeler üzerinden konuşmaya devam etmektedir. Temel siyasi sorunları devlet-hükümet çözsün anlayışı hâlâ çok yaygındır. Muhalefet partilerinin tabanları, tavan ile uyumlu değildir.

Partiler dışı alandaki toplumsal kesimlerin sürece olan destekleri daha fazladır, tepkileri ise daha ılımlıdır. Sürece destek veren kesimlerin, örneğin mütedeyyinler, dindar iş adamları, kimi Aleviler, bir kısım sosyal demokrat ve solcular ile Kürtlerin birbirleriyle bağlantıları yoktur. Oysa sürece karşı çıkanlar faaliyetlerini ortak sürdürmektedir.

Üniversitelerin bazılarının toplumdan kopuk faaliyet sürdürdüğü, öğretim üyelerinin çok azının konuyla ilgilendiği görülmüştür. Çözüm sürecine karşı çıkanlar küçük bir azınlıktır. "Savaş bitsin", "Silahlar sussun", "Anneler ağlamasın", "Kardeş kanı dökülmesin" diyen ve savaşın "kardeş kavgası" olduğunu kabul eden ve söyleyen insanlarımız, tartışmasız ağır basmaktadır.

Mütedeyyin insanların sürece destekleri, yalnızca Başbakanla ve güvenle izah edilemeyecek özellikler taşımaktadır. Eğitim seviyesi yükseldikçe, sürece olan mesafeli duruş artmaktadır. Doğrudan acı yaşayanlar sürece son derece olumlu bakarken, bu kişilerin acıları üzerinden siyaset yapanları, bu amaçla kurulmuş dernek ve kuruluşları da sürece karşı çıkan çevreler içerisinde ele almak gerekir.

Toplumda hâkim olan, umut ve kaygı karışımı bir duygudur. Endişeli-destekçiler sürecin gidişatına göre karar değiştirmektedir. Örgüte güvenmeyenler, silahların bırakılmayacağını, silah tehdidinden asla vazgeçilmeyeceğini; devlete güvenmeyenler ise, silahtan vazgeçilmesi hâlinde devletin hiçbir demokratik hamle yapmayacağını, gerillayı imha ederek bildiği tarzda yoluna devam edeceğini söylemektedir. Sulh-sükûn istediklerini söylemelerine rağmen çözüm sürecine karşı çıkanlar, seslerini en çok yükseltenlerdir.

Marmara
Bölgesi Raporu

HEYET ÜYELERİ

1. Başkan: Deniz Ülke Arıboğan
2. Başkan Vekili: Mithat Sancar
3. Sekreter: Levent Korkut
4. Ali Bayramoğlu
5. Hülya Koçyiğit
6. Orhan Gencebay
7. Prof. Dr. Yücel Sayman
8. Mustafa Armağan
9. Prof. Dr. Hayrettin Karaman

ÖZET

Çeşitli toplumsal kesimlerle görüşen Marmara Bölgesi Akil İnsanlar Heyeti, sürece yönelik kaygıları, beklentileri ve önerileri kısa bir rapor hâlinde bir araya getirmiştir. Rapor, endişe ve umutların beraber yaşandığı bir toplumsal algıya işaret etmektedir. Bölünme endişesi, Öcalan'ın affedilebileceği düşüncesi, bayrak, milli marş ve vatan kavramlarının değişebileceği algısı, sürecin sabote edilebileceği endişesi, devletin çözüm konusunda sonuna kadar gitmeyebileceği düşüncesi, yeni anayasanın hak ve özgürlükler konusunda beklentileri karşılamayabileceği fikri en önemli kaygıları oluşturmaktadır. Sürece karşı olanlar, bu endişeleri büyük ölçüde taşımakta ve Abdullah Öcalan'ın bir siyasi aktör olmasından rahatsızlık duymaktadır. Ayrıca sürecin dış güçlerin etkisi ile yürütüldüğü kanaati, bu konudaki güven/güvensizlik konusunda önemli ipuçları sunmaktadır. Sürecin hükümetin işine yarayacağı fikri, karşıtlığın önemli gerekçelerinden birini oluşturmaktadır.

Heyete göre, kaygı ve endişelerin abartılmasından kaynaklanan kuşkuların giderilmesine

yönelik bilgilendirmeler yapılmalıdır. Devlet ve sivil toplum, topluma süreci anlatarak kaygılarını gidermelidir. Köy koruculuk sisteminin dönüştürülmesi, sembolik değer taşıyan yer isimlerinin iade edilmesi, siyaset ve medyanın yapıcı ve bütünleştirici bir dil kullanması, terörle mücadele ve ceza kanunlarında değişiklikler yapılması ve daha özgürlükçü hâle getirilmesi, yerel özerkliklerin artırılması, ayrımcılık ve nefret suçlarına yönelik yasaların çıkartılması, çoğulcu ve demokratik bir anayasanın yapılması en önemli çözüm önerileri olarak dikkat çekmektedir.

ÇALIŞMA YÖNTEMİ

Marmara Bölgesi Akil İnsanlar Heyeti, 4 Nisan 2013 itibariyle çalışmalarına başladı. Heyetin amacı sivil ve gönüllü bir inisiyatif çerçevesinde barış ve çözüm fikrini geniş kitlelerle tartışarak bir toplumsal istişare kültürüne katkıda bulunmaktı. Heyet, görüşmelerini tek taraflı bir ikna çabasından ziyade, karşılıklı görüş alışverişi şeklinde kurgulayarak, hem barışın ve demokratik çözümün Türkiye'nin geleceği açısından ne kadar olumlu sonuçları olabileceğini gösterdi hem de bu süreçte duyulan endişe ve kaygıların dillendirilmesini sağladı. Marmara Bölgesi Akil İnsanlar Heyeti, halkla doğrudan temas sağlayarak sivil bir dinamizm oluşturmaya çalışmış ve toplumun değişik kesimlerinin kendi sorunlarını dile getirdiği bir platform oluşturmuştur. Bu çerçevede heyet, STK'lar ve yerel kanaat önderleri ile görüşmeler yapmış, ana akım ve yerel medyada farkındalık yaratacak yazılar yazmış, söyleşiler ve demeçler vermiş ve basın toplantıları yoluyla kamuoyunu bilgilendirmiştir.

GÖRÜŞME YAPILAN KİŞİ VE KURUMLAR

Heyet, Marmara Bölgesindeki tüm illerde ve büyük ilçelerde (Bandırma, Lüleburgaz, Ezine, Çorlu vs.), farklı dil, din, ırk, cinsiyet, etnik kökenden gelen toplumsal gruplar ve bireyler ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Sivil Toplum Kuruluşları, sendikalar, belediyeler, yerel ve ulusal medya temsilcileri ile görüşmeler yapılarak rapor hazırlanmıştır.

BULGULAR

Heyetin Gözlemleri

Heyet, gözlemlerini üç ana kategoride sınıflandırmıştır. Bunlar, barış sürecine genel destek ve aktif bir barış beklentisi, barış süreci ile ilgili soru ve endişeler ve yeni anayasa süreciyle ilgili talep, soru ve endişeler.

Süreci Destekleyenlerin Endişeleri

Barış sürecinin yeni bir durum olması bazı toplumsal kesimlerde soru ve endişelere neden olmuştur. Bu güvensizliğin hem sürecin kendisine yönelik hem de taraflara yönelik olduğu tespit edilmiştir. Bunlar,

1. Bölünme endişesi.
2. Barış sürecinin yeteri kadar şeffaf olmadığı ve gizli bir pazarlık yapılmış olduğu kanaati (Abdullah Öcalan'ın affı, eyalet ya da başkanlık sistemi).
3. Sürecin toplum ve akiller tarafından yeterince bilinmediği veya bazı şeylerin kamuoyundan gizlendiği düşüncesi.
4. Bayrak, millî marş, Türklük, vatan kavramı gibi yerleşik semboller ile ilgili tartışmalar ve endişeler.
5. Yeni anayasanın hak ve özgürlükler konusunda beklentileri karşılayıp karşılamayacağı endişesi.
6. Sürecin (sürece karşı olanlar tarafından) sabote edilebileceği endişesi.
7. Devletin süreci sonuna kadar devam ettirmeyip vazgeçebilme endişesi.

Sürece Karşı Olanların Gerekçeleri

1. Sürecin dış güçlere bağlı olarak yürütüldüğü kanaati (ABD, emperyalistler, İsrail vb.).
2. Abdullah Öcalan'ın sürecin aktörü olması.
3. Devletin terör örgütünü muhatap alması.
4. Sürecin başarıya ulaşmasının hükümete yarayacağı düşüncesi.
5. Sürecin sonunda Türkiye'nin bölünmeye gidebileceği düşüncesi.
6. Şehitlerimizin intikamının alınması gerektiği düşüncesi.

Heyetin Önerileri

Kısa Vadeli Öneriler

1. 1. Kaygı ve endişelerin abartılmasından kaynaklanan kuşkuları gidermek için çözüm süreci ile ilgili soru ve cevaplardan oluşan bir kitapçık hazırlanarak halka dağıtılmalı.

2. Hazırlanan kitapçık web ve sosyal medya aracılığı ile geniş kesimlerle paylaşılmalı.

3. Çözüm sürecini halka tanıtan, kardeşlik, barış, birlikte yaşama, eşitlik, özgürlük temalı kamu spotları hazırlanmalı ve medyaya sunulmalı.

4. Diyanet İşleri Başkanlığı olumlu mesajlarına devam etmeli (özellikle Cuma vaaz ve hutbelerinde çözüm sürecine yönelik olarak eşitliği ve ırkçılık karşıtlığını ifade eden ayet ve hadislerin açıklanması sürece katkı sağlayacaktır).

5. Ölümcül hastalığa sahip tutuklu ve hükümlülerin durumu ele alınarak uygun çözümler geliştirilmelidir. Bu konuda yeni kabul edilen mevcut sistemin işlemediği noktalar varsa kontrol edilmelidir.

6. Köy koruculuğunun mevcut haliyle devam etmeyeceği vurgulanmalı, bu çerçevede bu sistemin dönüştürülmesi için bir düşünsel hazırlık dönemi başlatılmalıdır.

7. Mayınlanan bölgelerin temizleneceği taahhüdünde bulunulmalıdır.

8. Bölgede devam eden güvenlikle ilgili çalışmalar hakkında doyurucu bilgilendirme ve gerekçelendirme yapılması (yeni karakollar inşası, bölgede yapılan askerî uçuşlar gibi), barış sürecine zarar verecek faaliyetlerden kaçınılması önemlidir.

9. Sembolik açıdan önem taşıyan ve güven oluşturucu uygulamalara gidilmelidir. Örneğin Tunceli'nin adının Dersim, Güroymak'ın adının Norşin olarak değiştirilmesi hem Kürtler hem de Aleviler arasında sürece yönelik güven duygusunu geliştirecektir.

Toplumumuzun belli kesimlerini rahatsız eden Milli Eğitim müfredatı yeniden ele alınarak düzenlenmeli, müfredatta çoğulculuk ve birliktelik temalarına yer verilmeli.

10. Çözümden tüm halk kesimlerinin avantaj elde edeceği somut verilerle anlatılmalı, Türkiye'nin Batısı da ihmal edilmemelidir.

11. Yakınlarını çatışmalarda yitiren, şehit ya da gazi olan tüm kesimler ile görüşmeler yapılarak sürekli ve etkili bir bilgilendirme ağı kurulmalı, bu kesimlerin yaşadıkları travmaları hafifletebilmek için gerekli her türlü destek sağlanmalıdır.

12. Başta yöneticiler olmak üzere siyasetçiler ve medya eski dönemlerin dili, söylemleri ve kavramlarıyla konuşmamaya özen göstermelidir.

13. Yurt dışında yaşayan gurbetçi vatandaşlarımızın süreç hakkında daha fazla bilgilendirilmesi sağlanmalıdır.

14. Mevcut akil insanlar heyetleri çalışmalarını tamamladıktan sonra da sivil toplumun sürece katkısını sürdürecek yöntem ve araçlar geliştirilmelidir. Bu çerçevede, uzmanlık sahibi ki-

şilerin uygulamaya konulacak reformlarda teknik düzeyde görev almasının, hazırlanacak kanun ve düzenleyici işlemlerde ilgili sivil toplum örgütlerinin sürece dâhil edilmesinin, süreci genel olarak izleme işlevi görecek kurullar oluşturulmasının faydalı olacağını düşünüyoruz.

15. Toplumumuzun belli kesimlerini rahatsız eden Milli Eğitim müfredatı yeniden ele alınarak düzenlenmeli, müfredatta çoğulculuk ve birliktelik temalarına yer verilmeli, Türkiye'nin farklı renklerini temsil eden düşünür ve sanatçıların eserleri müfredat içeriğine alınmalı, okullarda çeşitli kesimleri rencide eden ayrıştırıcı ritüel ve uygulamalar kaldırılmalıdır.

16. Yargı reformuna dair yasalaştırma faaliyetlerine devam edilmeli, Terörle Mücadele Kanunu ve Ceza Kanunu'nda yer alan ve ifade özgürlüğü ile örgütlenme özgürlüğü başta olmak üzere Türkiye'nin kabul ettiği insan hakları normları ile bağdaşmayan düzenlemeler yeniden ele alınmalıdır.

17. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartına konulmuş çekinceler yeniden değerlendirilmelidir.

Orta-Uzun Vadeli Öneriler

1. Son otuz yılda yaşananlar nedeniyle Mersin, Adana, İzmir, İstanbul gibi büyük şehirlere göçmek zorunda kalan Kürtlerin yaşam koşulları tespit edilmeli, geleceğe yönelik bir ihtiyaç analizi yapılmalıdır. Göç eden kesimler için sosyal politikalar oluşturulmalıdır.

2. Buna paralel olarak göçün yerleşik halk üzerindeki etkisi incelenmeli ve bir arada yaşamayı teşvik edici tedbirler alınmalıdır.

3. Göç eden insanlardan bir grubu geçici ya da sürekli tarım işçisi olarak çadır ve baraka tipi yapılarda yaşamaktadır. Bu yapılarda insanca yaşamın sürdürülmesi imkânsızdır. Bu kesimlerin çalıştıkları bölgelere sosyal yatırımlar yapılmalı, bu bölgelerde yaşayan insanların bir araya gelmesini sağlayacak faaliyetler organize edilmeli, gerektiğinde sivil toplumun desteği alınmalıdır.

4. Göç edenlerden isteyenlerin köylerine ve bölgelerine geri dönüşleri sağlanmalı. Tarım işletmelerinin yeniden işler hâle getirilmesini sağlamaya yönelik teşvik ve kredi sistemleri harekete geçirilmeli, tahrip olan yaşam alanlarının onarılması için maddi destekler sağlanmalıdır.

5. Koruculuk sistemi, korucuların maddi bir kayba uğramaması dikkate alınarak tasfiye edilmelidir. Korucular başka iş alanlarına kaydırılmalıdır. Bugüne kadar korucular ile toplumsal kesimler arasında oluşan gerilim, kin ve öfkenin farklı türden bir hesaplaşmaya dönüşmemesi için gerektiğinde bu grupları uzlaştıracak özel yerel ekipler oluşturulmalı, bu konuda sivil toplum desteğine başvurulmalıdır.

6. Türkiye'den Batı devletlerine göç eden Kürtler ile diğer etnik ve dinî grup mensuplarının geri dönüşleri için kolaylıklar sağlanmalıdır. Mahmur mülteci kampında ya da başka devletlerin ülkelerinde yaşayan vatandaşların ya da Türkiye kökenlilerin yurda dönmeleri ve vatandaşlıklarını geri almalarını sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır.

7. Tüm mayınların temizlenmesi için teknik ve mali imkânlar oluşturulmalı ve temizleme faaliyetleri başlatılmalıdır.

8. Hiçbir vatandaşın dışlanmadığı bir vatandaşlık sistemi oluşturulmalı ve anayasal güvence altına alınmalıdır. Anayasada vatandaşlığın herhangi bir etnik temele bağlı olmaksızın tanımlanması ya da birçok ülkenin anayasasında olduğu gibi anayasada vatandaşlık tanımına yer verilmemesi gerekmektedir. Bu kapsayıcı bir vatandaşlık algısının oluşmasına katkı sağlayacak ve toplumda güven algısını güçlendirecektir.

9. Toplumsal kesimler arasında eşitsizlik izlenimi uyandıracak ve resmî bir devlet ideolojisinin üstünlüğünü vurgulayan kavramlardan ve ifadelerden kaçınılmalıdır.

10. Farklı ülkelerdeki deneyimler incelenerek anadil eğitiminde Türkiye koşullarına uyan

bir düzenleme yapılmalı ve anadilde eğitim anayasal güvence altına alınmalıdır.

11. Anadil dışında kalan kültürel kimlik hakları alanlarında konuyla ilgili uluslararası hukuk ışığında bir düzenleme yapılmalı ve anayasada kültürel kimlik haklarının kullanılmasına engel olacak hükümler kaldırılmalıdır.

12. Farklı ülkelerdeki salt yerel yönetimlerin güçlendirilmesine yönelik dar çerçeveli yaklaşımlardan, siyasi ademimerkeziyete varan geniş çerçeveli modellere kadar tüm örnekler incelenerek bir yerelleşme modeli benimsenmelidir. Bu model, yerel yönetimlerin güçlendirilmesini, vatandaşların yerel yönetimlere ve karar alma mekanizmalarına aktif katılımlarını sağlamasını, yerel düzeyde tüm yöneticilerin seçimle işbaşına gelmesini, kamu yönetiminin yerinden yönetime dayanacağı ilkesini içermelidir.

Farklı ülkelerdeki salt yerel yönetimlerin güçlendirilmesine yönelik dar çerçeveli yaklaşımlardan, siyasi ademimerkeziyete varan geniş çerçeveli modellere kadar tüm örnekler incelenerek bir yerelleşme modeli benimsenmelidir.

13. Anayasada çoğulculuk ve katılımcılık ilkelerine yer verilmelidir.

14. Siyasi partilerin anayasal güvenceleri güçlendirilmeli ve siyasi partilerin kapatılması usulü, siyasi özgürlükler dikkate alınarak yeniden değerlendirilmelidir.

15. Başta 12 Eylül döneminde kabul edilenler olmak üzere tüm mevzuat taranarak demokratik düzenle uyumsuz, Türkiye'nin taraf olduğu temel insan hakları düzenlemelerine aykırı olan ve ayrımcı ifadeler içeren kısımlar yasalardan çıkarılmalıdır. Bu, geçmiş reform çabalarını pekiştirecektir.

16. Temel yasalarda eğitim dili, anadil kullanımı ve kişi ad ve soyadları ile ilgili düzenlemeler kültürel kimlik haklarının kullanımını sağlayacak bir çerçeveye kavuşturulmalıdır.

17. Siyasi partiler ve seçimlerle ilgili mevzuat demokratik bir ülkeye uygun kurum ve kuralları içerecek şekilde yeniden düzenlenmeli, seçim barajları düşürülmelidir.

18. Bir yasa ile adı değiştirilen yerleşim yerleri ile önemli tarihî ve kültürel mekânların eski isimlerine kavuşturulması usulü belirlenmelidir. Bu usul belirlenirken vatandaşların görüşü alınmalı ve çift isimlilik gibi konular da bu yasayla düzenlenmelidir.

19. Hâlen Başbakanlıkta beklemekte olan Ayrımcılık ve Ayrımcılıkla Mücadele Yasa Tasarısı eksiklikleri giderilerek kanunlaştırılmalıdır.

20. Adalet Bakanlığının da üzerinde çalışmalar yürüttüğü nefret suçları bir yasa tasarısına dönüştürülmelidir.

21. Geçmiş dönemlerde yaşanan karanlık olayların ve insan hakları ihlallerinin aydınlığa kavuşturulmasını sağlayacak komisyonlar oluşturulmalıdır.

22. Faili meçhul kişilerin mezarlarının tespiti ve cenazelerinin ailelerine verilmesi için gerekli her türlü yasal çalışma yapılmalıdır.

23. Çözüm sürecinin başarılı bir şekilde ilerlemesi ve toplumda güvenin oluşması ile birlikte bu sorun nedeniyle mahkûmiyeti olan kişilerin af edilmeleri, cezalarının azaltılması, ceza infaz koşullarının değiştirilmesine yönelik süreci pekiştirici önlemler alınmalıdır.

24. Türkçe dışındaki dillerin bazı kamu hizmetlerinde ve gerekli olduğu hâllerde vatandaşların hayatlarını kolaylaştırmak amacıyla kullanılmasına yönelik yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

25. Mevzuatta yapılacak düzenlemeler uluslararası hukukla uyumsuzluğu giderecek biçimde şekillenmelidir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Barış sürecinin yeni bir durum olması bazı toplumsal kesimlerde soru ve endişelere neden olmuştur. Bu güvensizliğin hem sürecin kendisine yönelik hem de taraflara yönelik olduğu tespit edilmiştir. Bu endişelerde; bölünme endişesi, barış sürecinin yeteri kadar şeffaf olmadığı ve gizli bir pazarlık yapılmış olduğu kanaati bulunmaktadır. Bayrak, millî marş, Türklük, vatan kavramı gibi yerleşik semboller ile ilgili tartışmalar ve endişeler, yeni anayasanın hak ve özgürlükler konusunda beklentileri karşılayıp karşılamayacağı endişesi, sürecin (sürece karşı olanlar tarafından) sabote edilebileceği endişesi ve devletin süreci sonuna kadar devam ettirmeyip vazgeçebilme endişesi toplumdaki kaygıları ifade etmektedir.

Ayrıca sürecin dış güçlere bağlı olarak yürütüldüğü kanaati (ABD, emperyalistler, İsrail vb.). Abdullah Öcalan'ın sürecin aktörü olması, devletin terör örgütünü muhatap alması, sürecin başarıya ulaşmasının hükümete yarayacağı düşüncesi, sürecin sonunda Türkiye'nin bölünmeye gidebileceği düşüncesi ve şehitlerimizin intikamının alınması gerektiği düşüncesi sürece karşı olanların genel gerekçelerini oluşturmaktadır.

Heyet, çözüm ile ilgili olarak kısa, orta ve uzun vadeli önerilerde bulunmaktadır. Bu anlamda, kaygı ve endişelerin giderilmesi ve halkın süreç hakkında bilgilendirilmesi, barış sürecinin tüm tarafların kaygılarını dikkate alarak yürütülmesi, ölümcül hastalığa sahip tutuklu ve hükümlülerin durumu ele alınarak uygun çözümler geliştirilmesi, köy koruculuğu sisteminin rehabilite edilmesi ve mayınlanan bölgelerin temizlenmesi, Kürtler ve Aleviler arasında sürece yönelik güven duygusunu geliştirecek sembolik jestlerde bulunması önerilmektedir.

Toplumumuzun belli kesimlerini rahatsız eden Milli Eğitim müfredatının yeniden ele alınarak düzenlenmesi, müfredatta çoğulculuk ve birliktelik temalarına yer verilmesi, Türkiye'nin farklı renklerini temsil eden düşünür ve sanatçıların eserlerinin müfredat içeriğine alınması, okullarda çeşitli kesimleri rencide eden ayrıştırıcı ritüel ve uygulamaların kaldırılması diğer öneriler arasındadır. Terörle Mücadele Kanunu ve Ceza Kanunu'nda yer alan ve ifade özgürlüğü ile örgütlenme özgürlüğü başta olmak üzere Türkiye'nin kabul ettiği insan hakları normları ile bağdaşmayan düzenlemelerin yeniden ele alınması ve Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartına konulmuş çekincelerin yeniden değerlendirilmesi önerilmektedir.

Ayrıca göç eden kesimler için sosyal politikaların oluşturulması, göçün yerleşik halk üzerindeki etkisinin incelenmesi ve bir arada yaşamayı teşvik edici tedbirler alınması önemsenmektedir. Anadilde eğitim ve kültürel kimlik haklarının kullanılmasının anayasal güvence altına alınması, anayasada çoğulculuk ve katılımcılık ilkelerine yer verilmesi, siyasi partilerin anayasal güvencelerinin güçlendirilmesi, seçim barajının düşürülmesi, ayrımcılık ile mücadele ve nefret suçları ile ilgili yasalarının çıkarılması, faili meçhul kişilerin mezarlarının tespiti ve cenazelerinin ailelerine verilmesi için gerekli her türlü yasal çalışmanın yapılması ve kamu hizmetlerinin Türkçe dışındaki dillerde de verilmesinin gerektiği ifade edilmiştir.

Ege Bölgesi Raporu

HEYET ÜYELERİ

1. Tarhan Erdem (başkan)
2. Avni Özgürel (başkan vekili)
3. Arzuhan Doğan Yalçındağ (sekreter)
4. Prof. Dr. Baskın Oran
5. Prof. Dr. Fuat Keyman
6. Fadime Özkan
7. Fehmi Koru
8. Hasan Karakaya

ÖZET

Ege Bölgesi Akil İnsanlar Heyeti, yaklaşık 2000 kişinin katıldığı görüşme ve etkinliklerde, toplumsal pozisyonları dört ana kategoride sınıflandırmıştır: Kategorik karşıtlar, Kürt kökenlilerin görüşleri, demokrat kesimlerin görüşleri ve diğer görüşler. Kategorik karşıtlar, barış sürecinin dış güçlerin bir projesi olduğunu, Türkiye'nin bölünmesi ile sonuçlanacağını, PKK ne derse onun olduğunu söyleyen ve Öcalan ile PKK'nın muhatap alınmasından rahatsız olan kesimlerden oluşmaktadır. Rapora göre, bu kesimlerin süreç karşıtlığının önemli sebeplerinden biri de sürecin AK Parti tarafından yürütülüyor olmasıdır. AK Parti'ye karşıtlık, sürece karşıtlığı tetiklemektedir. Demokrat kesimler sürece destek vermekle birlikte bir kısım kaygılar taşımaktadır. Türkiye'nin üniter yapısının değiştirileceği, bunun yerine başkanlık sistemine geçileceği ve Öcalan'ın serbest bırakılacağını iddia ederek endişelerini dile getirmektedirler. Kürt kökenliler ise sürece büyük destek vermekte, Türkiye'nin demokratikleşmesini arzulamaktadırlar. Çatışmasızlıkla beraber yapılacak hukuki reformların, hem Kürtler hem de Türkler için bir rehabilitasyon ile sonuçlanacağını ifade etmektedirler. Diğer kesimler ise

Türkiye'nin bir demokratikleşme sürecine girmesi gerektiğini ve herkesi kucaklayan bir sisteme kavuşması gerektiğini savunmaktadırlar.

Heyet, iktidar partisine daha barışçıl bir dil kullanması gerektiği yönünde yoğun bir talebin olduğunu ifade etmekte. Demokratikleşme adımları atılarak ve daha içermeci bir dil kullanılarak, kitlelerin kaygılarının giderilmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu nedenle, bölgedeki bir kısım AK Parti örgüt yetkililerinin çözüm süreci ile ilintili olmaktan kaçındığının görüldüğü ifade edilmektedir. Heyetin çözüm önerileri, demokratikleşme ve yapıcı bir siyaset dilinin geliştirilmesi şeklinde özetlenebilir.

ÇALIŞMA YÖNTEMİ

Bu rapor, Çözüm Süreci bağlamında katılımcıların belirttikleri düşünce ve öneriler ile heyetin yorumlarını, özetlemek üzere hazırlanmıştır. Heyet toplantılarının, yurtta yarattığı "serbest tartışma" ortamında, "Çözüm Süreci"ne bağlanabilecek hemen her görüş, ifade edilmiştir. Ziyaret ve toplantılarda ileri sürülen görüşler özetlenmiş ve toplantılar hakkında bilgi verilmiştir.

GÖRÜŞME YAPILAN KİŞİ VE KURUMLAR

Heyet, dokuz il ve on ilçede ziyaretler ve toplantılar gerçekleştirmiştir. Sivil Toplum Kuruluşları ile 24 toplantı yapmış ve bu toplantılara yaklaşık 1200 kişi katılmıştır. Ayrıca yerel basın temsilcileri ile 6 toplantı gerçekleştirmiş ve toplantılara yaklaşık 200 kişi katılmıştır. Ayrıca üniversitelerde 400 kişinin katılımı 6 toplantı düzenleyen heyet, yerel basına 20 civarı mülakat vermiş, 12 adet esnaf ziyareti gerçekleştirmiştir. Bütün bu etkinliklere yaklaşık 2000 kişi katılmıştır.

BULGULAR

Ege Bölgesi Akil İnsanlar Heyeti, yaptığı toplantılar ve ziyaretler sonucunda elde ettiği bulgu ve izlenimleri bir araya getirmiştir. Görüş belirtenleri dört ayrı grupta sınıflandıran heyet, bunları özetleyerek sınıflandırmıştır.

Görüşler/Pozisyonlar

Kategorik karşıtlar: Çözüm sürecine, başarıyla sürmesi durumunda, Ak Parti'nin siyasal öncelik kazanacağı ön yargısıyla karşı çıkanlar çoğunluktadır. Başlangıçta sadece İP, TGB, ADD gibi marjinal grupların oluşturduğu bu "kategorik karşıtlara", MHP ve onu izleyerek CHP örgütlerinden de katılımlar olmuştur. Bu partilerin genel merkezlerinin teşvik ve yardımının ölçü ve boyutu bilinmemektedir. Afyon, Uşak illerinde MHP ve CHP İl Başkanları "Akil İnsanlara karşı güç birliği kurduklarını" basın toplantısıyla ilan etmişlerdir. Toplantı yapılacak yerlerde yer tutup, başkasının konuşmasına izin vermeyerek, toplumu etkilemek isteyen kategorik karşıtların söyledikleri, irdelenmeye değmeyecek de olsa şunlardır:

1. PKK geri geliyorum derse ne olacak?
2. 30 yıldır terörle sonuç almaya çalışan PKK'nın başına taş mı düştü ki, şimdi silâh bırakıyor?
3. Kürtlere ne verildi?
4. Çözüm süreci bir ABD-İsrail projesidir!
5. Sizler Amerikan-Siyonist tezgâhının sözcülüğünü mü yapıyorsunuz?
6. BOP programının bir parçasıdır bu süreç!
7. Barış devletler arasında olur? Kiminle barış yapıyoruz?
8. Faşizm emperyalistlerin uşaklığını yapmaktır"
9. Parayla satın alındınız.

10. Bizim akile ihtiyacımız yok.
11. Bunlar Amerika'nın akilleridir.
12. AKP'nin akili Amerikan uşağı!
13. Bölünme anayasasına bu halkı ikna edemeyeceksiniz.
14. Türk-Kürt kardeş, PKK kalleş!

Kürt kökenlilerin görüşleri: Çözüm Süreci'ne destek verdiklerini dile getirmekle birlikte bu sürecin Türkiye'nin demokratikleşmesi konusunda yapılacak reformlarla desteklenmesi ve devam ettirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Çözüm Süreci ile girilen çatışmasızlık ortamından sonra atılacak adımlara dair bilgi sahibi olmak istemekteler. Çatışmasızlık ortamından sonra gerçekleştirilecek hukuki reformların yanında hem Kürt hem de Türk kökenli vatandaşlar için rehabilitasyon sürecinin başlaması gerektiğini dile getirmekteler.

Demokrat kesimin görüşleri: Bu kesim, barışa evet demekle birlikte sürece dair en kaygılı kesimi oluşturmakta. "Barışa evet ama" olarak da adlandırılabilecek bu kesimin sürecin sonunda Türkiye'nin üniter yapıdan vazgeçip federal bir yapıya evrileceğine dair kaygıları mevcut bulunmaktadır. Abdullah Öcalan'ın serbest bırakılacağına ve süreç sonunda Başkanlık sistemine geçiş yapılacağına dair kuvvetli bir inanca ve endişeye sahipler. Bu kesim içerisinde yeterince bilgi sahibi olmadıkları için Çözüm Sürecine mesafeli durduklarını dile getiren önemli bir grup da bulunmaktadır.

Diğer görüşler: Akil İnsanlar Heyeti ziyaretleri kapsamında bir araya gelinen toplumun farklı kesimlerinin temsilcileri, birincil derecede Çözüm Süreci ile ilgili olmasa da kendi çalışma ve kuruluş amaçlarıyla ilgili demokratik kaygılarını ve beklentilerini toplantılarda dile getirmişlerdir. Yeni Anayasa çalışmaları takdir görmekle birlikte, toplumun her kesimini kucaklayan, eşit yurttaşlık anlayışıyla evrensel insan hakları değerleri temeline oturmuş bir anayasa beklentisi açıktır.

İzlenimler

İktidar partisinin tutumu: Özellikle Kürt kökenli vatandaşlardan hükümetin kullandığı dilin barış dili olmadığına dair yoğun eleştiriler bulunmaktadır. Çözüm Süreci devam ederken İktidar Partisi tarafından yapılan bazı açıklamalar ve kanun değişiklikleri vatandaşlar tarafından kendi hayatlarına müdahale olarak görülmektedir. Bu hamleler bazı kesimlerin Çözüm Sürecine destek vermelerini engellemektedir ve İktidar Partisi'nin Türkiye Demokrasisini güçlendirmek istediği konusunda güvensizlik yaratmaktadır. AK Parti il örgütü yetkililerinin, Çözüm Sürecinin tanıtılmasından kendilerini sorumlu tutmadıklarını, hatta işin içinde olmak ve görünmekten kaçındıklarını gözlemledik.

Bürokrasinin Tutumu: Toplantılarda polis korumasında aşırıya kaçılan yerler çoktu. Bu tertiplerin, biçimsel olarak mı yoksa istihbarata mı dayalı olduğu konusunda zaman zaman tereddüt geçirdiğimizi not etmeliyiz. İşini ciddiye almayan bir iki vali de görülmüştür.

Çözüm süreciyle buluşma

Çözüm sürecinin son aşamasını, bu yılın ilk günlerinde Sayın Ahmet Türk kamuoyuna açıkladı: "Hedef Kürt sorununun çözümü kapsamında silaha ihtiyaç duyulmayacak bir ortamın yaratılmasıdır." *(İmralı'dan dönen Türk'ün Diyarbakır demeci, 04.01.2013).* Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Afrika turuna çıkmadan önce durumu farklı yorumlamıştır: "Bu yeni başlamış bir süreç değil. Bizim buradaki bütün gayretimiz, terörle mücadelede başarılı olabilmek, huzur ve refahı tam manasıyla ülkemizin dört bir köşesine getirebilmektir. Bu konuyla ilgili olayın bizim açımızdan iki ayağı var. Bir devlet ayağıdır, iki siyaset ayağıdır. Ama bunu bilmeyenler, anlamayanlar var. Siyasetle, hükümetle veya hükmetmeyle devleti yönetmeyle devlet mekanizmalarının ça-

lıştırılması arasındaki inceliği ayırt edemeyen siyasetçiler de var. Biz burada bu inceliği koruyarak bir yol takip ediyoruz. Burada da daha önce başladığımız bir süreci devam ettirmenin gayreti içindeyiz. Bu gelişmeler esnasında bizler siyasetçi olarak böyle bir görüşmenin içinde olmadık, olmuyoruz".(06 Ocak 2013)

Beş ayda dinlediklerimiz

Açıkça belirtilmese de "taraflar" o günlerden bu yana, Başbakan'ın dediği "inceliği" kendi tanımı ve önceliği içinde "koruyarak" yandaşlarını adım adım ikna etme çabasıyla konuşmuşlardır. Geçen beş ay içinde, birçok şeyin tanımı değişik söylenmiş ancak "hedef/silahsız ortam" değişmemiştir. Öcalan'a, "anlaşmanın silahsız ortamın sağlanmasıyla biteceğini" gösteren herhangi bir işaret yoktur; tam tersine, 21 Mart Nevruz konuşmasında ve Kandil'in İmralı Mektuplarına kamuoyuna açık cevaplarında, asıl amacın silahsız ortamdan sonra yapılacaklar olduğu çok açıktır.

Görüşmenin hedefi neydi?

"Kürt sorununun çözümüne başlamak için silaha ihtiyaç duyulmayacak ortam" Abdullah Öcalan'ın asıl amacı veya hedefi değildir, silahsız ortam, asıl hedefe gidecek yola adım atmak için ilk hedeftir. Sağlanacak silahsız ortamda "Kürt Sorunu Çözüm Süreci" başlayacaktır. Bu süreç, gerçekte bütün Türkiye'nin demokratikleşme sürecidir. Taraflar (Türkiye'de iktidar ile Öcalan), yol boyunca kitlelerin hassasiyetini göz önünde tutarak söylenenlere fazla önem vermeden, hep silahsız ortama geçişe işaret etmişler ve ona giden yolu temiz tutmuşlardır.

Silahsız ortamın başlaması

Önümüzdeki günlerde taraflardan biri, muhtemelen Öcalan adına Kandil, ocak ayı başında tanımlanan "silahsız ortamın" sağlandığını ve "Kürt sorununun çözüm sürecinin başladığını" açıklayacaktır. Açıklama sonrasında hükümetin söyleyecekleri değil atacağı adımlar belirleyici olacaktır. Bizim kanımıza göre, taraflar geçen sonbaharda başlayan görüşmelerde, şimdi atılacak "adımların" genel yapısında da anlaşmışlardı veya anlaştıklarına "güvenmişlerdi".

Tek cevap: Devam

Taraflar "yeni durum" tanımlayamazlar; tek durum anlaşılan ve bilinen durumdur. Devam "silahsız ortamın" sağlandığı duyurusuna, sadece "Kürt sorunu çözüm süreci başlamıştır, yol haritası hazırdır, yola devam" cevabı verilebilir; "Devam"dan başka da yol yoktur!"Kürt sorunu yoktur, Kürt yurttaşların sorunu vardır" veya benzeri söylemler, yanlışlığından daha tehlikeli, tehlikeli olduğundan daha da tehlikelidir!

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Raporda, çözüm süreci ile ilgili görüşler, dört ayrı kategoride sınıflandırılmıştır. Kategorik karşıtların görüşleri, Kürt kökenlilerin görüşleri, demokrat kesimlerin görüşleri ve diğer görüşler. Çözüm sürecine, başarıyla sürmesi durumunda, Ak Parti'nin siyasal öncelik kazanacağı ön yargısıyla karşı çıkanlar çoğunluktadır. Başlangıçta sadece İP, TGB, ADD gibi marjinal grupların oluşturduğu bu "kategorik karşıtlara", MHP ve onu izleyerek CHP örgütlerinden de katılımlar olmuştur. Bunlar temelde, sürece kuşkuyla bakan, PKK'ya taviz verildiğini düşünen, süreci bir ABD-İsrail projesi olarak gören kesimlerden oluşmaktadır.

Kürt kökenliler ise Çözüm Süreci'ne destek verdiklerini dile getirmekle birlikte bu sürecin Türkiye'nin demokratikleşmesi konusunda yapılacak reformlarla desteklenmesi ve devam ettirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Çözüm süreci ile girilen çatışmasızlık ortamından sonra atılacak adımlara dair bilgi sahibi olmak istemekteler. Çatışmasızlık ortamından sonra gerçekleştirilecek hukuki reformların yanında hem Kürt hem de Türk kökenli vatandaşlar için rehabilitasyon sürecinin başlaması gerektiğini dile getirmekteler.

Demokrat kesimler ise barışa evet demekle birlikte toplumun sürece dair en kaygılı kesimini

oluşturmaktalar. "Barışa evet ama" olarak da adlandırılabilecek bu kesimin, sürecin sonunda Türkiye'nin üniter yapıdan vazgeçip federal bir yapıya evrileceğine dair kaygıları bulunmaktadır. Abdullah Öcalan'ın serbest bırakılacağına ve süreç sonunda başkanlık sistemine geçiş yapılacağına dair kuvvetli bir inanca ve endişeye sahipler. Bu kesim içerisinde yeterince bilgi sahibi olmadıkları için çözüm sürecine mesafeli durduklarını dile getiren önemli bir grup da bulunmaktadır.

Yeni Anayasa çalışmaları takdir görmekle birlikte, toplumun her kesimini kucaklayan, eşit yurttaşlık anlayışıyla evrensel insan hakları değerleri temeline oturmuş bir anayasa beklentisi açıktır.

Son olarak diğer görüşler olarak sınıflandırılabilecek kesimler ise Akil İnsanlar Heyeti ziyaretleri kapsamında bir araya gelinen toplumun farklı kesimlerinin temsilcileridir. Birincil derecede Çözüm Süreci ile ilgili olmasa da kendi çalışma ve kuruluş amaçlarıyla ilgili demokratik kaygılarını ve beklentilerini toplantılarda dile getirmişlerdir. Yeni Anayasa çalışmaları takdir görmekle birlikte, toplumun her kesimini kucaklayan, eşit yurttaşlık anlayışıyla evrensel insan hakları değerleri temeline oturmuş bir anayasa beklentisi açıktır.

Raporu hazırlayan heyete göre çözüm sürecine destek giderek artmaktadır, yakın gelecekte yüzde 70'lere varacaktır. Atılacak ilk demokratikleşme adımından sonra, her direncin kırılıp azalacağı, toplumda güvenin hızla yaygınlaşacağı ifade edilmektedir.

Sonuç

Akil insanlar heyetlerinin teşekkülü, çalışma biçimi ve heyetlere dahil edilenlerin siyasi, sosyal ve kültürel kimlikleri, bu raporları ilginç kılan temel özellikler olarak dikkat çekmektedir. Tiyatro ve sinema sanatçıları, akademisyenler, gazeteci ve yazarlar, sivil toplum temsilcileri, Kürt, Ermeni ve Türk kökenli yazar ve düşünürler, başörtülü ve başı açık kadın yazarlar, Türk milliyetçisi, Kürt milliyetçisi veya sosyal demokrat akademisyen ve yazarlara kadar çok farklı kimliklerden gelen akil insanlar, oluşturdukları yedi küçük heyet ile Türkiye'nin yedi bölgesine dağılarak saha çalışmaları yaptı. Bu saha çalışmaları esnasında toplumun farklı kesimleri ile buluşmalar gerçekleştirdiler, ziyaretlerde bulundular, yazılı talepler aldılar ve medyaya demeçler verdiler. Saha çalışması sırasında yaptıkları saptamaları, gözlemleri ve edindikleri izlenimleri bir araya getirerek raporlar oluşturdular. Bu raporları hükümet yetkilileri ve kamuoyu ile paylaştılar. Akil insan heyetlerinin çalışmaları, Gezi Parkı olayları patlak verene kadar yaklaşık iki ay boyunca Türkiye'nin en büyük gündemi oldu.

Akil insan heyetlerinin çalışmalarının birkaç önemli sonucu oldu. Birincisi, Türkiye'nin farklı bölgelerinden, illerinden ve hatta ilçelerinden insanlar, Kürt sorunu ve çözüm süreci hakkındaki görüşlerini, kaygılarını ve umutlarını akil insan heyetleri ile paylaştılar. Akil insanlar ise bu görüşleri, kaygıları ve beklentileri kamuoyu ile paylaşarak Türkiye'nin gündemine girmesini sağladılar. Heyetlerin toplum ile buluşmaları, aynı zamanda toplumun geçmişle ve Kürt sorunu ile yüzleşmesini sağladı. İnsanlar artık sorunu kendi mahallesi içinde konuşmuyor, farklı mahallelerden insanlarla ve akil insan heyetleri ile konuşuyor ve tartışıyordu.

Sorunun açık bir şekilde konuşulması ve konuşulanların medya aracılığı ile geniş kitlelerle paylaşılması, çözüm sürecinin ve aktörlerinin kamuoyundaki algısının normalleşmesini sağladı. Bu da başta Abdullah Öcalan ve Kandil olmak üzere Kürt siyasi aktörlerinin, toplumsal meşruluğunu arttırdı. Onların aktörlük ve muhataplık durumlarını pekiştirdi. Sorunun çözümü adına atılacak adımları kolaylaştıran bu normalleşme, hükümeti cesaretlendirdi. Hükümet daha önemli adımlar atma ve bir kısım yasal düzenlemeler yapma konusunda kamuoyu desteğini hissetti. Bu da çözüm iradesinin ve motivasyonunun güçlenmesini sağladı.

Bütün bu süreçte yaşananlar, bu konudaki psikolojik bariyerin atlanmasını ve Kürt soru-

nunun çözümü konusunda yeni bir anlayışın benimsenmesini sağladı. Bu, aynı zamanda bir yandan şiddetin meşruluğunun sorgulanması diğer yandan ise diyalog ve müzakerenin meşrulaşması anlamına gelmektedir. Bu nedenle, sorunun muhatapları konumunda olan devlet ve Kürt hareketi, barışı bozan taraf olmamak için büyük bir özen gösterdi. Birçok provokasyona rağmen, çözüm iradesi hep güçlü kaldı. Çatışmasızlık ortamı, çözüm sürecinin meşruluğunu pekiştirdi. Diyalog ve müzakerenin kuşatıcı dili, şiddetin anlamsızlığını hatırlattı.

Akil İnsan Heyetlerinin çalışmaları, Kürt sorunun konuşulmasının normalleşmesine, şiddete başvurmanın giderek meşruluğunu kaybetmesine, siyasetin ve müzakerenin çözüm aracı olarak benimsenmesine katkı sağladığı gibi reformlar konusunda adım atacak olan hükümete de önemli bir içerik sağladı. Başbakan Erdoğan'ın 30 Eylül 2013 tarihinde açıkladığı demokratikleşme paketine baktığımızda, paketteki maddelerin neredeyse tamamı, akil insan heyetleri raporlarında dile getirilen taleplerden oluşmaktadır. Andımızın kaldırılması, yer isimlerinin iadesi, özel okullarda anadilde eğitimin önünün açılması, seçim barajının düşürülmesi ve seçim sisteminin değiştirilmesi, eşbaşkanlık sisteminin getirilmesi, farklı dil ve lehçelerde siyasi propaganda yapılması, alfabede yasaklı olan harflerin serbest hâle getirilmesi, gösteri ve yürüyüş kanunundaki değişiklikler, nefret ve ayrımcılık suçlarının önlenmesine yönelik düzenlemeler, özel yaşamın gizliliğinin korunmasının güvence altına alınması ve hatta başörtüsünün serbest bırakılması gibi birçok talep, akil insan heyetleri raporlarında yer alan taleplerdi.

Akil İnsan Heyetlerinin çalışmaları, Kürt sorunun konuşulmasının normalleşmesine, şiddete başvurmanın giderek meşruluğunu kaybetmesine, siyasetin ve müzakerenin çözüm aracı olarak benimsenmesine katkı sağladığı gibi reformlar konusunda adım atacak olan hükümete de önemli bir içerik sağladı.

Dolayısıyla, akil insan heyetlerinin hazırladıkları raporlar, hükümetin atacağı adımlara ve yapacağı yasal düzenlemelere önemli bir içerik sağlamıştır. Hatta pakette yer almayan bazı taleplerin nedenini dahi akil insan heyetleri raporlarında bulmak mümkündür. Örneğin kamu okullarında anadilde eğitim hakkı, genel af ve özerklik gibi taleplerin demokratik pakette yer almaması, Türkiye'nin Batı bölgelerinde (özellikle de milliyetçi kesimler tarafından) dile getirilen ve Akil İnsan Heyetleri raporlarına yansıyan kaygıların dikkate alındığını göstermektedir. Ayrıca özel yetkili mahkemelerin kaldırılması, terörle mücadele kanunun değiştirilmesi veya kaldırılmasına yönelik girişimler, tutukluluk sürelerinin kısaltılması yine bu raporlar içerisinde dile getirilen talepler olarak değerlendirilebilir. Başbakanın Diyarbakır ziyareti sırasında yaptığı jestler ve açıklamalar (dağdakiler inecek, cezaevleri boşalacak), toplumsal hazmetme kapasitesine bağlı olarak bu adımların da atılacağının ipuçlarını vermektedir.

Akil İnsan Heyetleri, devletin koordinesi ve talebi ile devreye giren sivil bir inisiyatiftir. Hem saha çalışmaları hem de hazırladıkları raporlarla, Kürt sorununun barışçıl çözümüne önemli katkılar sunmuştur. Hazırlanan raporlar, tarihe düşen önemli bir nottur. Ancak heyetin yaptırım gücünün bulunmaması, siyaset üzerinde etkisinin ancak tavsiye niteliğinde olması, muhalefet partilerinin heyete ve sürece sıcak bakmaması, heyetin çalışma alanlarını daraltmaktadır. CHP ve MHP gibi muhalefet partilerinin de sorunu partiler üstü bir sorun olarak görmesi, çözüme katkı sunması, inisiyatif alması ve partizanlık içerisinde hareket etmemesi, Kürt sorununun çözümünü kolaylaştıracak, ülkede iç barışı sağlayacak ve Türkiye'nin enerjisini normal bir ülkede olduğu gibi istihdam, kalkınma ve eğitim gibi konulara kaydırmasını sağlayacaktır.

1. AKİL İNSANLAR GÜNEYDOĞU RAPORU

http://www.mazlumder.org/yayinlar/detay/yurt-disi-raporlar/19/akil-insanlar-heyeti-guney-dogu-raporu-/1091

2. AKİL İNSANLAR DOĞU ANADOLU RAPORU

http://sivildayanismaplatformu.org/haber_detay.asp?haberID=219

3. AKİL İNSANLAR KARADENİZ RAPORU

http://file.yeniturkiye.org/Files/Pdf/20130725174520_akil-insanlar-karadeniz-grubu-raporu-28.06.2013.pdf

4. AKİL İNSANLAR AKDENİZ RAPORU

http://file.yeniturkiye.org/Files/Pdf/20130628211502_akdeniz-bolgesi-akil-insanlar-sonuc-raporu_dolmabahce.pdf

5. AKİL İNSANLAR MARMARA RAPORU

Deniz Ülke Arıboğan2ın kişisel raporu:

http://www.denizulkearibogan.net/haberler/deniz-ulke-aribogan-in-akil-insanlar-heyeti-kisisel-raporu/

6. İÇ ANADOLU BÖLGESİ, EGE BÖLGESİ, MARMARA BÖLGESİ

BU ÜÇ RAPOR BİR GAZETEDE ÇALIŞAN TANIDIĞIMIZ ARACILIĞIYLA ELİMİZE ULAŞTI.
Her rapora ulaşmak için heyette bulunan en az 3 kişiye mail aracılığıyla ulaşıldı fakat çoğunluğundan geri dönüş alınamadı. Geri dönüş yapan kişiler ise raporların kendi ellerinde de mevcut olmadığını belirttiler. "

Doç. Dr. İlhan Kaya

Lisans eğitimini Atatürk Üniversitesi, lisansüstü eğitimini ise Florida Eyalet Üniversitesi'nde tamamlayan İlhan Kaya, aynı üniversitede beş yıl beşeri ve kültürel coğrafya dersleri verdi. Birleşmiş Milletler, Florida Ekonomi Bakanlığı ve Florida Çevre Bakanlığı'nda kısa sürelerle çalışan İlhan Kaya, 2004 yılında Türkiye'ye dönerek Dicle Üniversitesinde öğretim üyesi olarak göreve başladı. 2013 sonbaharı itibariyle Yıldız Teknik Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışan Kaya, azınlıklar, etnik ve dini kimlikler, Kürt sorunu, uluslararası göç ve seçim coğrafyası gibi konularda çalışmalar yürütmektedir. Kaya'nın, ulusal ve uluslararası dergi ve kitaplarda yayınlanmış birçok çalışması bulunmaktadır.

@ilhankaya74

YAZAR

© UKAM YAYINLARI MART 2014

UKAM
ULUSLARARASI KÜLTÜREL
ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

© UKAM YAYINLARI MART 2014
19 Mayıs Mah. Büyükdere Cad. Balçıktarlası Sok.
Tanlı Han No: 1 Kat: 6 Daire: 6 34360 Şişli, İSTANBUL
Tel: +90 212 2470682 Faks: +90 212 2470681
info@ukam.org www.ukam.org

© UKAM YAYINLARI MART 2014